

Dunabogdány története

A kezdetektől 2000-ig

Munkaanyag 5. változat

Figyelem: a következő összeállítás még nem végleges!!!

Készítette:
Rokfalusy Balázs

(Eddig) a következő dunabogdányi személyek segítették a munkát korábbi kutatásaikkal, írásaikkal és adatközléssel az egyes témakörökben:

Bánáti Bence: a dunabogdányi németek betelepítése; **+Bergmann Ferenc:** dunabogdányi katolikus egyháztörténet és egyházgyűjtemény; **Héder Tamás:** a Komádiból érkező családok; **+Horányi György:** a Bogdányi Híradóban közölt rendkívül széleskörű helytörténeti munkák; **+Iklódy József és +Pályi János:** a dunabogdányi református egyház története; **Knáb Mihály:** a dunabogdányi Általános iskola története; **Liebhardt András:** a dunabogdányi németek kitelepítése, és egyéb szakirodalmak, forrásmunkák biztosítása; **Schwartz Rezső:** a faragott kőkapuk; **Varsányi Viola:** a Felvidékről érkező családok; **Vogel Andrea:** római-kor, török-kor, Szent Rókus kápolna és a katolikus templom bontásának története.

Ha bármilyen észrevétele, javaslata, kérdése van, vagy hibát, pontatlanságot talált, esetleg ki tudná egészíteni még valamivel a szöveget, vagy valamit törölni belőle, akkor kérem keressen meg személyesen, vagy a következő elérhetőségeken:

tel: 0036 30 981 2446
e-mail: rokfalusybalazs@t-email.hu

2011. január.

1.	Előszó.....	4
2.	Rövid áttekintés	4
3.	A honfoglalás előtt (A kezdetektől 896-ig)	8
3.1.	A kezdetek	8
3.2.	Rómaiak kora – Castrum Cirpi a Váradok-dűlőben	8
3.3.	Népvándorlás kora	9
4.	Honfoglalás és Árpád-kor (896 – 1301)	10
4.1.	Árpád-kori régészeti leletek.....	10
4.2.	A falu első írásos említése	10
4.3.	A Magyar királyság szívében	12
5.	A középkor (1301- 1526)	13
5.1.	Károly Róbert kora (1301-1342)	13
5.2.	Luxemburgi Zsigmond kora (1387-1437)	14
5.3.	Hunyadi Mátyás kora (1458-1490).....	15
6.	A török hódoltság kora (1526 – 1686).....	16
6.1.	Megmenekülés a törököktől	16
6.2.	A Nepomuki Szent János szobor legendája.....	17
6.3.	Bogdán is török kézre kerül.....	17
6.4.	Élet a török félhold árnyékában.....	18
6.5.	Népességi és gazdasági adatok a török összeírások tükrében	20
6.6.	A reformáció eléri Bogdánt	24
6.7.	A törökök kiűzése	26
7.	A bogdányi németek betelepítése előtti idők (1686 -1723).....	28
7.1.	Habsburg uralom és németesítési törekvések	28
7.2.	Egy polgári per	31
7.3.	A Zichyek I.	31
7.4.	Rákóczi-szabadságharc évei (1703-1711)	32
7.5.	Bogdán 1703. és 1720. évi összeírásai	32
8.	A bogdányi németek betelepítése (1723.)	33
8.1.	A betelepítésről általában	33
8.2.	Bél Mátyás a Magyarországra érkező németekről	35
8.3.	Betelepítések az Óbudai uradalomba	36
8.4.	A németek érkezése Bogdánba.....	36
8.5.	A bogdányi németek betelepítése az őslakos magyarok szemszögéből.....	38
8.6.	Az 1725-ös összeírás - az első német telepesek neveivel.....	41
8.7.	Egy kis „sváb etimológia”	42
9.	A XVIII. század	42
9.1.	A XVIII. század első fele	42
9.2.	A Zichyek II.....	43
9.3.	A német betelepítés második hulláma és az 1770-71-es összeírás.....	45
9.4.	Egy korabeli angol utazó szemével	46
10.	A XIX. század	47
10.1.	A reformátusok „feltámadása” és az új templom felépülése	47
10.2.	A régi és az új kálvária.....	48
10.3.	Természeti csapások a XIX. században	48
10.4.	Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc	49
10.5.	A kőbánya	49
10.6.	Szőlők és gyümölcsösök	50
10.7.	A Millenium éve – 1000 éves Magyarország	51
11.	XX. század első fele (1901-1945)	51

DUNABOGDÁNY KÖZSÉG TÖRTÉNETE

11.1.	Az állami iskola létrejötte és első évei.....	52
11.2.	Az első világháború, Tanácsköztársaság	54
11.3.	A '20-as és '30-as évek.....	54
11.4.	Az új katolikus templom felépítése.....	57
11.5.	A II. világháború kitörése	57
11.6.	A Volksbund	59
11.7.	Svábok az SS kötelékében	60
11.8.	A front eléri a falut.....	61
12.	A háború után (1945-48).....	61
12.1.	A politikai igazolások, razzia és internálás.....	61
12.2.	Földreform és az országon belüli „telepesek” érkezése.....	64
12.3.	A bogdányi svábok kitelepítése	65
12.4.	A felvidéki magyarok betelepítése.....	68
12.5.	A telepítések után.....	69
12.6.	A bronz Szentkorona története.....	70
13.	A szocializmus évtizedei (1948 – 1989).....	71
13.1.	Az '50-es évek, az '56-os forradalom és a megtorlás	71
13.2.	Kényszermunkatábor a kőbányában	74
13.3.	A '60-as évek	74
13.4.	A '70-es évek	75
13.5.	A '80-as évek	76
14.	A rendszerváltás után (1989-2000)	78
15.	2001. évi népszámlálás tükrében.....	80
16.	Nevezetességek.....	81
16.1.	A katolikus templom és egyházközség.....	81
16.2.	A református templom és gyülekezet	86
16.3.	Szent Rókus kápolna.....	92
16.4.	Szent Donát kápolna (Kálvária).....	93
16.5.	Fábián Sebestyén kápolna.....	94
16.6.	Az öreg kálvária	95
16.7.	A segítő Szűz Mária kápolna	96
16.8.	A temetők.....	96
16.9.	Milleniumi emlékmű.....	96
16.10.	Hősök emlékmű	97
16.11.	Kitelepítési emlékmű	97
16.12.	A többi emlékmű.....	98
16.13.	Nepomuki Szent János szobor	99
16.14.	A kőbánya	101
16.15.	Kőfaragás - Faragott köemlékek	106
16.16.	Szőlő -és bor kultúra	112
16.17.	Zenekultúra	114
16.18.	Amatőr színjátszás	115
16.19.	A dunabogdányi németek jelene.....	116
16.20.	Sport.....	117
16.21.	A többi művészeti terület.....	117
17.	Források, forráskiadványok, szakirodalom.....	118
18.	Rövid időrendi áttekintő ábra.....	120
19.	Választási eredmények.....	121
19.1.	Országgyűlési választások	121
19.2.	Népszavazások	125

19.3. Önkormányzati választások	129
20. Díszpolgárok (nem teljes még)	134

1. Előszó

2. Rövid áttekintés

Dunabogdány, illetve a mai község területe igen hosszú és gazdag régmúlttal rendelkezik. A régészeti leletek tanúsága szerint már az őskor óta lakott terület volt. Az ásatások során előkerült réz-, bronz-, vaskori kultúrák tárgyi emlékei a folyamatos emberi jelenlétről tanúskodnak. A közigazgatásilag Dunabogdányhoz tartozó Váradok-dűlőben állt a Római Birodalom *Castrum Cirpi* nevű katonai tábora és a hozzá tartozó település, amely a római limes része volt.

A rómaiak utáni időkből *avar és honfoglalás-kori sírokat* tártak fel, az előbbiekből egy „griffes-indás” övkészlet, az utóbbiból egy „madarábrázolásos fejesgyűrű” bukkant elő. A település első írásos említése 1285-ből, az Árpád-korból való. Ebben 1285-ben IV. László király parancsára Rusd-i Herbord fiait, Márkot és Miklóst beiktatták a *pílisi erdőőrök* Bogud nevű (ma Bogonhát dűlő) földjébe. Majd 1287-ben az esztergomi érsek cseréli el egyik birtokát Bogdánért cserébe.

A falu a középkorban is a környék jelentősebb települései közé tarozott. Lakosai, mint királyi jobbágyság *vámmentességet* élveztek a Buda és Esztergom közötti úton, és csak a Margitszigeti apácáknak tartoztak vámot fizetni. A falu jelentőségét mutatja, hogy 1400-ban a pápa *búcsút* engedélyezett a bogdáni egyháznak.

A *török hódoltság* kora feltehetően 1544-ben kezdődhetett, amikor a visegrádi vár török kézre került. Az 1500-as évek második felében a falu lélekszámát és gazdaságát tekintve is az *egyik legjelentősebb település a környéken*. Lakosai ekkor – a török összeírások szerint – mezőgazdasággal, gyümölcsstermesztéssel, borászattal, méhészettel, sertéstartással és erdőgazdálkodással foglalkoztak, továbbá két malmuk is volt. A *borászat* szempontjából az 1562. év volt a legjobb a feljegyzések szerint, amikor 5274 pint volt a musttized. Ebből arra lehet következtetni, hogy ekkor megközelítőleg 80.000 liter mustból készítettek ekkor bort.

A török korban a falu a töröknek és a komáromi királyi uradalomnak is adózott (kettős adóztatás). A török uralom alatt, 1580 körül a lakosok a katolikusról áttértek a *református* hitre. 1626-tól már állandó református prédikátora volt a falunak. 1640 körül pedig elindult a református felekezeti oktatás.

Bogdány az Óbudai uradalom részeként 1659-ben idősebb *Zichy István* kezére került, de a falu még továbbra is a török hódoltság területéhez tartozott. A törökök 1686-ban adták fel végleg a visegrádi várat, ám visszavonulásukkor –egy helyi legenda szerint- a mai Rókus kápolna helyén több janicsárnak szánt gyermeket lefejeztek. Sok veszteséggel ugyan, de falu túlélte a török idők megpróbáltatásait, és a törökellenes felszabadító háborúkat is. Az 1708-10 között dúló pestis járvány sajnos jelentős mértékben csökkentette a falu lélekszámát.

Új fejezet kezdődött a falu életében, amikor 1723-ban a birtokos *Zichy Péter* a megfogyatkozott református magyarok mellé *katolikus német* családokat telepített a faluba. Az 1725. évi az összeírás 31 régi református magyar, és 66 új katolikus német családfőt említ. Az első német telepeseket aztán még több hullámban újabbak követték. Néhány régi magyar család viszont elköltözött. A németek jelentős számbeli többségbe kerültek, így ettől kezdve, bő két évszázadra a német nyelv és kultúra vált az uralkodóvá, ugyanakkor a magyar nyelv és kultúra is folyamatosan jelen maradt a faluban. A régi református magyarok és az újonnan érkezett katolikus németek között kezdetben akadtak nehézségek, de ez nem annyira bogdányi sajátosság volt, hanem inkább az országos *ellenreformáció* helyi vetületeként értelmezhető. Ekkor ugyanis országos jelenség volt, a nem-katolikusok szabad vallásgyakorlásának akadályozása. A Duna és a hegyek okozta természetes korlát miatt túl kevés volt az új telepéseknek juttatott föld, így sokan a kezdeti kedvezmények lejárta után újra útra keltek új kedvezményeket keresve. Ekkor több Bogdányba érkezett német család települt át a közeli Nagymarosra. A kezdeti nehézségek ellenére a megmaradó új családok beilleszkedtek új hazájukba, szorgalmuknak és munkaszeretetüknek köszönhetően gyarapodásnak indultak.

1766-ban gróf *Zichy Péter*, hosszú pereskedés után kénytelen volt elcserélni az Óbudai uradalmat -benne Bogdányt is- az uralkodóval. Így a *Zichy* család 1659-ben kezdődött, több mint 100 éves birtoklása után Bogdány *ismét királyi birtokká* vált.

1781-ben II. József „türelmi rendelete” oldotta a feszültséget a két felekezet és népcsoport között. Ennek köszönhetően 1802-ben már a reformátusok is új templomot emelhetek maguknak. A *békés együttélést* jelzi, hogy az új református templom szentelésén már sok katolikus is részt vett.

DUNABOGDÁNY KÖZSÉG TÖRTÉNETE

A 19. század folyamán a viszonylag *sok természeti csapás* érte a települést. Az 1831-es kolerajárvány tizedelte a falu lakosságát. 1838-ban a nagy dunai árvíz 123 házat döntött romba.

1845-ben nyitották meg az első *kőbányát a Csódi hegyen*, ami nagyon sokáig meghatározta a falu mindennapjait és még napjainkig is üzemel. Sok ma is látható kőkapu és kőpad dicséri a bogdányi *kőfaragók* keze munkáját, amelyek azonban nem a kőbányából származó alapanyagokból, hanem erdei kövekből készültek. A ma ismert legkorábbi kőkapu 1843-ból való.

Az 1848/49-es magyar szabadságharcban Bogdány 22 nemzetőrt adott, akik közül 7 volt német, illetve sváb.

1880 körül a nagy filoxéria járvány elpusztította az addig igen jelentős és régi hagyományokra visszatekintő szőlőkultúra nagy részét, viszont a *gyümölcstermesztés* továbbra is virágzott. A bogdányiak kofahajókon szállították a finom gyümölcsöket a budapesti és bécsi piacokra.

1896-ban a német többségű falu *Milleniumi* emlékművet állított, ami szépen példázza a bogdányi németek Magyarországhoz való ragaszkodását, lojalitását. 1904-ben felépült az *állami iskola*, ahol kezdetben magyar nyelven folyt az oktatás. Ezzel egy időben megszűntek a katolikus és református felekezeti iskolák.

Az *I. világháborúból* 125-en soha sem tértek vissza. A két világháború között a bogdányi németekre egyidejűleg hatott a magyar állam asszimilációs politikája, és a náci Németország háborúra készülődő propagandája. A bogdányi németek többsége nem azonosult az akkori náci Németország pángermán politikájával, és habár jelentős létszámmal bírt a *Volksbund* helyi szervezete, a svábok túlnyomó többsége mégsem volt tagja a szervezetnek. A II. világháború alatt voltak, akik önkéntesen (55 fő), és voltak, akik kényszer hatása alatt voltak kénytelenek német fegyveres katonai szolgálatot teljesíteni (153 fő). Ebből is jól látszik, hogy egyáltalán nem szabadott volna kollektíven háborús bűnösnek kezelni a bogdányi németeket sem. A háborút követően azonban válogatás nélkül, kollektív bűnösöknek nyilvánították a magyarországi németeket, akik közül sokakat először internáló táborba küldtek majd kitelepítettek. Dunabogdányból 1947-ben több mint 800 főt érintett a *németek kitelepítése*, akik nagyrészt Németországba, kisebb részt Ausztriába kerültek.

A kitelepített németek házaiba az országos *földreform* keretében megindult egy beköltözési folyamat, elsősorban a szomszédos településekről (kb. 280 fő), majd ezt követően a *csehszlovák-magyar lakosságcsere* keretében Felvidékről kitelepített magyarokat (kb. 200 fő) helyeztek el a kitelepített németek megüresedett házaiba. Ez rendkívül tragikus időszak volt a

DUNABOGDÁNY KÖZSÉG TÖRTÉNETE

kitelepített és az itthon maradt németek, valamint az idetelepített felvidéki magyarok számára is. Mindezek hatására jelentősen megváltozott a település lakosságának nemzetiségi aránya. A magyarok lélekszáma növekedett, a németeké pedig jelentősen csökkent.

A *szocializmus* évei alatt a Termelő Szövetkezet és a kőbánya biztosította sokak számára helyben a megélhetést, de ekkor már sokan ingáztak a közeli városokba is. A szocialista rendszerrel a bogdányiak túlnyomó része többsége nem rokonszenvezett, ami egyrészt a kitelepítések emlékéből, másodrészt a falu erős vallásosságából, harmadrészt a kollektivizálás keserű tapasztalataiból is eredhetett. Jól jellemzi a falu vallásosságát, hogy még az '50-es években is a diákok 80%-a járt hittanra, és titkos cserkész táborok is voltak. 1951-ben Kisberk Imre székesfehérvári segédpüspököt az állami szervek Dunabogdányba száműzték.

1956-ban megalakult a Községi Forradalmi Bizottság, és a falu éllelmiszer-csomagokat küldött a fővárosba. A forradalom leverése után viszonylag kevesen menekültek Nyugatra, pedig sokaknak voltak nyugaton rokoni kapcsolataik, főleg a Német Szövetségi Köztársaságban (NSZK).

A rendszerváltásig a falu a többi környező településhez hasonlóan élte az életét. Annyi különbséggel, hogy az erős egyházi életen kívül, meghatározó jellemzője volt a falunak a német (sváb) *fúvószenei hagyomány*, és az ebből kibontakozó, egyedülállóan színes és változatos más *zenekultúra* is. Ezen kívül az amatőr színjátszásnak is komoly hagyományai vannak a településen.

Az 1989-es rendszerváltás után adódó új lehetőségeket kihasználva számos téren fejlődésnek indult a település. Ennek, valamint a kedvező földrajzi adottságainak is köszönhetően a főváros irányából egy jelentős új betelepülési hullám érte el a községet, hasonlóan az agglomeráció más településeéhez.

Bővebb információkért olvass(on) tovább.

3. A honfoglalás előtt (A kezdetektől 896-ig)

3.1. A kezdetek

A település területén folytatott régészeti feltárások alapján arra lehet következtetni, hogy az igen kedvező természeti adottságai miatt már az őskor óta is lakták a mai település területét. A domb és hegyvidék, valamint a közelben folyó Duna már régóta megfelelő élőhelyet biztosított az ember számára. Az ásatások során előkerült réz-, bronz-, vaskori kultúrák tárgyi emlékei a folyamatos emberi jelenlétről tanúskodnak a térségben. A település jelenlegi lakott területéhez közel a szakirodalom¹ 17 régészeti lelőhelyet jelöl, amelyekben őskori edény töredéket, késő bronzkori cserepeket, avar kori sírokat, Árpád-kori és középkori edénytöredékeket találtak.²

3.2. Rómaiak kora – Castrum Cirpi a Váradok-dűlőben

A település Tahi felőli határában, a Kalicsa-patak bal partján húzódó Váradok-dűlőben, közvetlenül a Duna partján feküdt a Római Birodalom keleti védvonalának a „limes”-nek Castrum Cirpi nevű katonai tábora. Az erőd körvonalát még ma is jól ki lehet venni a terepen. Feltárását 1930-ban Szalay Ákos régész kezdte meg, azóta nem volt benne hivatalos kutatás. Sajnos több helyi és ide látogató amatőr „kutató” ásott már a környéken, akik találtak is római pénzeket. A területen ma is több amatőr „kutatógödör” látszik.

A legkorábbi castellum, egy palánktábor az I-II. század fordulóján épült, és talán hármas árokkal rendelkezett. A kőerőd a II. század derekán, de inkább második felében létesült, falát a palánktábor egyik árkába alapozták. Mérete 124x147 méter, falvastagsága 1,2 m. Egyik belső saroktornya ismert: 2x2,2 m nagyságú. A késő római átépítésre Constantinus vagy II. Constantinus idején került sor. Ekkor a sarkokon legyező alakú tornyok és valószínűleg patkó alakú oldaltornyok épültek. A IV. század végén Valentinianus uralkodása idején (364-375) az erőd délkeleti sarkában egy 17x16,5 m belvilágú 1,6 m falvastagságú kiserődöt építettek. A római kori építészeti emlékeket legszebben egy *Silvanus oltárkő* őrzi, mely a visegrádi Salamon-toronyban tekinthető meg. Az erőd mellett állt az egykori canabae, azaz a táborhoz

¹ Pest Megye Régészeti Topográfiája 7. kötet (Akadémiai kiadó, Bp., 1986)

² Településrendezési terv Alátámasztó munkarészek 101.o.-tól

épült város. Ennek helye még nincs pontosan körülhatárolva. Az Itinerariumban³ mint mansio, azaz meghálólóhely szerepel. A Notitia Dignitatum szerint a castellumban az equites Dalmatae, auxilia Fortensia s a praefectus legionis secundas adiutricis katonái állomásoztak. Két előkerült felirat szerint a cohors II Alpinorum equitata jelenlétével is számolni kell.^{4 5}

Az ásatások tanúsága szerint Castrum Cirpi helyén, vagy annak közvetlen közelében állt később a *Várad* nevű falu. A falu feltehetően a római katonai erődítményről kapta a "Várad" nevet. A későbbiekben "*Pusztatemplomként*" is emlegette ezt a területet a népnyelv. Ma Váradok-dűlő néven nevezik ez a területet.

Cirpit gyakran Bogdány római nevének gondolják, azonban ez csak a korabeli Váradok településre, illetve a mai Váradok-dűlőre igaz.

3.3. Népvándorlás kora

409-től Attila vezetésével előretörő *hunok* kezdték fokozatosan elfoglalni a római Pannóniát, és 453-ig, Attila haláláig a hunok uralták ezt a vidéket is. A hunokat a germán népcsoportba sorolt *longobárdok*, majd őket pedig az *avarok* követték.

Az Avar Birodalom megalakítását 568-tól számíthatjuk, akik a Kárpát-medence kizárólagos uraiként gepida, szarmata, szláv és bolgár-török népcsoportok felett uralkodtak. A birodalom a IX. század elejéig állt fenn, amikor Nagy Károly Frank Birodalma és Krum dunai bolgár birodalma felszámolta. Ennek ellenére az avar népesség töredékei még bizonyíthatóan fennmaradtak a X. századig. A mai Cseresznyés utca környékéről *öt avar sír* került elő, és az egyikben *ezüstözött griffes-indás övkészlet* találtak.^{6 7}

A IX-X. században az avarok mellett a *szlávok* megjelenése figyelhető meg, akik viszonylag békésen élhettek az avarok mellett. A szláv jelenlétre utalhat egyes környékbeli települések elnevezése is, például Visegrád, Lepence. Egyes vélekedések szerint a Bogdan település név is szláv személynévi eredetű lehet, jelentése "*Isten ajándéka*".⁸ Ez azonban nem bizonyítja

³ A fontosabb római utak és települések jegyzéke

⁴ Magyar Limes Szövetség <http://www.ripannonica.hu/magyar/kulturalis.php?id=20>

⁵ Bogdányi Híradó VIII. évf. 5. szám 5.o. Vogel Andrea írása

⁶ Településrendezési terv Alátámasztó munkarészek 102.o

⁷ Pest Megye monográfiája 2007. I/1 422. és 428. o.

⁸ Településrendezési terv Alátámasztó munkarészek 103.o.

egyértelműen, hogy a falut szlávok lakták volna, mert ezt sem régészeti, sem írásos dokumentumok nem támasztják alá. A Bogdán, vagy Bagdan településnév több helyen is előfordul a Kárpát-medencében.⁹ Györffy György történész véleménye szerint a szláv eredetű helynevek nem a honfoglalás előttről származnak, hanem már az Árpád-korból.¹⁰

4. Honfoglalás és Árpád-kor (896 – 1301)

4.1. Árpád-kori régészeti leletek

A régészeti kutatások bebizonyították, hogy Visegrád, Szentendre, Dunabogdány területén talált római táborhelyeket a honfoglaló magyarok is erődítményként használták. A mai Svábhegy utcában a régészek találtak egy sírt, amely a benne talált ékszerek alapján – közöttük van egy *madárábrázolásos fejegyűrű* is- a honfoglalás korára keltezhető.¹¹

Ha a honfoglaló magyarok erődítménynek használták a római Cirpit, de az ettől jóval távolabb eső mai Cseresznyés utca és Svábhegy utca környékén is találtak sírokat, akkor a viszonylagos nagy távolság (~5 km) miatt az is elképzelhető, hogy nem csak Cirpiben telepedtek le, hanem ezekhez a temetkezési helyekhez jóval közelebb is, talán a mai falu magjában, vagy éppen az említett utcák környékén.

4.2. A falu első írásos említése

A régészeti leletek mellett oklevelek is fennmaradtak ebből a korból, amelyekből további érdekes ismereteket szerezhethünk a település múltjáról:

1285. március 14.: IV. László magyar király Visegrádhoz csatolta a Rosd nemzetségbeli Herbord fiainak, Márknak és Miklósnak Maros nevű földjét, amiért cserébe a király nekik

---

⁹ A „Bogdan”, vagy „Bagdan” településnév a Kárpát-medencében több helyen is előfordul, pl.: Nyírbogdány (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye), Tiszabogdány (Máramaros megye), Bogdány (Sáros megye), Garbócbogdány (Abaúj megye), egy Körösbogdány (valahol Békés megyében?). Létezik egy Bogdány-tó a Bodrog folyó környékén, s végül egy Kisbogdány és egy Nagybogdány nevű település is volt a mai Noszlop területén (Veszprém megye). Sőt, Irán pakisztáni határa közelében létezik is egy Bagdan nevű település.

¹⁰ A honfoglalás korának írott forrásai, Conversio 860. és Györffy György: Az Árpád kori Magyarország történeti földrajza III, i.m., 327.

¹¹ Pest Megye monográfiája 2007. I/2. 16. o.

adta a *pilisi erdőőrök* Bogud (Bogun) nevű földjét. Az új birtokosokat Eyza nevű Pilisi ispán-visegrádi várnagy, mint királyi ember, és a váci káptalan küldötte iktatta be a birtokba március 14-én. Bogud határát így írták le: a Csódi nevű hegynél kezdődik egy körtefa alatt, innen kissé keletre fordulva a Duna felé van egy határjel, innen Lagan nevű bereknél van egy határjel, ezután egy kaszáló körül halad, majd egy szilfánál van három határjel. A kaszáló végén kissé tovább haladva sűrű bozót alatt van három, a Dunához közel egy út mellett újabb három határjel, majd kissé továbbmenve a határ a Duna mellett, a Kecskesziget felső végéhez közel végződik.¹²

1287. augusztus 23. Esztergom: Lodomér esztergomi érsek a Nyitra megyei Gyórok (ma Gyarak – szerk.) birtokát Leki Pazman fiainak, Vencelnek, Istvánnak, és Domonkosnak engedi át csereképpen Bogdan birtokáért.¹³

Az oklevelek szövege a könnyebb olvashatóság céljából a mai szóhasználat szerint kerül közlésre, de a forrásban található megfogalmazás is olvasható a lábjegyzetben.

A fenti dokumentumok számos értékes információval szolgálnak a község helytörténetével kapcsolatban:

- Néhány korabeli földrajzi megnevezés a mai napig fennmaradt. Ilyen pl. Csódi hegy és a Kecskesziget.
- A Bogud nevű dűlő a pilisi erdőőrök földje volt, akiknek pontos lakhelyét ugyan nem említi az oklevél, de a legvalószínűbb, hogy itt laktak a legközelebb eső „Bogdan” faluban. Az oklevél írója talán éppen az egyértelműség miatt nem pontosította a lakóhelyüket, mivel ezt magától értetődőnek tekintette.

¹² Bakács István: Iratok Pest megye történetéhez 1002-1437. Pest megyei levéltár 1982 (201; 204) (201.) 1285. március 14. után. A váci káptalan bizonyítja, hogy IV. László király parancsára Rusd-i Herbord fiait, Márkot és Miklóst Eyza Pylis-i comes, mint királyi ember beiktatta a Pylis-i erdőőrök Bogud nevű földjébe (ma Bogonhát dűlő), amelynek határa a Chold (ma Csódi) nevű hegységnél kezdődik egy körtefa alatt, innen kissé keletre fordulva a Duna felé van egy határjel, innen Lagan nevű berknél van egy határjel, ezután egy kaszáló körül halad, majd egy Zyl fánál (szil fa) van három határjel. A kaszáló végén kissé tovább haladva sűrű bozót alatt van három, a Dunához közel egy út mellett újabb három határjel, majd kissé továbbmenve a határ a Duna mellett, a Kechkezygeth (Kecskesziget) felső végéhez közel végződik.

(204.) 1285. szeptember 19. után IV. László király Rusd-i Herbord fiainak, Márknak és Miklósnak Morus nevű földjét Wysegradhoz (Visegrád) csatolván, nekik adja a Pylis-i erdőőrök Bogud (Bogun) nevű földjét, amelybe Eyza Pylis-i comes Wysegrad-i várnagy, mint királyi ember a váci káptalan kiküldöttével nevezetteket március 14-én beiktatta.

¹³ Bakács István: Iratok Pest megye történetéhez 1002-1437. Pest megyei levéltár 1982. (209.) 1287. augusztus 23. Esztergom. Lodomér esztergomi érsek a Nyitra megyei Gyórok (ma Gyarak) birtokát Leki Pazman fiainak, Vencelnek, Istvánnak, és Domonkosnak engedi át csereképpen Bogdan birtokáért.

- A pilisi erdőőrök Bogud földjét a Rosd nemzetségbeli férfiak kapják meg. Ezt a nemzetséget a 108 ősi nemzetség között tartják számon, és több környékbeli település is birtokosként említi ez idő tájt pl: Nagymaros, Kisoroszi, Tahitótfalu, Pócsmegyer és Leányfalu.
- Lodomér, esztergomi érsek 1287-ben Bogdan birtokosa.

4.3. A Magyar királyság szívében

Dunabogdány, illetve a korabeli Bogdán első írásos említése tehát 1285-ből vagy 1287-ből való, attól függően, hogy a Bogonhát-dűlőt is a mai falu szerves részének tekintjük-e vagy sem. Az oklevelek és a régészek által megtalált leletek alapján nyugodtan megállapítható, hogy Bogdán Árpád-kori múlttal is rendelkező település.

A falu a honfoglalás után kialakuló Magyar Királyság – XXI. századi kifejezéssel élve – központi régiójának szinte kellős közepén helyezkedett el, hiszen félúton volt és van Esztergom és Buda királyi székhelyek között, és közvetlen szomszédja a szintén királyi székhelynek, Visegrádnak is, amely városok mind-mind ezer szállal kötődnek az Árpád-házi és a későbbi magyar királyokhoz is. A korabeli Bogdán is szervesen kapcsolódott a királyokhoz, hiszen a királyok pilisi erdőőrei éltek a faluban, akik a királyok birtokában lévő pilisi erdőségek fa –és vadállományának védelméért feleltek, és később is királyi jobbágyokról esik szó, akik a Visegrádi várhoz „tartoztak”.

A mai Dunabogdány közigazgatási területén belül a korabeli források két, ma is jól beazonosítható területet említenek meg (Bogud és Bogdan), illetve a következő fejezetben kiderül, hogy ez a kettő még kiegészül majd egy harmadikkal is. Ezek a következők:

- Bogun vagy Bogud - ma Bogonhát-dűlő
- Bogdan vagy Bagdan - a mai Bogdány falu katolikus templom körül lévő „magja”
- Warad, vagy Várad - a mai Váradok-dűlő

Bogdan és Várad esetében egyértelműen falvokról van szó, míg Bogun esetében valószínűbb, hogy csak egy dűlőről beszélhetünk.

5. A középkor (1301- 1526)

Talán éppen a falu országos viszonylatban értendő központi fekvésének, és a királyi székhelyekhez (Visegrád, Dömös, Esztergom, Buda) való közelségének is köszönhető, hogy Bogdán további történetéről is számos írásos dokumentum maradt fenn.

5.1. Károly Róbert kora (1301-1342)

1312-ben Bogdán még mindig az *esztergomi érsek* birtokában volt, és ekkor egy Bede nevű úr a katonáival feldúlta a falut.¹⁴

Ennek az esetnek a hátterében az állt, hogy az Árpád-ház 1301-ben történő kihalása után hatalmi harcok törtek ki a trónkövetelők -az anjou Károly Róbert és a cseh Vencel-, valamint az őket támogató főurak között. Az ország északi részén hatalmas területeket birtokló *Csák Máté* „kiskirály” -kinek a székhelye 1305-ben már a szomszédos visegrádi várban volt-, nem akart behódolni Károly Róbertnek. 1310. november 10-én a Gentilis pápai követ közvetítésével Károly Róbert és Csák Máté megállapodást kötöttek kékesi kolostorban (ma Pilisszentlászló – szerk.) arról, hogy Csák Máté elfogadja Károly Róbertet törvényes királynak és engedelmeskedik neki, cserébe tárnokmesteri címet kap. A megállapodás ellenére azonban Csák Máté csapatai Visegrádról rendszeresen portyáztak Buda irányába, végül Károly Róbert a biztonsága érdekében kénytelen volt a székhelyét Budáról áthelyezni Temesvárra. 1311-ben Gentilis pápai követ kihirdette Csák Máté egyházi kiközösítéséről szóló ítéletet, aminek az lett a következménye, hogy a nagyúr haragjában elkergette az esztergomi érseket és a nyitrai püspököt is, amiért azok ki merték hirdetni az ítéletet. Ezt követően katonáit rászabadította az érsekség és a püspökség birtokaira. Ekkor történt, hogy az esztergomi érsek birtokában lévő Bogdánt is feldúlták katonái Vörös Bede vezetésével. 1312-ben a rozgonyi csatában Károly Róbert legyőzte Csák Máté seregeit, majd sorra legyőzte a többi kiskirályt is, és átvette az irányítást az ország egész területe felett.

1318-ban Bogdán és Szentendre *újra királyi fennhatóság* alá kerültek.¹⁵ 1320-ban Bogdán és Szentendre *vámmentességet* élvezett a Buda és Esztergom közötti úton, s csupán a Margit-

¹⁴ Bakács István: Iratok Pest megye történetéhez 1002-1437. Pest megyei levéltár 1982 (326.)

1312. március 12. A veszprémi káptalan előtt Tamás esztergomi érsek tiltakozik az érsekségi birtokokon elkövetett hatalmaskodások miatt: így többek között Iburi István Bersen, Renold testvére Péter Berenche, Bede pedig Bogdán és Saag birtokát dúlta fel.

¹⁵ Pest Megye Monográfiája I/2. 129.o.

szigeten élő apácáknak kellett vámot fizetniük.¹⁶ Azért csak Buda és Esztergom között útra terjedt ki a vámmentességük, mert ezeken a városokon túl már nem kereskedtek a két település lakói.¹⁷ E feljegyzések arra engednek következtetni, hogy a korabeli Bogdán lakói egy viszonylag jelentősebb kereskedelmi tevékenységet is folytathattak a környéken.

1329-ben Bogdán *Jakab nevű plébánosa* többedmagával tiltakozott a budai káptalannál amiatt, hogy a veszprémi püspök ellen szóló beadványon a nevük a hozzájárulásuk nélkül lett szerepeltetve.¹⁸ Ez a dokumentum azért fontos, mert ebből tudjuk meg Bogdán első ismert katolikus plébánosának, Jakabnak a nevét.

1335-ben I. Károly király a Visegrádon királytalálkozót szervezett, amin a III. Kázmér lengyel király, Luxemburgi János cseh király és a Német Lovagrend nagymestere vett részt. A források nem említik, hogy a korabeli bogdániaknak bármilyen szerepe lett volna ezen eseménnyel kapcsolatban, mégis könnyen elképzelhető, hogy a Visegrádra érkező rengeteg vendég ellátásában részt vettek a szomszédos királyi birtokon élő jobbágyok is. Például a királyok kíséretének és állataiknak élelemmel való ellátásában (pl. bor, kenyér, hús, széna, zab stb...), hangsúlyozandó, hogy ez csupán feltételezés.

1345-ben Miklós nádor bizonyította, hogy Heem fia Pál fia János hatodmagával tisztítóesküt tett, hogy a Várad faluban lakó Gyan, és a Szentendrre való Perhold fia Jakab varga királyi várjobbágyoktól nem raboltatott lovakat és szénát.¹⁹ A dokumentum érdekessége, hogy itt említik először a római Cirpire, vagy annak közelébe települt Várad falut.

5.2.Luxemburgi Zsigmond kora (1387-1437)

1397-ben Zsigmond király vizsgálatot rendelt el a bogdányrévi illetőségű Benedek fia András és Szentmariai Lőrinc perében. A vizsgálat során György plébános, Polgar (dictus) Tamás, és a dunai révészek vallomása alapján bizonyítást nyert, hogy amikor Benedek fia András a per

¹⁶ Bakács István: Iratok Pest megye történetéhez 1002-1437. Pest megyei levéltár 1982 (365., 367.)

1320. július 19. Buda. I. Károly király elrendeli, hogy Sentendre és Bogdán népei, habár Esztergom és Buda között vámmentességet élveznek, a nyulakszigeti (Margit-szigeti) apácáknak járó vámot fizessék meg. (365.)

1320. augusztus 23. I. Károly király a nyulakszigeti apácák kérésére átírja saját 1320. júl.19-én kelt oklevelét (365.) Sentendre és Bogdan népeinek vámfizetési kötelezettségéről. (367.)

¹⁷ Pest Megye Monográfiája I/2. 129.o.

¹⁸ Bakács István: Iratok Pest megye történetéhez 1002-1437. Pest megyei levéltár 1982.

1329. szeptember 16. A budai káptalan előtt Jakab Bagdan-i, Lőrinc szentjakabi, János Kaluz-i (budakalászi), Ferenc Jenew-i (budajenői), és Péter Thelky (telki) plébánosok tiltakoznak, mert János Kezew-i (Keszi-i?) plébános olyan beadványt készített a veszprémi püspök ellen, amelyen nevük hozzájárulásuk nélkül szerepel, s amellyel nem értenek egyet. (443.)

¹⁹ Bakács István: Iratok Pest megye történetéhez 1002-1437. Pest megyei levéltár 1982

1345. március 2. Visegrád. Miklós nádor bizonyítja, hogy Heem fia Pál fia János hatodmagával tisztítóesküt tett, hogy a Warad faluban lakó Gyan, és a Scenthendre-re való Perhold fia Jakab varga királyi várjobbágyoktól nem raboltatott lovakat és szénát. (579.)

miatt a visegrádi királyi kúriába akart menni, akkor *Bogdanrév királyi falu lakosai* nem akarták átszállítani jégzajlás miatt, s így az országbíró a késés miatt megbírságolta őt.²⁰ Az egykori Bogdanrév Kisoroszitól délre, nagyjából Bogdánnyal szemközt lehetett, ahogy a neve is mutatja. Az oklevél tanúsága szerint ebben az időben még lakott királyi falu volt. Később, az 1500-as években már csak pusztaként említik meg az iratok. Az is kiderül az okiratból, hogy Bogdán és Bogdanrév között *dunai révészek* szállították az utasokat.

A korabeli Bogdán jelentőségét bizonyítja, hogy *1400-ban IX. Bonifác pápa a bogdányi plébánia egyháznak búcsút engedélyezett*, amikor is Szent Katalinról nevezett egyházzal történt említés.²¹ A névadó pontosabban *Alexandriai Szent Katalin*.²² Azt, hogy Bogdánban egyház, azaz templom állott azt már a korábbi 1329. évi feljegyzésből is tudjuk, viszont a pápai engedély azt mutatja, hogy itt egy komolyabb egyházközséggel számolhatunk. Az iratból sajnos nem derül ki, hogy a búcsú egyben búcsújáró helyet is jelent-e?

1407-ben Ozorai Pipó temesi és sókamaraispán utasította a fehérvári sókamarást, hogy a veszprémi püspöknek utaljon ki 1800 forint értékű sót a Visegrád várához csatolt települések –többek közt Bogdán és Várad- dézsmajövedelmének kárpótlásaként, mert ezt részben Gergely kápolnaispán, részben Corbaviai Károly visegrádi várnagy jogtalanul szedte be.²³

5.3. Hunyadi Mátyás kora (1458-1490)

1464. Mátyás király értesítette Bogdán és Szentendre birtokokon élő királyi jobbágyokat, hogy bár I. Károly király az Esztergom és Buda városok közti vámok fizetése alól felmentette őket, de Margit-szigeti az apácák részére vámot kell megfizetniük. Egyben Mátyás király

²⁰ Bakács István: Iratok Pest megye történetéhez 1002-1437. Pest megyei levéltár 1982

1397. február 8. Visegrád. Zsigmond király bizonyítja, hogy a lefolytatott vizsgálat szerint, amikor Benedek fia András Szentmariái Lőrincsel való perében a királyi kúriába akart menni, Bogdanryw (Bogdányrév - Bogdánnyal szemközt, a szigeten lévő falu) királyi falu lakosai – György plébános, Polgar (dictus) Tamás, és a dunai révészek vallomása szerint – nem akarták átszállítani jégzajlás miatt, s így az országbíró a késés miatt megbírságolta. (1092.)

²¹ Esztergom-Budapesti főegyházmegye honlapja

1400. IX. Bonifác pápa a bogdányi plébánia egyháznak búcsút engedélyez, amikor is Szent Katalinról nevezett egyházzal történik említés.

²² Magyar Katolikus lexikon: <http://lexikon.katolikus.hu/D/Dunabogd%C3%A1ny.html>

²³ Bakács István: Iratok Pest megye történetéhez 1002-1437. Pest megyei levéltár 1982

1407. március 24. Buda. Ozorai Pipó temesi és sókamaraispán utasítja a fehérvári sókamarást, hogy a veszprémi püspöknek utaljon ki 1800 forint értékű sót –többek közt – a Wissegrad (Visegrád) várához csatolt Keze, Kaloz (Kalász), Zenthe (Szente), Pomaz (Pomáz), Zentendre (Szentendre), Leanfalw (Leányfalu), Tah (Tahi), Warad (Váradok), Bogdan (Bogdány), és Kissén dézsmajövedelmének kárpótlásaként, minthogy ezt részben Gergely kápolnaispán, részben Corbaviai Károly visegrádi várnagy jogtalanul szedte be. (1215.)

utasította a visegrádi várnagyot is, -akinek kötelességévé tette a bogdániak és a szentendreiek jogvédelmét-, hogy az apácáknak fizetendő vám ügyében, ne védje meg őket a vámfizetéstől.²⁴

Fontos ismeretekhez juthatunk ebből a dokumentumból is, hiszen kiderül, hogy Bogdán 1318. óta még mindig királyi birtok és lakói immár közel 150 éve biztosan foglalkoztak kereskedelemmel is. A szigorú, de igazságos Mátyás király képét erősíti meg az, hogy a király a visegrádi várnagy védelmét élvező bogdáni és szentendrei jobbágynak sem engedte meg a vámfizetés megkerülését.

Mindezeket összefoglalva láthatjuk, hogy a Bogdan a XIV. és XV. században is egy igen *jelentős királyi birtok* volt, amelynek lakói vámentességet élvezve -kivéve a Margit-szigeti apácáknak fizetendő vámot- kereskedelemmel is foglalkoznak, sőt a pápa még búcsút is engedélyezett az egyháznak. A falu fejlődésében bizonyára nagy szerepet játszott, hogy Károly Róbert, Nagy Lajos és Mátyás király időszaka volt a Magyar Királyság egyik fénykora, Bogdán pedig a királyi székhelyek (Visegrád, Buda, Esztergom) közelében, illetve között. helyezkedett el.

6. A török hódoltság kora (1526 – 1686)

Ahogy a királyság fénykorában a település kedvező földrajzi elhelyezkedése előnyt, úgy a hanyatlás korában sajnos hátrányt jelentett.

6.1. Megmenekülés a törököktől

1526. augusztus 29-én a *mohácsi ütközetben* a magyar hadsereg megsemmisítő vereséget szenvedett a töröktől. I. Szulejmán győzedelmes serege akadálytalanul menetelt az ország szíve, Buda felé. A királyi udvar menekülni kényszerült. Mária királyné hajókra rakatta a budai és visegrádi paloták kincseit és sietve Pozsony felé hajózott. A törökök nagy pusztítást végeztek Budán és a portyázó csapataik Visegrád felé is elindultak. A vár környékén lakó falvak tudomást szereztek a törökök jöveteléről és a királyi udvartól és katonáktól elhagyatott

²⁴ Bártfai Szabó László Pest megye történetének okleveles emlékei 1002-1599. (Gyöngyös 1938.)

1464. I. Mátyás király értesíti Bogdán (Bogdány) és Zenthendre (Szentendre) birtokokon élő királyi jobbágyokat, bár I. Károly király őket az Esztergom és Buda városok közt fizetni szokott vámok alól felmentette, de mivel a király utóbb a szigeti apácáknak olyan oklevelet adott, hogy az említett kiváltságot visszavonva ők is tartoznak az apácák javára vámot megfizetni, utasította a visegrádi várnagyot, akinek kötelességévé tette jogaik megvédését, hogy a vámot illetőleg nekik nekik védelmet ne nyújtson.

visegrádi fellegrárba menekültek. Minden bizionnyal a közelben lakó bogdániak is ekkor ide menekülhettek. A parasztek nem voltak képzettek a harcászati mesterségében, így nem sok esélyük volt a megvédeni önmagukat és a várat a török csapatokkal szemben. Az „isteni gondviselés” azonban márianosztrai kolostorból a kardforgatásban is járatos *pálos szerzeteseket*²⁵ küldte a várba összesereglett népek segítségére. A portyára indult török csapatok hamarosan meg is jelentek a vár alatt és támadást intéztek a fellegrár ellen. A pálos szerzetesek vezetésével azonban sikerrel védte meg magát a környék lakosságából verbuválódott védősereg.²⁶

6.2.A Nepomuki Szent János szobor legendája

Említésre méltó, hogy a Szent János téren álló Nepomunki Szent János szobor kőtalapzatának bal felső sarkában még ma is jól látható egy évszám ebből az időből: 1527. A helyi római katolikus Domus Historiában két feljegyzés szól a szobor keletkezéséről. Az egyik így szól: „A cseh király a budai várnak ajándékozott egy igen szép kőszobrot. A török elől a budai várból menekíteni kezdték az értékeket. A Nepomuki szobrot a visegrádi várba szándékozták szállítani, de a szállítóeszköz (nem tudni, hogy hajó, vagy kocsiról van szó. – szerk.) Bogdányba érve elromlott. A szállítók ezért itt hagyták a szobrot a továbbszállítás reményében. Időközben megjelentek a törökök. A helyi lakosság elásta a szobrot, így megmenekült a török pusztítástól. A török kiűzése után kiásták és elhelyezték ugyanazon a helyen.” Lásd még itt: 16.13 fejezet.

6.3.Bogdán is török kézre kerül

A visegrádi vár ezekben az időkben több ostromot, és gazdacserét is megélt. 1544 tavaszán a törökök újra megjelentek a várfalak alatt. A támadók először az alsó várat vették tűz alá. Egy szakaszon sikerült romba dönteniük a falat, mire a védők a fellegrárba menekültek. Az ostromlók az ágyúikat az éjszaka leple alatt felvontatták a fellegrári Só-toronnyal szembenező hegycsúcsra majd ott munkába állították azokat. Az ágyúk nem bírtak a falakkal, ezért pár nappal később a törökök aknászokat küldtek, hogy felrobbantsák a falakat. Sikertelenül. A kemény kőzet védelmezte a falakat és a védőket. Mikor látta a török, hogy nem bír a várral,

²⁵ A Pálos Rend az első és a mai napig egyetlen magyar alapítású szerzetesrend, amely Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás korában nagy befolyással bíró és gazdag rend volt. A pálos rendet a tatárjárás után a Pilisben alapította Boldog Özséb, és sok pilisi település történetéhez kapcsolódnak. (pl. Visegrád, Szentlászló, Pilismarót, Pilisszentlélek, Pilisszentkereszt, Keszthely stb...)

²⁶Iván László: A visegrádi vár története a kezdetektől 1685-ig, Visegrád 2004. 64.o.

úgy döntött, hogy kiszomjaztatja a védőket. Szoros gyűrűt vontak a vár köré, megakadályozva, hogy a Dunáról friss vizet vigyenek a védők a várba. Rohamosan fogyott a víz és a bor. Amadé nevű parancsnok titokban futárokat menesztett Bécsbe, hogy erősítést szerezzen, de kérésére elutasító választ kapott. A reménytelen helyzetben a védők letették a fegyvert, annak fejében, hogy szabadon távozhatnak a várból. Ám a törökök megszegték ígéretüket, és a várból kijövet mindenkit lemészároltak, csak a parancsnokot hagyták életben.²⁷ Így a török hódoltság kora feltételezhetően a visegrádi vár 1544-es elestével kezdődött Bogdánban is.

6.4.Élet a török félhold árnyékában

A szomszéd *Várad falut*, több más környékbeli településsel együtt *1566 körül tatár csapatok felégették*.²⁸ A lakosok nem haltak meg mind, néhányaknak sikerült elmenekülni, de Várad nem népesült be többé. Az 1590. évi összeírásban már nem szerepeltek lakosok, de az adó igen.

1595-ben Visegrád vára újra keresztény kézre kerül. 1596-ban Pálffy Miklós esztergomi főkapitány a Buda környéki lakosságot tervszerűen és villámgyorsan *áttelepítette* a királyi Magyarországra. Ezért 1602-ben készült összeírásnál a pilis megyei török hódoltsági falvak egytől-egyig pusztaként szerepelnek. A pusztulás azonban nem végleges. 1605-ben újra török kézen van a visegrádi vár. Az 1606-os zsitvatoroki békekötés után a korábban áttelepített lakosok „keresztény uraik engedelmével” hazatértek. Sőt erre az óbudai török is bízatta őket.²⁹

A visszatért óbudaiak, szentendreiek, tótfalusiak, bogdániak, budakesziek, budaörsiek és tordaiak³⁰ már 1608-ban tiltakozni kényszerültek amiatt, hogy a váci kapitány szolgálatot követelt tőlük. Arra hivatkoztak, hogy képtelenek háromfelé, azaz a budai töröknek, a királyi kamarának és a váci kapitánynak is adózni. Ezt a helyzetet Vác újra török kézre kerülése oldotta meg.³¹

1618-ban a bogdániak, a tótfalusiak és a tordaiak a Magyar Kamarához írt folyamodványukban könyörögtek, hogy a váci szigetben (Szentendrei-sziget – szerk.) lévő

²⁷ Iván László: A visegrádi vár története a kezdetektől 1685-ig, Visegrád 2004. 70.o.

²⁸ L. Gál Éva: Az óbudai uradalom Akadémiai kiadó 1988. 27. o.

²⁹ L. Gál Éva: Az óbudai uradalom Akadémiai kiadó 1988. 33. o.

³⁰ Torda falu, mai Tahitótfalu Torda-dűlő részén helyezkedett el.

³¹ L. Gál Éva: Az óbudai uradalom Akadémiai kiadó 1988. 34. o.

puszta helyeket, Vácrévet, és puszta Monostort ne vegyék el tőlük, mert a korábban általuk használt Várad és Szentpéter pusztákat már amúgy is Marossy Szabó Jánosnak adták.³²

1632-ben Esterházy Miklós nádor hívta perbe Ernest Kollonich akkori komáromi kapitányt Bogdán, Tótfalu és Torda és az addigra újra benépesült Monostor, továbbá Bogdánrév és Szentpéter puszta birtokáért. A végeredmény az volt, hogy a birtokok a Magyar Kamara által kezelt komáromi királyi uradalomnál maradtak.³³ Ne felejtsük el, hogy eközben még mindig a török az úr ezen a vidéken, és a kettős adóztatás volt érvényben.

1659-ben idősebb *Zichy István* váltotta magához 57.518 forintnyi zálogösszegért a komáromi váruradalmat, melynek része volt a török hódoltság alatt lévő óbudai uradalom és így Bogdán is.³⁴ Ettől kezdve a királyi Magyar Kamara helyett, gróf Zichy Istvánnak és a töröknek kellett adózni. 1671-ben idősebb Zichy István fia, ifjabb Zichy István megházasodott és atyai örökségül megkapta a Buda környéki uradalmat, benne Bogdánt is.³⁵

1660-ban „*határvillongás*” tört ki Bogdán és a szomszédos Tótfalu között Várad puszta területéért. A tótfalusiak bepanaszolták a bogdániakat, mert azok az általuk levágott fát és lekaszált szénát elhordták Bogdánba. A határ eligazítása végett Pest-Pilis-Solt megye két hatósági embere ment ki a „veszekedő földre”, hogy tanukat hallgasson ki és megállapítsa a határt.³⁶

1661-ben Gönczöl Simon Bogdán községi bírója Pest vármegye összeíróinak eskü alatt vallotta, hogy a falu pusztult állapottal vagyon és ezért a portális adót kénytelenek voltak csökkenteni.³⁷

1663-ban Újvár (Érsekújvár – szerk.) török elfoglalása után *hajóvontatásra* használták a törökök a bogdániakat és a környékbeli népeket. Újvár erős, és korszerű várában a törökök nemcsak hatodik vilajet-központjukat rendezték be, hanem a hódoltság egyik legnagyobb katonai bázisát is, és ennek kiszolgálására legalábbis néhány éven át ide rendelték az egész magyarországi tartományuk többszörösre emelet ingyenmunkáját. A munkára vonuló emberek több hónapig elmaradtak, saját szekereik és igavonó állataikat nyűtték és nemegyszer veszítették el. A szóbeszéd szerint 300 ember is odaveszett.³⁸

³² L. Gál Éva: Az óbudai uradalom Akadémiai kiadó 1988. 34. o.

³³ L. Gál Éva: Tahitótfalu története, Tahitótfalu 2004. 13. o.

³⁴ L. Gál Éva: Az óbudai uradalom Akadémiai kiadó 1988. 45.o.

³⁵ L. Gál Éva: Az óbudai uradalom Akadémiai kiadó 1988. 46.o

³⁶ L. Gál Éva: Tahitótfalu története, Tahitótfalu 2004. 13.o.

³⁷ Horányi György jegyzetei alapján

³⁸ Pest Megye monográfiája 2007. I/2. 322.o.

1668-ban a törökök sanyargatásairól Pest megye nagyszabású tanúkihallgatást rendezett a füleki várban, csaknem 100 helység küldött két-két küldöttet, hogy vallomást tegyenek. Csizmadia István és Fülöp Gergely³⁹ bogdáni küldöttek emberek halálért szedett török bírságra, és a bordézsmá pénzbeli megváltására panaszkodtak, valamint a tótfalusiakkal együtt az újvári szekerezést panaszolták. A füleki tanú kihallgatáson mondták a bogdáni küldöttek: *„Történt ilyen dolog: néminemű lopó török egy pásztor gyermekit ellopták az mezőről, megölték, mégis a török megvette az díját ezen falubelieken, úgy mint fl. 45.”*⁴⁰ (A török az elhunytak után is adót szedett. – szerk.)

A füleki tanúkihallgatáson kívül is maradtak feljegyzések az 1686 előtt teljesített szolgálatokról is. E szerint a töröknek Bogdán évente 25 forint adót fizetett, ezen kívül telkenként 1 vagy 2 icce vaját adtak, évente 1 hajónyi fát szállítottak Budára, robot gyanánt pedig réteket kaszáltak a budai török fehér ruhás barátoknak (dervisek).

Egy későbbi, 1724. évi vallomásban Füstös István 69 éves bogdáni, Becsei Márton 68 éves monostori, Cse István 63 éves tótfalusi ember és mások is elmondták, hogy a török időkben *mesztet kellett hordaniuk* a budai basa számára a szántói határból, a „Balás táncza” nevű hegyről.⁴¹

Nem tudni pontosan mikor, de a szigetmonostori református egyház feljegyzése szerint a *bogdáni református pap török várfogságot szenvedett* Budán.⁴²

6.5. Népszépi és gazdasági adatok a török összeírások tükrében

A törökök a visegrádi várban ütöttek tanyát, és ez lett a visegrádi nahije⁴³ központja, a nahije pedig a budai szandzsák⁴⁴ részét képezte. *A törökök 1546-ban, 1559-ben, 1562-ben, 1570-ben, 1580-ban, 1590-ben és 1613-ben is összeírták*, illetve nyilvántartásba vették az egyes települések lakosainak nevét, terményeik várható tizedét és adóik összegét azért, hogy megtudják, egy-egy szandzsák területéről mennyi jövedelemre tehetnek szert. Bogdán szultáni *hász-birtokként* szerepel az összeírásokban, ami azt jelenti, hogy a szultáni kincstár kezelésében volt.

Az 1559-ben kiküldött „összeíró biztos” magával vitte az 1546. évi összeírás másolatát. A településnél fölolvasta a már nyilvántartásba vettek névsorát és a jelentkezőktől megtudakolta

³⁹ Horányi György jegyzetei alapján

⁴⁰ Pest Megye Monográfiája I/2. 328.o.

⁴¹ L. Gál Éva: Az óbudai uradalom Akadémiai kiadó 1988. 41-42.o.

⁴² Horányi György jegyzetei alapján

⁴³ Nahije: kisebb török közigazgatási egység, a magyar járáshoz, vagy kistérséghez hasonló

⁴⁴ Szandzsák: nagyobb török közigazgatási egység, ami több nahijét is magába foglal.

a családi állapotukban történt-e változást; ha valaki az eltelt 13 év alatt megnősült, a neve alatt korábban jegyzett nőtlen szót kiigazította nőre, az időközben született fiúgyermekeket pedig beírta keresztnévükön. Akik a névsorolvasáskor nem jelentkeztek, azokról megtudakolta távollétük okát és ezt is följegyezte. Amikor a névsor végére ért leírta az újonnan beköltözők nevét is.

A törökök 1546-os és 1559-ben módosított precíz összeírásának köszönhetően ma név szerint is ismerhetjük a korabeli Bogdán és Várad falvak lakóinak nevét. Az összeírásokban ekkor az alábbi, ma ismert *legkorábbi családnevek* fordultak elő:

- Bogdán: Bán, Bátor, Botos, Erdős, Gellérd, Görce, Hévíz, Jancsi, Krisztián, Kustán, Magyar, Maróti, Mészáros, Nagy, Nitra, Pap, Takács, továbbá Visegrádról jöttek még: Áfra, Csosótó?, Erdős, Hévízi, Horvát, Kassai, Kós, Kuti, Pásztor, Sós, Takács, Varga, Tód.⁴⁵
- Várad: Bordi, Cse, Fehér, Jakus, Kis, Kuruzsol, Lenhárd, Nagy, Pacsal?, Szanyi, Sáfár, Szél.⁴⁶

Amint látható, a két faluban ekkor még *szinte csak magyar családnevek* kerültek feljegyzésre. Ebből arra lehet következtetni, hogy Bogdán és Várad népessége ekkor döntően magyar volt. A településen ma is van, illetve a közelmúltban még volt néhány olyan család, akik a felsorolt családnevek valamelyikét viselik pl. Jakus, Fehér, Nagy, Kiss, Bordi (Borda?), Varga stb...,

---

⁴⁵ Káldy-Nagy Gyula: A budai szandzsák 1559. évi összeírása, Pest Megyei levéltár, 1977. 249.o.

1546-os összeírás álló betűkkel, 1559-es bejegyzések dőlt betűvel írva

Bogdány: "Jancsi Petre nő, meghalt, fia András nőtlen, nő, Jancsi Balázs nő, Kustán Józsa [József] nő, meghalt, fia Gáspár nőtlen, nő, Kustán Miklós nő, meghalt, fia Pál, meghalt, testvére Ferenc nőtlen, nő, Mészáros Matias nő, meghalt, Botos Fábian nő, meghalt, fia András nőtlen, nő, testvére Miklós nőtlen, nő, fia Tomás nőtlen, Mészáros Lukács nő, testvére Balázs nő, Krisztián András nő, fia Máté nőtlen, Bátor Balázs nő, Bán Máté nő, Magyar Ádám nő, meghalt, fia Kelemen nő, Kustán János nő, fia Balázs nőtlen, Takács Lőrinc nő, Erdős Dimitri nő, Pap György nő, fia János nőtlen, Nagy Mihál nő, Gellérd Antal nő, meghalt, fia Petre nő, Kustán György nő, meghalt, fia Máté nőtlen, nő, küldönc Kisoroszfalva faluba, Gellérd Ferenc nő, Hévíz Benedek nő, meghalt, Nitra István nő, Görce János nő, Maróti János nő, Visegrádból jött, Pásztor Mihál nő, Áfra Alberd nő, fia Balázs nőtlen, nő, veje András nő, Kós Anbrus nő, fia Alberd nőtlen, Erdős Tomás nő, meghalt, Takács Petre nő, meghalt, Kuti Gál nő, fia Bálint nőtlen, Csosótó [nem teljes bizonyossággal olvasható név] János nő, meghalt, Hévízi Simon nő. Hirvát Máté nő, Visegrádról jött, fia János nőtlen, Sós János nő, Visegrádról jött, Varga Jakab nő, Tód Borbás nő, Kassai Márton nő. A régi összeírtak száma 40, meghalt 14, jelen van 26, az újonnan összeírtak száma 12."

1559. évi timár-defter szerint jövedelme 8279 akce, szultáni ház-birtok.

⁴⁶ Káldy-Nagy Gyula: A budai szandzsák 1559. évi összeírása, Pest Megyei levéltár, 1977. 251.o.

Várad: Sáfár Sebestyén nő, fia Petri nőtlen, Nagy János nő, Jakus Miklós nő, Jakus István nő, Nagy Benedek nő, Jakus Benedek nő, fia András nőtlen, Szanyi Szaniszló nő, Szanyi Ferenc nő, Kis Bálint nő, Kuruzsol Ambrus nő, Lenhárd Együd nő, Nagy Bertalan nő, Szani Máté nő, Feir Anbrus nő, Szél Bálint nő, Pacsal? István nő, Cse Máté nő, Bordi Mihál nő. A névsor az 1546. évi összeírás változtatás nélküli másolata. A falu lakosai pestisben mind meghaltak az összeírás szerint. Valójában nem halt meg mindenki, mert 1562-ben 5 családfőt ismét összeírtak; az elmenekült lakosok visszajöttek Váradra, sőt még másik 8 család is beköltözött.

de hogy van-e tényleges kapcsolat köztük és a korabeli lakók között azt csak komolyabb családfa-kutatásokkal lehetne esetleg kimutatni, amely nem tárgya ennek az összeállításnak.

A további összeírások névsorainak magyar fordítása nem férhető hozzá, viszont Bogdán népességi adatai (családfők, nőtlen fiaik és nőtlen testvéreik száma) ismertek.

Családfők száma a török összeírásokban (zsellérek és nőtlen fiak nélkül – szerk.).⁴⁷

	1546	1559	1562	1580	1590
Bogdán	33	35	37	40	35
Óbuda	63	60	40	90	72
Szentendre	19	27	33	32	25
Monostor	14	12	20	19	20
Tótfalu	7	27	28	40	63
Várad	18	-	13	-	-
Békásmegyer	-	19	34	32	26
Budaörs	3	36	35	40	37
Vácrév	19	19	22	10	9
Torda	12	11	9	14	22

Ha összehasonlítjuk Bogdán családfőinek számát (33-40) Szentendrével (19-33 fő), Tótfaluval (27-60 fő), vagy éppen Óbudával (40-90 fő), jól látszik, hogy a korabeli Bogdán lélekszámát tekintve a *nagyobb települések közé tartozik, és a lakosainak száma is viszonylag állandó.*

Sajnos a családfők számából csak nagyon óvatos becsléssel következtethetünk a falu teljes lélekszámára. Például, ha feltételezzük, hogy 1 család = 9 fő (1 családfő, 1 feleség, 3 gyerekek, 2 idős szülő és 2 zsellér), akkor Bogdány lakosságát 1546 és 1590 között kb. 300-360 főre tehetjük. Viszont ha Óbudán ~ kétszer annyi családfő, mint Bogdányban, akkor ez azt jelenti, hogy Óbuda lélekszáma 600-720 fő, ami viszont talán egy kicsit kevésnek tűnhet.

Még egy dolog, ami a korabeli Bogdán jelentőségét mutatja: Óbudán és Szentendén is az északra, azaz Bogdán felé vezető utat *Bogdáni útnak* nevezték, és nevezik a mai napig is.

⁴⁷ L. Gál Éva: Az óbudai uradalom Akadémiai kiadó 1988. 28.o.

DUNABOGDÁNY KÖZSÉG TÖRTÉNETE

Török földesúri jövedelmek (akcsében)⁴⁸

	<i>1546</i>	<i>1559</i>	<i>1562</i>	<i>1580</i>	<i>1590</i>	<i>Összesen</i>
<i>Bogdán</i>	<i>6 000</i>	<i>8 279</i>	<i>21 635</i>	<i>19 930</i>	<i>14 333</i>	<i>70 177</i>
<i>Óbuda</i>	<i>5 000</i>	<i>8 000</i>	<i>18 000</i>	<i>20 000</i>	<i>20 000</i>	<i>71 000</i>
<i>Szentendre</i>	<i>1 230</i>	<i>3 000</i>	<i>3 000</i>	<i>6 000</i>	<i>6 000</i>	<i>19 230</i>
<i>Monostor</i>	<i>3 680</i>	<i>2 394</i>	<i>4 295</i>	<i>6 630</i>	<i>7 000</i>	<i>23 999</i>
<i>Tótfalu</i>	<i>1 100</i>	<i>5 186</i>	<i>11 119</i>	<i>25 950</i>	<i>24 000</i>	<i>67 355</i>
<i>Várad</i>	<i>1 000</i>	<i>2 920</i>	<i>4 195</i>	<i>-</i>	<i>3 000</i>	<i>11 115</i>
<i>Békásmegyer</i>	<i>300</i>	<i>1 000</i>	<i>1 000</i>	<i>3 100</i>	<i>3 100</i>	<i>8 500</i>
<i>Budaörs</i>	<i>2 000</i>	<i>29 336</i>	<i>29 336</i>	<i>40 000</i>	<i>40 000</i>	<i>140 672</i>
<i>Vácrév</i>	<i>11 998</i>	<i>4 877</i>	<i>7 689</i>	<i>7 630</i>	<i>4 135</i>	<i>36 329</i>
<i>Torda</i>	<i>2 320</i>	<i>971</i>	<i>2 045</i>	<i>4 600</i>	<i>4 600</i>	<i>14 536</i>

Bogdán történetének gazdasági adatait tekintve, az alábbiak kerültek számbavételre:⁴⁹

	<i>1546</i>	<i>1562</i>	<i>1580</i>	<i>1590</i>
<i>Búza tized</i>	<i>160 kile</i>	<i>420 kile</i>	<i>400 kile</i>	<i>400 kile</i>
<i>Kevert tized</i>	<i>66 kile</i>	<i>100 kile</i>	<i>66 kile</i>	<i>66 kile</i>
<i>Zab tized</i>	<i>100 kile</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
<i>Must tized</i>	<i>1500 pint</i>	<i>5274 pint</i>	<i>2000 pint</i>	<i>400 pint</i>
<i>Gyümölcs tized</i>		<i>20 akcse</i>	<i>25 akcse</i>	<i>300 akcse</i>
<i>Bab és lencse tized</i>		<i>300 akcse</i>	<i>50 akcse</i>	<i>40 akcse</i>
<i>Széna tized</i>				<i>-</i>
<i>Szalma ára</i>			<i>300 akcse</i>	<i>-</i>
<i>Tűzifa és szénadó</i>			<i>2350 akcse</i>	<i>1850 akcse</i>
<i>Malomkerekek száma</i>			<i>2</i>	<i>2</i>
<i>Méhkasok száma</i>	<i>5</i>	<i>25</i>	<i>100</i>	<i>10</i>
<i>Sertések száma</i>		<i>140</i>	<i>100</i>	<i>150</i>
<i>Vásárpénz</i>		<i>100 akcse</i>	<i>150 akcse</i>	<i>150 akcse</i>
<i>Menyasszony adó</i>			<i>együtt 100</i>	<i>együtt 300 akcse</i>

⁴⁸ L. Gál Éva: Az óbudai uradalom Akadémiai kiadó 1988. 29.o.

⁴⁹ Káldy-Nagy Gyula: A budai szandzsák összeírása alapján – Bánáti Bence szakdolgozata 62.o.

Hordóadó			<i>akcse</i>	
Bírságpénz	<i>60 akcse</i>	<i>350 akcse</i>	<i>300 akcse</i>	<i>370 akcse</i>

A táblázat adataiból kitűnik, hogy a bogdániak *mezőgazdasággal, gyümölcsstermesztéssel, borászattal, méhészettel és sertéstartással* foglalkoztak, továbbá *két malmuk* is volt. Külön érdemes kiemelni a borászatot. 1562-ben, a borászat szempontjából legjobb évben 5274 pint⁵⁰ volt a musttized. Mivel tizedről beszélünk, így megállapíthatjuk, hogy megközelítőleg *80.000 liter mustból készítettek bort*, ami igen tekintélyes mennyiségnek számít. Viszont az is látszik, hogy az 5274 pint messze kimagaslik a többi évhez képest, és ennek nem ismerjük az okát. Ha a második legnagyobb musttizeddel, azaz 2000 pinttel számolunk, akkor is kb. 30.000 liter mustból készült a bor. 1590-re a musttized 400 pintre esett vissza eddig ismeretlen okokból. (A csökkenés oka egy korabeli „kreatív adóbevallás” is lehet. – szerk.)

Meg kell említeni, hogy a török uralom ellenére sem tűnik el teljesen nyomtalanul a magyar közigazgatás és a vármegye rendszer török hódoltság peremén fekvő településeken, így Bogdánban sem. Ez azt jelenti, hogy Bogdán a török hódoltságban nem csak a töröknek fizetett adót, hanem a komáromi váruradalomnak is. Ezt a jelenséget „*kettős-adóztatásnak*” nevezik. Sőt, a későbbiekben előfordult még olyan helyzet is, hogy e kettőn kívül még a váci kapitány is adót akart szedni tőlük.

6.6. A reformáció eléri Bogdánt

A török kor alatti változásoknak egy nagyon lényeges mozzanata a reformáció elterjedése. A reformáció a katolikus egyház hibáinak bírálatával és hibáira adott válaszként indított mozgalom volt a XVI. századi Nyugat-Európában, elsősorban német nyelvterületeken és Svájcban. A reformáció előzményei korábbra nyúlnak vissza, de a közvetlen kiváltó ok az ún. „*bűcsúcédulák*” *árusítása* volt, amely azt jelentette, hogy a katolikus egyház pénzért árulta a bűnbocsánatot. Többek közt ez ellen léptek fel a kor híres „reformátorai” *Luther Márton* (Martin Luther – Wittenberg) és *Kálvin János* (Jean Calvin - Genf).

A Luther és Kálvin tanai elsősorban a szoros német kapcsolatokkal rendelkező erdélyi és felvidéki szászok közvetítéssel érkeztek Magyarországra, és itt gyorsan terjedni is kezdtek. Különösen igaz volt ez a török hódoltság alatt álló területekre, ahol egyrészt a törökök nem

⁵⁰ 1 magyar pint kb. 1,6 liter, és 1 bécsi pint = 1,41 liter, így ez a musttized 7461, illetve 8438 liternek felel meg

szóltak bele a keresztények vallási ügyeibe, másrészt a török hódoltság területén a katolikus vallás meggyengült a papok hiánya miatt, harmadrészt a protestáns prédikátorok az egyszerű nép számára érthetetlen latin nyelv helyett, végre a nép nyelvén szólították meg az embereket. Figyelemre méltó, hogy 1568-ban –a világon elsőként- Erdélyben elfogadták a vallásszabadságról szóló törvényt.

A reformáció így nagymértékben hozzájárult a magyar nyelv és irodalom látványos újjászületéséhez is: iskolák, nyomdák nyíltak, sok fiatal magyar tanult híres külföldi egyetemeken, megindult a magyar irodalmi nyelv kialakulása. 1590-ben pedig Károli Gáspár lefordította magyar nyelvre és kiadta a teljes Bibliát (vизsolyi biblia).

Az „új vallás” tehát rohamosan terjedt. A XVI. század második felére Magyarország lakosságának túlnyomó része már valamelyik protestáns⁵¹ vallási irányzatot követte. A magyar lakosság túlnyomó része kálvinista (református) lett, a felvidéki és erdélyi szászok, a szlovákok (tótok) és a nyugat-dunántúli magyarok viszont inkább Luther tanait (evangélikus) követték. Nagyobb összefüggő „katolikus vidékek” jóformán csak a Dunántúl északi és nyugati részén, valamint a keleti végeken, Székelyföldön maradtak. Ráadásul a magyarok között az „új vallás” egy felhangot is kapott, a katolikus Habsburgok elnyomó politikájával szembeni „nemzeti ügyé” is vált.

A bogdáni református gyülekezet is erre az időszakra, 1580-ra vezeti vissza a múltját. Ezzel kapcsolatban az szerepel az írásaikban, hogy: „A török megszállás ideje alatt önálló egyházként szerepelt. Bizonyítja Földváry László: Szegedi Kis István élete, Dunamellék reformációja c. művében, amikor írja, hogy Szegedi Kis István a Pesttől északra fekvő gyülekezeteket végiglátogatta két körútja alkalmával 1580 és 1582-ben. A Pesttől északra fekvő gyülekezetek közt Bogdán neve is szerepel.”^{52 53}

Valószínűsíthető, hogy az országos trendnek megfelelően a korabeli *bogdaniak is áttértek* a katolikusról a református hitre. Már 1626-ból ismerjük név szerint az *első prédikátorukat, Barsi György* személyében.⁵⁴

---

⁵¹Protestáns: jelentése tiltakozó (latin). A protestáns szó alatt azokat a keresztény egyházakat értjük, amelyek a XVI. században fordultak szembe a katolikus egyházzal és váltak le róla. Főbb tanítóik Martin Luther és Jean Calvin voltak. A protestáns szó onnan ered, hogy amikor az 1529-es speyeri német-római birodalmi gyűlésen a reformáció híveit hátrányba hozták, akkor ez ellen a szász választófejedelem öt másik fejedelemmel és 14 birodalmi várossal együtt tiltakoztak ez ellen. A protestáns gyűjtőfogalomba tartoznak például az evangélikusok, reformátusok, anglikánok, baptisták, unitáriusok stb...

⁵² Dunabogdányi és Visegrádi Református Anya -és Fiókegyházak Története 5. o.

⁵³ Itt valami pontatlanság lehet, mert Szegedi Kis István 1572-ben már elhunyt.

⁵⁴ Dunabogdányi és Visegrádi Református Anya -és Fiókegyházak Története

Az iskolai oktatás kezdete a faluban szintén a reformációhoz, illetve a reformátusokhoz köthető. A feljegyzések szerint *1640 körül kezdődött az oktatás a református iskolában.*⁵⁵ A XVII. századi bogdáni és szentendrei protestáns iskolamesterek emlékét tartotta fenn a forrásokban többször előforduló „mesterrét” elnevezés. A dunabogdányi határban ma is megtalálhatóak a régi határjárásokban emlegetett Mesterrét és Paprét elnevezések.⁵⁶

6.7.A törökök kiűzése

Magyarország három részre szakadt. A Nyugat-Dunántúl és a Felső-Magyarország a Habsburg uralom alatt lévő királyi Magyarország részei lettek. Az Alföld és Dél-Dunántúl török kézen volt, Erdély pedig bár részleges belső önállósággal bírt, de török hűbéres fejedelemsége lett.

1664-ben a török és a Habsburgok megkötötték a vasvári békét, amely a magyar főurak elégedetlenségét váltotta ki, mivel a keresztény győzelem ellenére meghagyta a török minden addigi hódítását. A felháborodott magyar főurak eltökélték, hogy az ország politikai függetlenségét és vallásszabadságát csorbító, a törökkel lepaktáló kormányzat ellen összefognak – akár magával a törökkel is. A Wesselényi-összeesküvés során németbarát és zömmel katolikus magyar főnemesek (Wesselényi Ferenc, Zrínyi Miklós és Péter, Nádasdy Ferenc, Frangepán Ferenc, Rákóczi Ferenc) I. Lipót király ellen kezdtek szervezkedni, de az összeesküvők lebuktak és megtorlás várt rájuk. A Habsburgokkal szembeni magyar függetlenségi törekvéseket Thököly Imre és kurucok folytatták, akik a Habsburgok ellen gyakran a törökkel is szövetséget kötöttek. Így nem csak az ország volt háromfelé szakadva, de a Habsburgok, a törökök és a magyar kurucok is harcoltak egymás ellen.

Fordulópont volt ebben a kusza helyzetben, amikor 1683. szeptember 12-én az osztrák császári csapatok és Sobieski János lengyel király seregei szétverték a már Bécset ostromló török sereget és a támadásba lendülő osztrák, lengyel, bajor seregek Lotharingiai Károly és Sobieski János vezetésével már október 28-án végleg felszabadították Esztergomot a török uralom alól.

Visegrád és környéke a török megszállás alól 1684. június 13-án szabadult fel a mintegy 40 ezer fős szövetséges császári haderőnek köszönhetően, melyet Lotharingiai Károly herceg vezetett. Ennek a területnek a megtisztítása stratégiai előzménye volt a Buda visszafoglalására

⁵⁵ Dunabogdányi Általános Iskola, Jubileumi évkönyv 2004. 8. o.

⁵⁶ L. Gál Éva: Az óbudai uradalom Akadémiai kiadó 1988. 41.o.

irányuló nagyszabású hadjáratnak. Ahol a háború végigsöpört, nagyrészt semmivé vált az is, ami a török uralmat kibőjtölve megmaradt. A főhadseregek mozgási területén nyilvánvalóan alig maradhatott meg a lakosság. A hatalmas megpróbáltatások mellett a törököket kiűző seregek eltartása, önkényeskedések, visszaélések és túlkapások is sújtották a vidéket. 1685-ben a visegrádi vár kemény ostrom után újra török kézre került, de 1686-ban már végleg elhagyták a várat a törökök.

A fővárost, Budát még 1684-ben sikertelenül ostromolták a keresztény seregek. De 1686. június 18-án Lotharingiai károly herceg és II. Miksa Emánuel bajor választófejedelem vezette kb. 80 ezer fős keresztény sereg, a Habsburg és német birodalmi erőkkel, s soraikban körülbelül 15–20 000 magyarral, néhány horvát hadtesttel ostromolni kezdték az erősséget, amit Abdurrahman pasa 12 ezer katonával védelmezett. Több mint 2 hónapig tartó ostrom után szeptember 2-án a keresztények győzelmet arattak és végre Buda is felszabadult a "150 éves" török uralom alól, de a háború még sokáig folyt az ország délebbi területein.

Ifjabb gróf Zichy István (az Óbudai uradalom és Bogdán birtokosa) győri vicegenerális saját hajdú és huszárcsapatával részt vett a török megszállta területek felszabadításában, egyebek közt Zsámbék várát is az ő katonái foglalták el 1686 nyarán.⁵⁷

Feljegyzésre került ezekből az időkből, hogy 1686-ban a felszabadító háború idején a *bogdániaiak futni kényszerültek*, és az 1688-ban újra itt talált 15 családnak 18 méhkason és 18 kapás szőlőn kívül semmi jószága nem maradt, egyetlen állata sem. A tönkrement, elszegényedett, elvadult megyét, a garázda császári hadak és a kóbor szabadlegények prédálták.⁵⁸

A törökök kiűzését követően Visegrád lakatlanná vált, de a szomszédos falvak, így Bogdán, Dömös, Marót, Maros, Kisoroszi és Tótfalu *lakott településként* vészelték át a török hódoltságot és a visszafoglaló háborúkat is. *Lakóik még 1688-ban is református magyarok.*⁵⁹

A törökök visszavonulásával kapcsolatban a helyi Domus Historia említ egy legendát: A visegrádi várból visszavonulásra készülő törökök a mai Rókus kápolna helyén egy fahidat vertek. A fahíd feljárójához nagy, 15 mázsás köveket helyeztek el, amelyek a mai napig ott vannak, földdel betakarva. A visegrádi törökök fogvatartottak kb. 40 magyar fiúgyermek,

⁵⁷ L. Gál Éva: Az óbudai uradalom Akadémiai kiadó 1988. 46.o

⁵⁸ Pest megye múltjából, Pest megye tanácsa 1965. Bp. 28. o.

⁵⁹ Bánáti Bence: A Dunakanyar benépesítése a török kor után c. szakdolgozat 2008. 13-14.o. alapján

akiket eredetileg kardforgató janicsárnak akartak nevelni. A visszavonuláskor ezeket a gyermekeket a hídfőnél *lefejezték*. A helyi lakosság a töröktől való félelmében az erdőbe menekült. A törökök áthaladva a hídon a szigetre érve Vác irányába indultak, majd szintén egy fahídon átkeltek a Nagy-Dunán és csatlakoztak a török főszereghöz. A helyi lakosság egy hét múlva visszatért a faluba és megtalálták a gyerekek holttesteit, amelyeket ugyanitt egy tömegsírhoz helyeztek. Az itt lakó idős emberek őrizték meg ezt a legendát. Az 1701-ben épült *Szent Rókus kápolna* a gyermekek kegyeletére épült.⁶⁰

Lásd még itt: 16.3 fejezet

7. A bogdányi németek betelepítése előtti idők (1686 -1723)

7.1.Habsburg uralom és németesítési törekvések

Mivel Magyarország nem a saját erejéből űzte ki a törököket, hanem a Habsburgok vezette hadak, így bekövetkezett az, amitől az éleslátású magyar főrendek már korábban tartottak.

I. Lipót király és a bécsi udvar a Magyarországon állomásozó seregekre támaszkodva a magyar rendeket háttérbe szorítva kezdték el kormányozni a megszerzett országot. „Bécsben olyan irányzat kapott lábra, amely mint korábban, most is úgy látta, hogy a „rebellis magyarok” előző vétkeiket tetéztve, legújabbán Thököly és a hitetlen török szövetsége lévén végképp eljátszották alkotmányos jogaikat, s ezért a visszafoglalt területeket a fegyverjog alapján lehet és kell a Habsburg-birodalomhoz csatolni.”⁶¹

I. Lipót igyekezett megfélemlíteni a török idők alatt zömmel protestáns (református, evangélikus) hitre tért magyarországi lakosságot. Antonio Caraffa császári tábornok már 1686-ban Debrecen városában koholt vádak alapján vérbírárságot állított fel, majd 1687-ben az eperjesi vésztörvényszék néven elhíresült koholt perek kapcsán Thököly híveit akarták megfélemlíteni. Ekkor 24 eperjesi polgárt és nemest nyilvánosan és kegyetlenül megkínózva gyilkoltak meg.⁶²

Ilyen körülmények között az 1687-88. évi pozsonyi országgyűlésen a magyar rendek lemondtak a szabad királyválasztás jogáról, és elismerték az osztrák Habsburgok férfi ágának

⁶⁰ Dunabogdányi római katolikus Domus Historiae (zöld könyv) Bergmann Ferenc világi elnök munkája alapján. Ugyanez a történet szerepel Baróti Szabolcs: Noé bárkái c. könyvében. Püski kiadó 2004. a 385. oldalon. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága nem tud ezekről a sírokról. Vogel Andrea levelezése alapján: Ferenczy Múzeum, Szentendre ügyiratszám: A/243/1/2010

⁶¹ Bertényi Iván – Gyapai Gábor: Magyarország rövid története 269.o.

⁶² Varsányi Viola (bogdányi tanárnő): Ahol a két patak összeér c. történelmi regényében részletesen ír az eperjesi vésztörvényszékről.

magyar trónöröklési jogát. Eltörölték az 1222-es Aranybulla ellenállási záradékát és hozzájárultak számos német, cseh, olasz és osztrák főúr magyar nemességet kapjon. Ezután már I. Lipót nem hívta össze a magyar országgyűlést.

Az egykori török hódoltsági területeket a bécsi udvar újszerzeménynek tekintette, amellyel a fegyveres hódítás jogán szabadon rendelkezhet. Az *Újszerzeményi Bizottság (Neoacquistica Commissio)* bírálta el a korábbi birtokos igényét, amit a hiteles iratok bemutatása, a feltétlen királyhűség és a birtok értékének 10%-át kitevő fegyverváltsági díj kifizetése után juthattak hozzá. Csakhogy a megállapított tarifa sokszor meghaladta a szegényebb nemesek anyagi lehetőségeit. Bécs elérkezettnek látta az időt a minél teljesebb vallási egység kialakítására is. 1701-ben az újszerzeményi terület egészén *tilalmazták a protestáns vallásgyakorlatot*, és jezsuita segítséggel kierőszakolták a görögkeleti vallásúak egy részének unióját a római katolikus egyházzal. A kiterjedt önkormányzattal bíró Jászságot és Kunságot elzálogosították a Német Lovagrendnek. A hajdúszabadságot is igyekeztek felszámolni. A feleslegessé váló várakat felrobbantották.⁶³

A 1688-ban Budai Kamarai Felügyelőség álláspontja az volt, hogy *a Duna és a fő közlekedési utak mentén fekvő helységeket minél előbb be kell telepíteni németekkel, különben* majd némely győri és komáromi huszárok teszik rá a kezüket, azzal az ürüggyel, hogy régtől fogva ők ott a földesurak. A „győri és komáromi huszár” kifejezés félreérthetetlen célzás Zichy Istvánra. S valóban Buda visszafoglalása után azonnal vitatni kezdték ifj. gróf Zichy István birtokjogát is az Óbudai uradalomra. Zsámbék várára, amit Zichy szabadított fel, igény tartott Keglevich Miklós és Péter, valamint Széchenyi György esztergomi érsek is, de hamarosan azonban egy sokkal veszélyesebb ellenféllel kellett szembenéznie: a Budai Kamarai Felügyelőséggel, illetve rajta keresztül magával a bécsi Udvari Kamarával, amely nem csak Zsámbékot, hanem a Buda körül fekvő egész területet meg akarta szerezni. Zichy István azonban az I. Lipóttól kapott adománylevére és a magyar jogra hivatkozva visszautasította a kincstári aspirációkat. Az első menetből Zichy került ki győztesen.⁶⁴

I. Lipótot erősen foglalkoztatta, hogy miként lehetne a teljes egészében birtokába került Magyarországot véglegesen beilleszteni a birodalmába. *Kollonich Lipót* (Leopold Karl von

⁶³ Magyar Kódex 3. rész.48-49.o.

⁶⁴ L. Gál Éva: Az óbudai uradalom Akadémiai kiadó 1988. 46-47.o

Kollonitsch⁶⁵, aki egyaránt ellensége volt a magyar alkotmánynak és a protestantizmusnak, önként vállalkozott magyar közigazgatás átalakításának kidolgozására. Műve, „*A Magyar Királyság berendezése*” (*Einrichtungswerk des Königreichs Ungarn*) öt nagy fejezetre oszlott: igazságügy, egyházügy, közigazgatás, hadügy és gazdasági ügyek. Vitathatatlan tény hogy az ország gazdasági fellendülésének érdekében tartalmaz pozitív intézkedéseket is, ugyanakkor az ország benépesítéséről így ír:

„Az alázatos bizottságnak egyhangú véleménye, hogy a Magyar Királyság benépesítésében a második mód, vagyis idegen népek szabad, önkéntes meghívása és befogadása lesz a leghasznosabb, és ehhez szükségesnek tartjuk, hogy a magyarországi új szerzeményi területeken a házakat és a telkeket általában néhány évre fel kell menteni minden adó és robot alól, és pedig a magyarok három, a németek pedig, hogy jobban odacsalogathatók legyenek és mivel a költségeik is nagyobbak, öt évet kapjanak, hogy ezalatt házukat tető alá tudják hozni, a földjüket pedig újból munkába venni és megművelni. Azt is világosan ki kell mondani, hogy ezek az alattvalók és parasztok nem földhözköltöttek, amint részben gondolják, még kevésbé "örökös jobbágyok", hanem szabad emberek a hazai törvényekben megállapított szabad költözési joggal és azoknak is kell maradniuk. Miközben a többieket egyformának tekintjük, *mindig a németeket, különösen a császári Felséged német örökös tartományaiból származókat, közembereket és magas rangú személyiségeket mások elé kötelesek helyezni, hogy az ország vagy legalább nagy része lassanként elnémetesedjék, a forradalmakra és nyugtalanságra hajlamos magyar vért a némettel lehessen mérsékelni, és ez által természetes örökös királya és ura iránti állandó hűségre és szeretetre nevelni.*”⁶⁶

A pilisi hegyek és a Dunakanyar új telepei a császári igazgatás azon törekvésének is nyomát viselik, hogy Buda körül minél megbízhatóbb bázist teremtsen magának. Budán, Óbudán, Vácott kezdettől, Bián, Pilisvörösváron 1690-ben, Visegrádon 1691-ben, Pilisborosjenőn 1693-ban tűnnek fel a németek, az eljövendő nagy telepítések még kisszámú fecskéiként.⁶⁷ Amikor 1690-ben a Balkánról visszaözönlő császári sereg feladni kényszerült Belgrádot (Nándorfehérvár – szerk.), az elnyomott balkáni keresztény népek soraiból sok ezer, nagyrészt szerb család menekült át Magyarországra a török bosszúja elől. A császári kormányzat pedig

⁶⁵ győri püspök (1685.), kalocsai érsek (1691.), a bécsi udvari kamara elnöke (1692.) majd később esztergomi érsek (1695)

⁶⁶ Sulinet: Magyarország gazdasága a XVIII. században.
http://sulinet.hu/tori/kszerettsegi/szobeli/I_3/szoveg/olvas_forras.htm

⁶⁷ Pest megye múltjából, Pest megye tanácsa 1965. Bp. 32. o.

letelepített őket.⁶⁸ Ekkor jelentek meg Szentendre környékén is a rácoknak nevezett szerbek. A rácokat a császári hatalom nagymértékben kézben tartotta, kivette őket a magyar nemesi megye hatásköre alól, és velük fenyegette azokat a falvakat, akik nem küldik sietve a bort, szénát, vágómarhát. „Ő excellenciája minden irgalom nélkül a szófogadatlanokra ennyihány ezer rácokat fog küldeni executióra⁶⁹...” és ha jött a parancs útra keltek az elszánt fegyveresek...⁷⁰

Az új helyzet nem sokkal volt jobb, ha egyáltalán jobb volt, mint a török hódoltság kora. *A Habsburgok igyekeztek a magyarokat Magyarországon belül háttérbe szorítani.*

7.2.Egy polgári per

Egy érdekes feljegyzés még ebből a korból: 1694-ben döntőbíráskodásra került sor Tótfalun egy polgári peres ügyben (jogtalanul eladott zálogingatlan) a törvényre hivatott becsületes személyek Bogdánból: Jakab Miklós, Josa György, Kosztany Ferencz, Borsós Mihály.⁷¹

7.3.A Zichyek I.

Mint már arról szó esett az előzőekben 1659-ben idősebb Zichy István váltotta magához 57.518 forintnyi zálogösszegért a komáromi váruradalmat, melynek része volt a török hódoltság alatt lévő óbudai uradalom és így Bogdán is.⁷² 1671-ben pedig idősebb Zichy István fia, ifjabb Zichy István megházasodott és atyai örökségül megkapta a Buda környéki uradalmat, Bogdánnal együtt.⁷³

1700-ban elhunyt ifjabb gróf Zichy István. Péter fia örökölte a zsámbéki (óbudai) uradalmat és benne Bogdánt, László fia pedig a csallóközi birtokot. Ekkor az Udvari Kamara újra megkísérelte elvenni a Zichyek Buda környéki birtokait, de ezúttal sem sikerült.

Az óbudai uradalom magyar falvainak 1701-es urbáriumában szerepelt: Óbuda évi 52 forint, Tótfalu 26 forint, Bogdán 27 forint, Monostor 16 forint cenzust fizetett.⁷⁴

---

⁶⁸ Pest megye múltjából, Pest megye tanácsa 1965. Bp. 33. o.

⁶⁹ Latin szó, magyarul „végrehajtást” jelent

⁷⁰ Pest megye múltjából, Pest megye tanácsa 1965. Bp. 34. o.

⁷¹ L. Gál Éva: Az óbudai uradalom Akadémiai kiadó 1988. 44.o

⁷² L. Gál Éva: Az óbudai uradalom Akadémiai kiadó 1988. 45.o.

⁷³ L. Gál Éva: Az óbudai uradalom Akadémiai kiadó 1988. 46.o

⁷⁴ L. Gál Éva: Az óbudai uradalom Akadémiai kiadó 1988. 43.o

1703-ban a francia háborúban elesett Zichy László, így a csallóközi uradalom is testvéreére, Péterre szállt. Még ebben az évben az óbudai uradalomra összesen 4133 forint fegyverváltsági díjat vetettek ki, aminek megfizetését Zichy Péter a jobbágyságra hárította.⁷⁵

7.4. Rákóczi-szabadságharc évei (1703-1711)

A Habsburg abszolutista elnyomás és a németesítő törekvések ellen 1703-ban kirobbant a Rákóczi-szabadságharc (1703-1711). *Buda és környéke azonban mindvégig a császári csapatok kezén maradt*, mint ahogyan például az erdélyi Szászföld is. Az okok hasonlóak. A Buda környéki településeket ekkor már *Habsburg-hű németekkel és szerbekkel (rácok) kezdték el betelepíteni*. Lásd még itt: 7.1 fejezet.

Arról, hogy Bogdánt hogyan érintette a szabadságharc, jelen pillanatban nem került elő adat. Ami viszont biztosra vehető, hogy az újabb háborús évek biztosan nem kedveztek a békés fejlődésnek, mert a háborúk idején mindig súlyosabban hárul a lakosságra a katonaság ellátásának a terhe.

A háború bajait tetézte még, hogy *1708-1710 között országos pestis járvány pusztított*, amely a bogdániak között is sok áldozatot követelt. Bogdán lakosai megfogyatkozva bár, de túléltek a sorozatos pusztító csapásokat. A túlélésük talán annak is köszönhető, hogy a vészhelyzetben rövidebb-hosszabb időre a közeli erdő, vagy talán a sziget védelmébe menekültek.

7.5. Bogdán 1703. és 1720. évi összeírásai

Bogdán 1703. évi összeírása⁷⁶

Bírók: Bartos János és Kovách István, továbbá: Szöch István, Jacob (Jakab) Miklós, ifj. Kovách István, Kosztány Ferdinánd, Poticka János, Kosztány János, Bakos Pálné, Sarlai János, Lakós István, Fábián Imre, Kiveto János, Tott Mihály, Mag Bálint, Fuglany István, Kővető János, Halász János, Mag János, Hajdu Márton, Varga Istók, Custos (Kustos) János, Fábián János, Molnár Mátyás, Szabó János, Szabó György, Szabó Mihály, Tott István, Horvát István, Varga György, Horváth Mihály, Perő/Pető Mihály.

---

⁷⁵ L. Gál Éva: Az óbudai uradalom Akadémiai kiadó 1988. 48.o

⁷⁶ Bánáti Bence: A Dunakanyar benépesítése a török kor után c. szakdolgozat 2008. 85-86.o. alapján

Összesen: 29 jobbágy, 1 özvegy, 11 zsellér, 49 igavonó ökör, 15 ló, 57 fejőstehén, 28 sertés, 399 akó (~21.100 liter) bor, 113 elvetett búza (pozsonyi mérő), 110 elvetett árpa (pozsonyi mérő), 62 elvetett zab, 24 szarvasmarha.

Bogdán 1720-as összeírása volt az utolsó, a jövő német betelepítés előtti időkből.⁷⁷

Bírók: Kosztány János és Potika (Poticka) István, továbbá Kosztány Ferenc, Kovács István, Dubniczky János, Bakos István, Csen (Cseh) Mihály, Pener/Gener István, Schente (Szente) Mihály, Dubck/Dubek György, Toot István, Kolár Pál, Varga András, Varga György, Pintér István, Toot (Tóth) Márton, Szente Márton, Toot (Tóth) Márton, Antalovics András, Joan Krausz – Krausz János, Jakab Mihály, Varga András, Kovács György, Csizmadia Márton, Domján Mihály, Gelle András, Fábián István, Halász Mihály, Hajdu György, Nagy János, Marosi István, Kunczel/Kunczd János, Füstes (Füstös) István, Lukács Pál, Sallay (Sarlai?) András, Dudás Márton, Lakos István, Mészáros Márton, Sallay (Sarlai?) János, Illyés János, Rosnyay Bálint, Kustos János.

Szántó, vetés: 131 pozsonyi mérő (ürmérték értéke 1 pozsonyi mérő = 62,5 liter), 87 és fél szekér széna, 109 és fél kapás szőlő (1 kapás szőlő = 94 négyszögöl)

A nevekből arra a következtetésre lehet jutni, hogy a magyarok mellett megjelent néhány tót (szlovák) család is. Erre utalhat a Poticka, Dubek, Kolár családnevek megjelenése.

Az 1720-as években egy-egy zsidó kocsmá vagy mészárszékbérlőről is számot adnak a feljegyzések.⁷⁸

8. A bogdányi németek betelepítése (1723.)

8.1. A betelepítésről általában

„Mivel a XVIII. század második évtizedének végére még mindig nem volt nagyarányú, sikeres bevándorlási hullám, mely jelentős letelepedést hozott volna, a bécsi kormánynak törvényileg kellett lépni az ügyben. A magyar rendek kívánsága maximálisan az udvar felé irányult, majd az 1722-1723. évi pozsonyi országgyűlés határozatban szögezte le a *szervezett telepítést*. (...) Ez a rendelet az első tényleges lépése annak az egész századra kiható hosszú

⁷⁷ Bánáti Bence: A Dunakanyar benépesítése a török kor után c. szakdolgozat 2008. 88-89.o. alapján

⁷⁸ Bogdányi Híradó VI. évf. 4. szám 7. o.

folyamatnak, melynek során három hullámban, *III. Károly, Mária Terézia, majd II. József* uralkodása idején összesen mintegy 110 ezer németet telepítettek a világi és egyházi földesurak, részben pedig a kincstár birtokaira. (...) A század végére a magyarországi német nemzetiség a maga 1,27 millióra becsült létszámával az ország 9,8%-át alkotta. (...) Ebbe természetesen beletartoztak az erdélyi és a szepesi szászok is. (...) Azt lehet mondani, hogy a betelepítettekhez képest a németiség aránya a század végére több mint tízszeresére növekedett. (...) Az idegen országokból Magyarországra érkező telepesek néhány elzászi, francia, olasz és spanyol család mellett döntő többségben németek, méghozzá katolikus németek voltak.”⁷⁹

„Császári levél is igyekezett rábírní a birodalom (Német-római birodalom – szerk.) előljáróit a betelepítés támogatására és elősegítésére. (...) Az 1720-as évek első felében aztán több levelet is küldtek az uralkodó nevében különböző territóriumokba, hogy a telepítést és kivándorlást támogassák, sűrgessék. Ilyenek voltak: a Bajor választó fejedelem, Salzburg érseke, Ansbach hercege, Baden őrgrófja, Kassel püspöke, Trier érseke, Hessen-Kassel tartomány őrgrófja stb... Érdekessége az ezekre érkezett válaszleveleknek, hogy nincs olyan köztük, amelybe konkrét tagadó ellenvetés lenne, viszont a legtöbben általános kételyek azért megfogalmazódtak. A császári akarattal senki sem akart szembeszállni, de kételyeit mindenki igyekezett megfogalmazni. A protestáns territóriumok kormányzatok biztosítékot szerettek volna a vallásszabadságra (...) ezen kívül több fejedelemség kifogása volt, hogy nem látta biztosítottak a célba érkezést, mivel az út hosszúnak és bizonytalanoknak tűnt. (...) Összességében azt lehet mondani, hogy a Német-római Birodalom fejedelmei, hercegei, grófjai, érsekei és püspökei igyekeztek nem szembehelyezkedni a császári szándékkal, a valóságban azonban számtalan kifogásuk volt az áttelepítések ellen, és igyekeztek a kivándorlók elé minél több akadályt állítani.”⁸⁰

„Bár az első telepítési akciók sok zavarral jártak, és a földesurak is igyekeztek megnehezíteni a kivándorlást, mégis az áttelepülni szándékozók az 1720-as évektől szép számban jelentkeztek. A császári nyilatkozatok beérkezését követően, kivándorlási ügynökségeket állítottak fel, amelyek úgynevezett „werber”-eket, tehát toborzókat foglalkoztattak, és ők gyűjtötték össze, valamint adminisztrálták a kivándorolni jelentkezőket. Ilyen „toborzó és kivándorlási irodákat” működtettek Wormsban, Ulmban, Regensburgban, Augsburgban, Frankfurt am Mainban, Nussdorfban, Maxheimben és még a birodalom más helyein is. A császári biztosok feladata volt, hogy egy tejjel-mézzel folyó vidéknek fessék le a török-dúlta országot és messze hangoztassák a Magyarországra költözők kiváltságait. (...) A

⁷⁹ Bánáti Bence: A Dunakanyar benépesítése a török kor után c. szakdolgozat 2008. 46-47.o.

⁸⁰ Bánáti Bence: A Dunakanyar benépesítése a török kor után c. szakdolgozat 2008. 49-50.o.

legcsábítóbbnak az *adómentesség, valamint az ingyenes telek – és lakóhely biztosítása* tűnhetett.”

„Sokan minden anyagi felkészülés nélkül indultak Ulmba, vagy valamely másik városba, hogy ott bárkára szállva, leutazzanak a Dunán, a remélt gyors meggazdagodás érdekében. Az *utaztatás hajóval történt* Bécsig, ahol pár napra a kivándorlókat mustrára fogták –feltehetően adminisztratív céllal, de ennek nyomai nem maradtak- majd innen történt az emberek továbbszállítása elsősorban a Buda környéki helyekre és a Dunakanyarba, valamint a dél-magyarországi területekre is. Többnyire alaposan meggyérült lakosságú, leromlott falvakba telepítették be őket, nem volt miből megalapozni a gazdálkodásukat, s a földesurak sem teremtették meg ehhez kellően a feltételeket. Gyakran fordult elő, hogy a telepések, amikor lejárt a nekik ígért néhány adó – és szolgáltatmentes év odébbálltak, és egy másik birtokon, mint új telepések, igénybe vették ezeket a kedvezményeket.”⁸¹

8.2.Bél Mátyás a Magyarországra érkező németekről

Bél Mátyás, a híres korabeli történet és földrajztudós így ír a németekről: ”A németeknél nagy a változatosság, mert ahány család annyi származási hely. Egyeseket Ausztria, Tirol, és Styria, másokat Franciaország, aztán Svárország és a Rajna vidéke küldte ide. Vannak, akik kemény katonai életből elbocsátva telepedtek meg itt és szentelték magukat a földművelésnek és családot alapítottak. Ezek sehol máshol nem boldogulnak jobban, ugyanis azok a betegségek sem ártanak nekik, amik miatt a külföldiek panaszkodnak, s elég kényelmes életet élnek. A szántóföldekkel, s szőlővel való foglalkozáson kívül még némi falusi kereskedelmet is űznek, s így szépen gyarapszanak. Megtanulják a szláv nyelvet éppúgy, mint a magyart, de házasságra egyikkel sem lépnek könnyen, hacsak a szükség nem kényszeríti őket. A gyermekeik örülnek annak, hogy Magyarországon születtek, és szülőföldjüket magasan fölé helyezik a szüleikének. Szóval az ország nyelveit, a honi szokásokat és a magaviseletet boldogan sajátítják el, ha csak, ami megtörténik, a szülők nem tilalmazzák. Máskülönben a ruházatuk olyan, mint Ausztriában volt szokásban. Ugyanis a németből és a magyarból kevert öltözkében járnak. A vendégszeretetet azonban hasznossággal mérik, s ez a magyarokat is elidegeníti őseik igen dicséretes szokásától. A németek ezt a magatartást a hazájukból hozták magukkal, s ezért fukarsággal és zsugorisággal vádolják őket még a saját fajtájukbeliek is, elsősorban azok, akik a vendégfogadókat kezelik. Különben az ország törvényeihez és

⁸¹ Bánáti Bence: A Dunakanyar benépesítése a török kor után c. szakdolgozat 2008. 51-52.o.

szokásaihoz alkalmazkodva élik életüket, mint akik igen erősen ki akarják érdemelni a jó polgár nevét. Ha hallanak panaszt a németre a nép körében, s néha igen durvát is, ezeket mértéken felül felnagyítják azok, akik ezzel akarnak érdemeket szerezni a magyaroknál.”⁸²

8.3. Betelepítések az Óbudai uradalomba

Gróf Zichy Péter Óbudára, Zsámbékra és Bogdánba telepített a magyarok mellé németeket az uradalmában. „*A telepítési szerződés 1723. május 31-én kelt Pozsonyban. Zichy Péter biztosította a szabad költözést a jobbágysági részére. (...) Ígéretet tett arra, hogy a porció alól, amennyire lehet, mentesíti az ideérkező új lakosságot, viszont nem szabad elfelejteni, hogy ez nem a földesúr, hanem az állam felé jelentett kötelezettséget. Az okmány kibocsátásának évétől, tehát 1723. év György napjától számítva 3 éven keresztül mindenki mentesült a terményadó, a robot és egyéb munkálatok alól, viszont három szabad adómentes év leteltével minden család 3 guldent volt köteles fizetni visszamenőleg. Ezután az egész telkes jobbágy évi 24, míg a féltelkes jobbágy évi 12 napot volt köteles robotban ledolgozni. Tizenkét évig kötelezték őket az adómentes évek után a helyben maradásra (...). Ennek az időnek leteltével ismét máshová költözhetett a jobbágy, de ez akkor már nem volt jellemző, hiszen maguk is addigra erősödtek meg anyagilag. (...) A szerződés értelmében a bogdániak nem voltak mentesítve a kilenced fizetése alól sem. A korábban leírtakhoz hasonlóan a mészárszék és a kocsmatartás joga Szent György napjától Szent Mihály napjáig (április 24-től szeptember 29-ig) a földesúré, az év többi napján a falué volt.*”⁸³

8.4. A németek érkezése Bogdánba

Az első bevándorlók 1723. áprilisban érkeztek, és neveik 1723 nyarán jelentek meg a visegrádi anyakönyvekben. *Önálló anyakönyvezés Dunabogdányban 1724-ben kezdődött. A Bogdánba betelepülő németek származási helye jelenleg ismeretlen*, mert a falu török idők utáni első plébánosa, az Ausztriából érkezett Michael Frantz minorita atya sajnos nem tartotta fontosnak a vele együtt ideérkezők korábbi lakhelyét feltüntetni. Az atya az anyakönyvi bejegyzés szerint 1749. április 11-én hunyt el 64 éves korában, de az őt követő Josephus Lind plébános sem változtatott a korábbi módszeren. Így haláláig, 1755 márciusáig szintén nem jegyezték le a betelepülők származási helyét. A pontos származási helyükről tehát nem

⁸² Bánáti Bence munkájából -Bél Mátyás Pest megyéről. Szerk. Ikvai Nándor. Szentendre, 1977. 35. o.

⁸³ Bánáti Bence: A Dunakanyar benépesítése a török kor után c. szakdolgozat 2008. 81-82.o.

maradtak fenn írásos dokumentumok. Ez már csak azért is érdekes, mert a Visegrádon és Nagymaroson letelepült németek esetében maradtak ilyen feljegyzések a származási helyüket illetően. Ami érdekes még, hogy a bogdányi németek kollektív emlékezete sem tartotta fenn a származás pontos helyét, illetve helyeit. Abban sem lehetünk biztosak, hogy egy környékről vagy tartományból érkeztek-e. A ma élő leszármazottak azt feltételezik, hogy *bajor és frank területről* érkeztek az őseik. Erre enged következtetni az a megállapítás is, miszerint Bogdány meglehetősen egységes *frank-dunai bajor német nyelvjárást* beszél a mai napig is, mely a környéken csak Zebegényre, Nagymarosra, Kismarosra és Csolnokra jellemző.⁸⁴

A nagymarosi németek betelepülésével foglalkozó könyvben⁸⁵ azonban ez áll Bogdányra vonatkozóan: "Tudomásunk szerint az első hullámban Badenből, Pfullendorf környékéről érkeztek bevándorlók. Velük együtt hesseniek és frankok is jöttek. Frankok később is települtek be 1731 és 1734 között a miltenbergi kerületből." Mivel a Bogdányba érkező több száz telepesnek nem jegyezte fel a plébános származási helyét, így valószínűleg a nagymarosi adatok is csak néhány családra vonatkozhatnak és nem általánosságban igazak. A Bogdányba betelepülő németek származási helyét csak további kutatással lehetne talán megállapítani, illetve pontosítani. *Az erre vonatkozó kutatást a nagymarosi adatokra támaszkodva Bánáti Bence és Liebhardt András kezdte meg.*

Feljegyzésre került még, hogy az új telepesek két romtemplomot is találtak.⁸⁶ Az egyik helyén épült fel az új katolikus templom, a másik romtemplom valószínűleg a Várad-dűlőben, az elpusztult Várad falu területén állhatott, mivel ezt a területet "*Pusztatemplomként*" is emlegette a népnyelv. *A katolikus földesúr elvette a reformátusoktól a templomukat*, amely a háborús időszak folyamán romossá vált, és a katolikusoknak adta azt. Ennek helyén a katolikus németek 1724 és 1761 között a Zichy család segítségével *Nepomuki Szent János* tiszteletére új templomot emeltek.⁸⁷ Ma is ezen a helyen áll a katolikus templom.

A szerződésben rögzítettek szerint mindenkinek igyekeztek kiadni az ígért földet, de a valóságban azért ez sem ment zökkenőmentesen. Rövid időn belül *földhiány* lépett fel, amelynek nagyarányú elvándorlás lett következménye. Az összeírás bevezető szövegében is

⁸⁴ Bánáti Bence: A Dunakanyar benépesítése a török kor után c. szakdolgozat 2008. 80.o.

⁸⁵ Fellegi Mihály – Wiesner Viktória: Nagymaros – A német bevándorlás c. könyv 2008. 19.o.

⁸⁶ Esztergom-Budapesti főegyházmegye honlapja

⁸⁷ Esztergom-Budapesti főegyházmegye honlapja

http://www.esztergomi-ersekseg.hu/?fm=1&am=4&op=plebaniaview&p_id=4

feljegyzésre került ez a probléma: „*Megjegyzendő az új jövevényekről, azok kik szegények, hogy leginkább koldulással kénytelenek kenyerüket keresni. Ezért, és mert a possessio*⁸⁸ *területe kicsi és nem képes ennyi embert eltartani, nem remélhető, hogy tartósan itt maradnak, mivel egyébként szabad költözési joguk van.*”⁸⁹

Sokan valóban elvándoroltak a szomszédos, szintén németekkel betelepített lakossággal rendelkező településekre, elsősorban *Nagymarosra*, de más helyekre is. A már idézett könyvben ez áll: „Dunabogdány betelepítése igen lényeges szempont, mivel számos marosi család ősei innen származnak”.

Néhány Bogdányban és Maroson, valamint Kismaroson is létező családnév a könyvből: Bergmann, Bonifert, Hein (Heim?), Hock, Liebhardt, Ritzl, Rudolf, Vogel.

A betelepítés folyamatában „résztvevők” esetében különböző motivációk figyelhetők meg. A Magyarországra elinduló németek egy boldogabb jövő, az anyagi felemelkedés reményében szánták el magukat kivándorlásra, hiszen a biztos egzisztenciával rendelkező emberek nem szoktak tömegesen indulni az ismeretlennek, szerencsét próbálni, csak azok aki úgy érzik, hogy nincs veszíteni valójuk. Ezt támasztja alá, hogy 1728-as összeírások szerint néhányan már koldulásra kényszerültek. A betelepítést végző földesúr, gróf Zichy Péter, aki mindig többet költött, mint amennyi jövedelme volt- az adózó munkaerő, illetve az jövedelme növelése érdekében szervezte a betelepítéseket. (Érdekes momentum, hogy Zichy Péter először új telepeseket „hozatott”, mert kevésnek találta a meglévő munkaerőt a bogdányi földek megműveléséhez, aztán rövid időn belül kiderült, hogy túl sokan jöttek és nem jut mindenkinek elegendő föld a megélhetéshez.) A betelepítéseket szorgalmazó katolikus Habsburg uralkodók pedig a gazdasági érdekeik mellett a katolikus vallású németekben látták a reformáció visszaszorításának (ellenreformáció), és a rebellis⁹⁰ Magyarország elnémetesítésének, azaz a Habsburg birodalomba történő végleges beolvasztásának biztosítékát.

8.5. A bogdányi németek betelepítése az őslakos magyarok szemszögéből

A németek betelepítésével egy teljesen új fejezet kezdődött Bogdány történetében. Az addig döntően magyar, és a XVI. század végétől már református falu egyik napról a másikra teljesen

⁸⁸ Possessio latin szó, jelentése „birtok”.

⁸⁹ Pilisi járás, Bogdányi possessio. Borosy: 1997. 35.o.

⁹⁰ lázadó

megváltozott. A lakosság nagyjából kétharmad része „egyik napról a másikra” már német és katolikus lett. *Ez időtől kezdve körülbelül 220-230 évre (nagyjából az 1947-es német kitelepítésig) a német nyelv és kultúra vált dominánssá a faluban, azonban a magyarok, -ha kisebbségben is-, de továbbra is folyamatosan jelen maradtak a településen.*

A már itt lakó magyarok egészen másképp éltek meg a németek betelepítését, mint maguk a németek. A bogdányi reformátusok krónikájában találni feljegyzéseket ebből az időből is, amelyekből kiderül, hogy kezdetben bizony akadtak súrlódások a két népcsoport és vallási felekezet között. A református magyarok a saját szülőfalujukban hátrányos helyzetbe kerültek, és *számos olyan vallási és lelkiismereti kényszert kellett megélniük, amikre még a török időkben sem volt példa.* Fontos leszögezni azonban, hogy ez a vallási türelmetlenség egyáltalán nem bogdányi sajátosság volt, hanem sokkal inkább az ez idő tájt országosan uralkodó ellenreformáció, illetve rekatolizáció helyi vetületének tudható be.

A helyzet jobb megértéséhez tehát érdemes felidézni, hogy a Habsburg uralkodók a gazdasági érdekeik mellett a német telepésekben látták Magyarország „elnémetesítésének” lehetőségét is, amelyről már korábban szó esett a 7.1 fejezetben, valamint azt is, hogy éppen a Habsburgok abszolutista, a katolikus vallást erőltető és németesítő törekvései miatt robbant ki a Rákóczi-szabadságharc is (1703-11), amelynek befejezése csak alig 12 évvel előzte meg az első németek családok betelepítését Bogdánba. Mindezeket a körülményeket figyelembe véve lássuk, mit jegyeztek fel ezekről az időről:

Szigetmonostori református eklézsia emlékezet-könyvében a 8. lapon a következőket olvashatjuk Marosy Ferenc lelkésről. 1710-ben Bogdányból hozták Szigetmonostorra, azután 1712-ben Megyerre vitték, onnan pedig vissza Bogdányba, ahol 1724-ben meghalt. *Mikor a sírja felett prédikált az akkori tótfalusi prédikátor Mányoki Sámuel, akkor már a Bogdányban lévő sváb plébános (Michael Frantz atya – szerk.) rajta ütött a német híveivel és a prédikátort a mentéje gallérjánál fogva eltaszította a prédikáló helytől. Így lett vége a bogdányi eklézsianak.*⁹¹ Mányoki Sámuel a szabadságharc alatt Rákóczi Ferenc egyik kapitánya volt, valamint a híres festőművész Mányoki Ádám öccse, aki megfestette a fejedelem képmását is.

---

⁹¹ Dunabogdányi és Visegrádi Református Anya -és Fiókegyházak Története 4. o. (Nem szó szerinti, hanem a mai magyar nyelvnek megfelelő idézet. Eredetileg: „a már benn lévő sváb plébános rajta ment az ő némettyeivel és mentéje galérjánál fogva eltaszította a prédikáló helytől.”

„Az első német telepesek még ebben az évben megérkeztek, akiket még 1724 és 1725. évben többen követtek. *Megkapták a romos templomot is, melyet elvettek a reformátusoktól.* Ez a templom ott állt azon a helyen, ahol ma is áll a római katolikus templom. Felépíttette nekik a templomot az uraság és 1724-ben ideköltözött plébánossal felszenteltette. E plébános ténykedéséről ékes bizonytságot tesz a már említett eset, amikor a tótfalusi prédikátort a temetés elvégzésében is megakadályozta. A plébános megérkezésével elkezdődött az ellenreformáció kora Bogdányban is.”

„Szektának” tartották a kálvinistákat (reformátusok – szerk.), mint általában akkor országosan is a katolikusok. Helyzetük hasonló volt az országban uralkodó katolizáló törekvések közt élő más gyülekezetekéhez. *Lelkiismeret elleni erőszak alkalmazására is kényszerítve voltak.* Két ilyen eset van feljegyezve a római katolikus egyház II. vegyes anyakönyvében.” Az egyik esetben Szent Sebestyént a másik esetben Szent Vendelt kellett együtt ünnepelniük a katolikusok németekkel és szlovákokkal, úgy hogy a miséért még fizetniük is kellett.

„Az ellenreformáció idején a reformátusok templomba járhattak Tótfaluba. Ott megmaradt a vallásgyakorlásnak lehetősége megszakítás nélkül. A gyermekek a katolikus iskolába járhattak, temetést, esketést, anyakönyvezést mind a római katolikus plébános végezte. Nem maradt más, mint a családi házi istentiszteletek gyakorlása.”^{92 93} A vallási türelmetlenség és üldözés miatt *1723-tól 1790-ig zárva volt az egyébként 1640-től működő református felekezeti iskola is.*⁹⁴

Az 1720. és 1728. évi összeírásoknál feltűnik, hogy több magyar nevű ember eltűnt a faluból. Feltételezhetően nem mind haltak meg, hanem többen elhagyhatták ekkor a falut. Egy feljegyzés szerint *a németek betelepülése után néhány régi bogdányi család Tótfaluba költözött.*⁹⁵ Az egyes magyar családok eltűnésének pontos okai azonban ismeretlenek, tehát nem lehet egyértelműen a németeket okolni ezért. A jelenlegi ismeretek szerint két ok jöhet szóba. Az egyik a már említett vallási türelmetlenség, a másik a németeket és magyarokat egyaránt érintő földhiány lehetett, amelyről már szó esett a **Hiba! A hivatkozási forrás nem található.** fejezetben.

⁹² Dunabogdányi és Visegrádi Református Anya- és Fiókegyházak Története 6-7.o

⁹³ Bogdányi Híradó VI. évf. 5. szám 10. o. Horányi György írása

⁹⁴ Dunabogdányi Általános Iskola, Jubileumi évkönyv 2004. 8.o.

⁹⁵ L. Gál Éva: Az óbudai uradalom Akadémiai kiadó 1988. 78.o.

8.6. Az 1725-ös összeírás - az első német telepesek neveivel

*1725-ben a 31 régi magyar családfő mellé 66 új német telepest vettek számba*⁹⁶

Néhány máig, vagy a közelmúltig meglévő családnév aláhúzással lett jelölve, a teljesség igénye nélkül.

Magyarok: Füstös István (bíró), Pintér Márton (albíró), Kiss György (II. albíró), Bakos István, Tóth János, Dubniczky János, id. Kovács István, Kosztan Ferenc, Kosztan János, Illés János, Sallay János, R.Szabó Márton, Bires Márton, Sallay András, Fábián István, Lukács Pál, Könczöl János, Marosy István, Hajdu György, Kustos János, Fábián Mihály, Barsi Márton, Polyák György, Varga András, Rosnai Bálint, Pintér István, Paloczky Pál (tót), Czako István, Fazekas Mihály, Kordany István, Bartos János.

Németek: Hiutl János Jakab (bíró), Puch János György (albíró), Hoffmann János, Pehl János, Mornmann Ferenc, Lebih Péter, Hernes János, Rosskopf Henrik, Minen Jakab, Pohl Mátyás, Czimer Mihály, Degutr Bernát Ferenc, Vacz János György, Raischer Henrik, Heinrell Károly, Herold Mihály, Kaszler József, Petser Márton, Huber János id., Embter János, Soraich Ádám, Tager János, Vidrumb János, Vibert Konrád, Mayer Péter, Frich János, Nau Ferdinánd, Mayer János, Klein Jakab, Boneferr Mihály, Knedl József, Abholz Márton, Valter Jakab, Roy Konrád, Ertinger Mátyás, Melcher Ferenc, Kufard János, Krausz Mihály (a Krausz családnév már 1720-ban is szerepel. –szerk.), Hesperger János, Marschall János, Naumiller Frigyes, Huber János ifj., Krecz Krisztián, Muh János, Pecz Dávid, Neb Kazimir, Pelcz Lőrinc, Bonafar Márton, Viderumb Mátyás, Herold János György, Eschenpaum Gáspár, Vecz Henrik, Bonafar Lénárd, Vainand Mihály, Kett Tamás, Mayhoffer András, Hermann Kristóf, Pister János, Zemer Tamás, Erbacher Márton, Hasimrich János, Klespis Frigyes (*Dominium benedicator*) Pfaifer Vitus, Miller Mátyás, Bardt Ádám, Vagner Simon, Bogy Péter, Stall János, Foll Antal, Ott Ádám, Pergmann Mihály, Vitaimb János (másodbíró).

Az összeírás latin nyelven történt. A neveket bemondás alapján jegyezték le, ezért a német nevek írásképe gyakran eltér a maitól (pl. Pergmann – Bergmann), a kiejtést követi. A családnévek egy része (mind a magyar, mind a német) ma is él Bogdányban, másik része átalakult (pl. Pohl –Puhl), és vannak nevek, amelyek már eltűntek. Az itt feljegyzett németeket tekinthetjük tehát az első betelepülőknek.

⁹⁶ Bogdányi Híradó VI. évf. 4 szám 7.8. o. Horányi György írása

8.7. Egy kis „sváb etimológia”

Már itt a betelepítés kezdeténél érdemes tisztázni, hogy a Magyarországra érkező német nyelvű telepesek számos különböző német és osztrák tartományból érkezhettek. Voltak köztük bajorok, szászok, frankok, elzásziak, osztrákok, tiroliak, németalföldiek, svábok stb... is. A későbbiekben viszont a tényleges származási helyüktől függetlenül a köznyelv sváboknak hívta az összes magyarországi németet –leszámítva az erdélyi és szepesi szászokat-, függetlenül attól, hogy melyik német tartományból érkeztek. Ezért van az, hogy Bogdányban ma is a sváb megnevezés a használatos, annak ellenére, hogy bajor és frank eredetet tételeznek fel. A sváb szónak ilyen értelemben tehát kettős jelentése van: egyrészt a konkrétan Svábföldön (Baden-Württemberg tartomány) élő, vagy onnan származó személyt jelöli, a másfelől későbbi jelentése kimondottan a magyarországi németeket jelöli, megkülönböztetve őket a máshol élő többi némettől. Mivel tehát a sváb megnevezés ilyen értelemben csak később terjedt el, ezért a pontosság kedvéért még a német megjelölés lezs használva a bogdányi németekre is, a későbbiekben azonban már a német és sváb szavak egymás szinonimáiként lesznek használva, függetlenül attól, hogy frank és bajor eredetet valószínűsíthető a bogdányi svábok esetében (szerk.)

9. A XVIII. század

9.1. A XVIII. század első fele

Bár első vegyes házasság már 1727-ben kötött, amikor egy német legény magyar leányt vett feleségül, ennek ellenére „vegyes házasságok” nem voltak túl gyakoriak.^{97 98}

Az 1728-as összeírás szerint az új jövevények annyira szegények voltak, hogy némelyikük koldulásra kényszerült, ezzel szemben az 1727-es összeírások szerint a 31 régi magyar család közül csupán egyetlen, aki házatlan zsellércsalád. Mindezek ellenére azoknak az új

⁹⁷ Bogdányi Híradó VI. évf. 5. szám 10.o Horányi György írása

⁹⁸ Általánosságban elmondható, hogy 1960-70-es évekig az volt a szokás, hogy bogdányi katolikus németek egymás között házasodtak, esetleg Visegrádról vagy Marosról választottak szintén német származású házastársat. A reformátusok szintén egymás közt, vagy a környékbéli falvak reformátusaival házasodtak.

családoknak, akiknek sikerült a faluban gyökeret eresztetni, a *németföldről hozott szorgalmuknak köszönhetően* lassan sikerült biztos egzisztenciát teremteni az új hazában.⁹⁹

Az 1728. évi regnicoláris összeírás megtalálható Bánáti Bence már többször idézett, kitűnő szakdolgozatában is.¹⁰⁰

1731-ben a község bírája Spies Frigyes, a tótok nevében Palotczky Pál arra szólította fel a helyi reformátusokat, hogy a katolikusokkal együtt ünnepeljék meg Szent Sebestyén ünnepét, és a miséért fizessenek 1 forintot, az iskolamesternek pedig 14 krajcárt.¹⁰¹ A fentiek alapján arra lehet következtetni, hogy katolikus tótok is betelepültek ez idő tájt a faluba. Valószínűleg vagy beolvadtak a németek vagy a magyarok közé, vagy továbbállhattak, mert később már nem esik róluk említés. Bár az igaz, hogy még az 1770-71. évi összeírásban is találhatunk pár szláv hangzású nevet is.

1731-ben Friedrich Spies bíró és Martin Bonifert kérték a plébánost, hogy Fábián és Sebestyén napját nyilvánítsa faluünnepé. Az újonnan épült kápolnában helyet kapott a két szent.¹⁰²

9.2. A Zichyek II.

1726-ban meghalt gróf Zichy Péter földesúr. Negyedszázados birtoklásának meghatározó vonása volt, hogy mindig sokkal többet költött, mint amennyit birtokai jövedelmi megengedtek. Ezért egyre-másra kölcsönöket vett fel és sorra zálogosította el birtokait. Ezen felül minden eszközzel – egyebek között telepítéssel, a jobbágyság terheinek növelésével, és az ún. kisebb királyi haszonvételek maximális kihasználásával – emelni igyekezett az uradalom jövedelmeit.¹⁰³ Halála után azonnal megkezdődött a harc egyfelől az első feleségétől, Homonnai Drugeth Klárától származó két idősebb fiú (Ferenc és László), másfelől a második feleség, Bercsényi Zsuzsanna és fia (a még kiskorú Miklós) között. Miután László alig 1 hónappal apja halála után hirtelen elhunyt a per azért folyt, hogy ki kapja az óbudai és ki a csallóközi uradalmat, persze mindkét fél az óbudai uradalomra áhítozott. A hosszú egyezkedés vége az lett, hogy az óbudai uradalom Bercsényi Zsuzsannáé és fiáé Miklósé lett, Zichy Ferenc pedig a csallóközi uradalmat kapta, viszont megkapta még hozzá Bogdán felét, Monostort és Szentendrét is. Bercsényi Zsuzsanna és fia Zichy Miklós

⁹⁹ Bogdányi Híradó VI. évf. 4. szám 7.8. o. Horányi György írása alapján

¹⁰⁰ Pilisi járás, Bogdány possessio. In Pest-Pilis-Solt vármegye 1728. évi regnicolaris összeírása. Borosy: 1997. 35-45.o.

¹⁰¹ Bogdányi Híradó VI. évf. 5. szám 10.o Horányi György írása

¹⁰² Bogdányi Híradó VII. évf. 5. szám 11.o Horányi György írása

¹⁰³ L. Gál Éva: Az óbudai uradalom Akadémiai kiadó 1988. 49.o.

fokozatosan visszaváltották a korábban elzálogosított helységeket (pl. 1744-ben a szomszédos Tótfalut).¹⁰⁴

1745 októberében meghalt Bercsényi Zsuzsanna. Még ugyanazon év decemberében Zichy Ferenc, győri püspök (Homonnai Drugeth Klára fia) és Zichy Miklós (Bercsényi Zsuzsanna fia) között szerződés jött létre, amelynek értelmében Ferenc, közös apjuktól Zichy Pétertől örökölt összes birtokokat öccsének Miklósnak adja, aki viszont az összes apai adósságot átvállalta.¹⁰⁵ 1758-ban Zichy Miklós fiú utód nélkül, hirtelen halt meg. A korábbi egyezség és az ösiség jogán is, a birtok visszaszállt volna Ferencre, és az özvegynek Berényi Erzsébetnek csak özvegyi javadalom járt volna. Csakhogy az özvegy volt birtokon belül és egyáltalán nem szándékozott kiadni a kezéből az értékes óbudai uradalmat. Ezek után Zichy Ferenc győri püspök a család másik ágán leszármazott fiúági utódokkal, Zichy Jánossal és Istvánnal szövetkezve elhatározta, hogy perrel szerzi meg a birtokot. Hamarosan azonban meg kellett tudnia, hogy új, az özvegynél sokkal veszedelmesebb ellenfél tűnt fel a láthatáron: a kincstár.

Ezután hosszú és bonyolult *pereskedés* következett, amelyben végül az özvegy Berényi Erzsébet gróf Grassalkovich Antalhoz a pozsonyi Magyar Kamara elnökéhez fordult a Zichy grófok ellenében. Grassalkovich elérkezettnek látta az időt, hogy perrel szerezze meg a birtokot a Kamara számára. Az özvegy és Grassalkovich megegyeztek. 1766-ban az özvegy az uradalomért hatalmas összeget, 100 ezer forintot, élete végéig évi 16 ezer forint járadékot, plusz tárgyi ingóságokért további, összesen 59 ezer forintot kapott. Aztán 1767-ben Grassalkovich egyezséget kötött a Zichy Ferencel és társaival is, akik megkapták cserébe, Almást, Neszmélyt, és a környéken további 5 helységet, ezen felül az özvegy halálakor 50 ezer forint illette volna őket (az özvegy túlélte Zichy Ferencet). Grassalkovich Antal, amikor a kiegyezés tervezetét az uralkodóhoz felterjesztette, boldognak érezte magát, amiért ezt a nehéz ügyet a sikeres befejezésig vitte, és a rendkívül értékes óbudai uradalmat „visszaszerezte” a kincstárnak.¹⁰⁶ Így a Zichy család 1659-ben kezdődött, több mint 100 éves birtoklása után az óbudai uradalom és benne Bogdán ismét Korona Uradalom lett. A Zichyek és a Habsburg uralkodók között vívott hosszú küzdelemnek ez a befejező szakasza minden korábbinál világosabban mutatta ennek a területnek különleges jelentőségét.

¹⁰⁴ L. Gál Éva: Az óbudai uradalom Akadémiai kiadó 1988. 54-55.o.

¹⁰⁵ L. Gál Éva: Az óbudai uradalom Akadémiai kiadó 1988. 55.o.

¹⁰⁶ L. Gál Éva: Az óbudai uradalom Akadémiai kiadó 1988. 58-59.o.

9.3. A német betelepítés második hulláma és az 1770-71-es összeírás

A római katolikus egyház tulajdonában lévő iskolaépületet a hitközség 1760-ban építette. Ebben az időben egy tanítót és egy kántort alkalmaztak.¹⁰⁷

1767-ben érkezett a *német családok második hulláma* a faluba, és ekkora már a betelepült németek alkották a lakosság túlnyomó többségét.

A *nagy pestis* elragadta a falu felét. Ennek emlékére állították a fogadalmi oszlopot 1767-ben a mai Táncsics és Petőfi utca sarkára.¹⁰⁸

Az **1770-71-es összeírásban** az alábbi családnevek fordulnak elő:¹⁰⁹

Néhány a napjainkig, vagy a közelmúltig is fennmaradt családnév aláhúzással lett jelölve, a teljesség igénye nélkül.

Német, vagy német hangzású nevek: Adtperger, Alter, Angtmoor, Bonifert/Boniferr, Czeller, Czimer, Czimerer, Czigkant/Czinkant, Czukerpacher, Ebner, Elter/Elder, Empter, Erdt, Fingerhut, Fisser (Fischer), Fecser, Fogt, Fogl (Vogel), Foll, Genghort, Greff, Guthbroth, Hartman, Heer (Herr), Heines, Herficz, Herres, Herman, Herold, Higter, Hoh (Hock?), Hoffmann, Horrmann, Huber, Kamerer/Khommerer (ma Kammerer), Kaszter, Kaszler, Khastol, Klet, Knert, Knopp, Knop, Kortaschka, Kraisz (ma Kreis), Kuffart, Kugler, Kurcz, Lang, Laudenbacher, Lebich, Lechman, Majer, Melicher/Melcher, Nebb, Ott, Paldringer (ma Baltringer), Pecz, Pendl, Peller, Perhoper, Rajdenbacher, Paur, Perkmann, Pletin, Plósz, Plum, Pom, Poner, Pooll, Prond, Rajzer, Reizer, Rejperger, Reppf, Rocz, Rod, Roj, Rozner, Rudolf, Schmidt, Snajder (ma Schneider), Stephan, Schuszter, Specher, Spiss, Stein, Stogl (ma Stágel?), Streich, Sveger, Tax, Trop (ma Trapp?), Vajchanth, Vegendt, Veczl, Voll (Wohl?), Volter/Voltner.

Magyar, vagy magyar hangzású nevek: Alvincz, Balogh, Billegy, Bulusy, Csizmadia, Czifery, Dubniczky¹¹⁰, Fábián, Füstös, Juhász, Kemény, Kiss, Kolmos, Kosztán, Kostán, Kustos, Lukács, Marosy, Morus, Molnár, Nagy, Német, Polák¹¹¹, Szabó, Varga, Verebes, Török.

¹⁰⁷ Dunabogdányi Általános Iskola, Jubileumi évkönyv 2004. 8.o.

¹⁰⁸ Bogdányi Híradó VII. évf. 5. szám 11. o. Horányi György írása

¹⁰⁹ Bogdányi Híradó VI. évf. 5. szám 11. o. Horányi György írása. A hivatkozott írásban a nevek nincsenek csoportosítva, és aláhúzva.

¹¹⁰ Szláv hangzású név, de 1725-ben a magyarokhoz volt sorolva.

¹¹¹ Szláv hangzású név, de 1725-ben Polyák György a magyarokhoz volt sorolva.

Szláv, és egyéb hangázú nevek: Babinek, Hajnics, Hruczar, Jankovics, Kavran, Konkovics, Muzsik, Potuczky, Smidelics, Szelzák, Zavradszky, Pecsú, Enspán Norotons, Kocsbum, Kuna, Irsih, Moor.

Az összeírást magyar tisztviselők végezték, így a német neveket fonetikusán írták le.

9.4. Egy korabeli angol utazó szemével

1793-ban Magyarországon járt *Robert Townson* angol utazó (1762-1827), aki Visegrádról Budára tartván Bogdányon is átutazott, sőt könyvében le is írta a tapasztalatait. „...és útra keltem az egy vagy két órányira lévő Bogdányba, ahol úgy hírlík egy elfogadható fogadó van. Hamarosan bányára lettem figyelmes, ahol építéshez használt köveket nyernek (...). (Valószínűleg a Villámhegy tövében lévő bányáról volt szó.) Követtem a folyó vonalát mely szépséges magas hegyek között vezetett. (...) Amikor megérkeztem a fogadóba nem találtam mást csak száraz kenyeret és nagyon savanyú bort, és mivel nem volt még késő, úgy döntöttem, hogy még egyszer szerencsét próbálok. De a sors úgy döntött, hogy minden kísérletem ellenére vacsora nélkül kell, hogy maradjak. Az történt ugyanis, hogy amint keresztülmentem néhány szőlőskerten, hogy megtaláljam a jó utat a hegyek és sűrű – elsősorban bükk- fák között, azt az információt kaptam egy vadásztól, kivel szerencsésen összetalálkoztam, hogy vissza kell fordulnom, mert teljesen letértem az utamról. A hegyek, amelyek meglehetősen magasra emelkednek Visegrádhoz tartozóak, ércfelért hordozó kőzet vagy anyagos porfír alkotja őket. Inkább egyre éhesebben, mint fáradtan, látva Vácot két-vagy három mérföldnyire a Duna másik oldalán, útra keltem, és mivel azt mondták, hogy egy gyerek is odatalál, nem fogadtam vezetőt. Hamarosan újra elvitettem az utat. Elértem a folyót, de nem találtam csónakot, a hangos kiáltások ellenére senki sem sietett segítségemre. Mivel rohamosan sötétedni kezdett, jobbnak láttam visszafordulni. Számos baljóslatú madár szálldosott körülöttem, főleg baglyok és lappantyúk, belépve a faluba pedig a település összes kutyája rám támadt, így kénytelen voltam előhúzni a vadászkésemet. A magyar vidék legelőin a gyalogosan utazó nagy kockázatnak van kitéve a juhászkutyák miatt, amik nagyok és vadak. Tíz körül újra visszatértem a savanyú boromhoz és a száraz kenyereimhez.”¹¹²

---

¹¹² Bogdányi Híradó XX. Évfolyam 2. szám 6-7.o. Vogel Andrea írása alapján

10. A XIX. század

10.1. A reformátusok „feltámadása” és az új templom felépülése

A XIX. század elején, 1802-ben épült fel az új református templom, de ennek az előzményei miatt még vissza kell pillantani a XVIII. század végéhez.

1781-ben *II. József "türelmi rendelete"* véget vetett, az *ellenreformáció szomorú időszakának*, de a bogdáni reformátusok ekkor még nem tudták magukat annyira összeszedni, hogy egy imaházat építsenek maguknak, és prédikátort tartsanak. 1790-ben azonban már újra megindult a németek betelepítésekor bezárt református felekezeti iskola. Az "oskola" a Csádri pataknál, a híd mellett volt, és a türelmi rendeletnek köszönhetően kálvinista (református – szerk.) Kemény János (vagy József?) tanító tanította az elemistákat.^{113 114}

1802. május 5-én tételtek le a most is fennálló református templom alapköve, nagyszámú nép jelenlétében, nagy ünnepélyességgel, és már ez év november 28-án, advent első vasárnapján fel is szentelték, amikor is Tóth István prédikátor úr tartott beszédet. A felszentelésen jelen voltak a környék lelkészei és plébánosai is, és nem csak a körül lakó reformátusok, hanem sok katolikus is. Úgy látszik ekkora már sokat enyhült a két népcsoport és felekezet közötti kezdeti feszült viszony. Rögtön ezt követően már „Oskolaházra” és tanítói lakásra kezdtek gyűjteni.¹¹⁵

Úgy látszik azonban, hogy azért ez a vallásszabadság mégsem ment teljesen zökkenőmentesen, mert már 1803-ban a katolikus plébános önkényesen megtagadta a haragozást a reformátusoknak, azzal a haranggal, amit közösen vettek még 1759-ben, mondván, hogy van saját harangjuk is a reformátusoknak. Emiatt hosszú huzavona és pereskedés lett. A per eljutott a Helytartótanácsához is. Az 1808-ban hozott végzés alapján megegyeztek egymással a felek abban, hogy a reformátusok lemondanak a harangozás jogáról, és a katolikus egyház visszafizeti a 80 forint összeget, mint hozzájárulás térítést.¹¹⁶

¹¹³ Dunabogdányi és Visegrádi Református Anya -és Fiókegyházak Története 8. o.

¹¹⁴ Dunabogdányi Általános Iskola, Jubileumi évkönyv 2004. 8.o.

¹¹⁵ Dunabogdányi és Visegrádi Református Anya -és Fiókegyházak Története 9-10.o.

¹¹⁶ Bogdányi Híradó VII. évf. 5. szám 7. o. Horányi György írása

A református gyülekezet további erősödését jelzi, hogy 1819. szeptember 15-én Báthori Gábor püspök vizitációt tartott Bogdányban. Ekkor a reformátusok lélekszáma 164 fő, van templom, iskola 24 tanulóval, és tanítói lakás is.¹¹⁷

A két különböző vallású és nemzetiségű népesség közötti kezdeti ellentéteket a türelmi rendelet (szabad vallásgyakorlást biztosítása – szerk.) és a közös sorscsapások, tűzvészek, árvizek, járványok elviselése, valamint az ezekből való folytonos újjászületések egyre inkább feloldották. A későbbiekben már sokkal inkább a békés együttélés volt a jellemző a faluban.

1817-es Canonica visitatio szerint a faluban ebben az évben 2040-en laktak, akik közül 1813 volt német (89%) és 227 magyar (11%)

10.2. A régi és az új kálvária

A Szent Donát kálvária kápolnát 1827-ben kezdték építeni (másfél év alatt készült el), melyet Pálmaffy Ferenc áldott meg. Ekkor még nem épültek meg a stációk.

A kálvárián lévő stációkat 1875-ben építették.¹¹⁸ Nincs arról feljegyzés, hogy az öreg kálvária használatát mikor és miért szüntették meg. Talán túl meredek, és túl messze volt. Arról viszont van feljegyzés a Domus Historiában, hogy a nagypénteki ájtatosságukat a magyar ajkú hívek az öreg Kálvárián tartották, míg a német ajkúak az új Kálvárián. A két kálváriáról még lásd a 16.4 és a 16.6 fejezeteket.

10.3. Természeti csapások a XIX. században

Sok természeti csapás érte ez idő tájt a falut. 1806-ban erős földrengés okozott kárt. Az 1831-es kolerajárványnak 143-an esetek áldozatul. 1838-ban a nagy dunai árvíz 123 házat és 75 istállót döntött romba. Ekkor a Fábián Sebestyén kápolna is összedőlt, de 1844-ben újjáépítették. 1845-ben egy nagy tűzvész áldozatául esett a református templom és 57 ház.¹¹⁹ A harangok megolvadtak.

1849-ben, június 24-én „Kapisztrán Szent János napján, a déli órákban egy szegény gunyhócskától kilobbant tűzvészben, melynek 63 épület esett áldozatul, leégett a katolikus

¹¹⁷ Dunabogdányi és Visegrádi Református Anya- és Fiókegyházak Története 11. o.

¹¹⁸ Bogdányi Híradó VI. évf. 8. szám 8.o Horányi György írása

¹¹⁹ Bogdányi Híradó VI. évf. 5. szám 10. o. Horányi György írása

templom, az iskolával együtt.” Leégett a templom fedele, megolvadtak a harangok – 26 mázsában összesen. – Nehéz magyar állapotok miatt nincs kegyúr, aki segíthetne. A község el van adósodva. 1849-ben a leégett katolikus templomot helyre kellett állítani.¹²⁰ 1850-ben újra tűzvész pusztít. 1855-ben renoválják az 1845-ben leégett református templomot.¹²¹

1865-ben ismét tűzvész pusztít. Az 1876-os árvíz alkalmával 30 ház kerül víz alá. 1880-ban szintén árvíz pusztít. 1888-ban 54 ház ég le.¹²² 1895. A pestis és kolera járvány áldozatai emlékére felállították a Szentháromság szobrot a Hegyalja u. – Hegy u. – József Attila. u. találkozásánál.¹²³

A sorozatos csapások és ezek túlélése összekovácsolta a faluban élő két népcsoportot és felekezetet.

10.4. Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc

A falu 1848-ig maradt az Óbudai Korona Uradalom birtokában. Az 1848-49-es szabadságharcban 22 *nemzetőr* vett részt Bogdányból. Figyelemre méltó, hogy a magyarok mellett már a németek (svábok) is kivették a részüket a szabadságharcból. Niegritz tanító vezetésével heten fogtak fegyvert a magyarok mellett, név szerint: Vogel János, Landenbacher János, Müller Jakab, Gruber József, Vogel József, Gossler József. A nemzetőrök a váci táborba vonultak át és onnan mentek tovább a megyei hadsereggel.¹²⁴

A váci nemzeti őrsereg 4. századának névjegyzékében szerepel még néhány, olyan vezetéknévű nemzetőr (pl. Együd, Fábián, Füstös, Hajdú) amelyek ebben a korban előfordultak Bogdányban is, de ezek pontosabb beazonosítása még további kutatást igényel.¹²⁵

10.5. A kőbánya

A Duna ismételt támadásai a kőbányászat fellendülését eredményezték. A töltésrendszer kiépítését határozta el a felső közigazgatási vezetés, emellett a fővárosi építkezések, útépitések megszorodása is folyamatos köigényt jelentett. A bogdányi kőbányászat régi hagyománya erre az időre ered vissza. Az 1850-es év környékén egy vállalkozó Szobtól

¹²⁰ Bogdányi Híradó VI. évf. 8. szám 8.o Horány György írása

¹²¹ Dunabogdányi és Visegrádi Református Anya- és Fiókegyházak Története 69.o.

¹²² Bogdányi Híradó VIII. évf. 7. szám 4. o. Horányi György írása

¹²³ Dunabogdányi római katolikus Domus Historia

¹²⁴ Bogdányi Híradó VI. évf. 5. szám 10.o Horányi György írása

¹²⁵ Vác Város Levéltára XV. 21 Vác várostörténeti iratok levéltári gyűjteménye.

[http://vacarchivum.hu/upload/attachment/134_1848\(nemzetor\).pdf](http://vacarchivum.hu/upload/attachment/134_1848(nemzetor).pdf)

kezdve Visegrádon keresztül a bogdányi Csódi hegyig megvette a községektől a hegyeket, és kőbányákat nyitott bennük. Ebben az időben folyt a főváros rakpartjainak szabályozása, kiépítése, s az utcák kőburkolása, s a Duna melletti bányák az olcsó szállítást is biztosították. Az első időben *Olaszországból és Horvátországból hozták a bányászokat*. A bányát 1860-ban nyitották meg. (Egy másik adat szerint az első bányát a Csódi-hegyen 1845-ben nyitották. – szerk) 400 kőfejtő, 300 kővágó (*németesen: riccer*), 180 fuvarozó dolgozott a Spáth és Stágel kőbánya vállalatnál, valamint a Wallenfeld és Meyer családok bányáiban. A bogdányi riccerék nagy családjuk miatt vállalták ezt a nehéz munkát, mivel a ház melletti kisebb gyümölcsösökből nem tudtak megélni, s akkor igen értékes volt a pénzben kifizetett munkabér. Sajátos kultúrát hoztak létre.

A kőbányászat kifinomultabb változata a *kőfaragás*, művészi megnyilvánulásai a díszesen *faragott kőkapuk, ablak- és ajtókeretek, sírkövek, ma is láthatók a faluban*. Használati tárgyak is készültek: szőlőprések, itatóvályúk, de láda is készült kőből, amelyben a családi levéltárat tartották, s pihenésre szolgáló kőpad számos ház előtt díszeleg ma is. De számos kőkapu és kővályú található meg a szomszédos Tótfaluban is ebből az időből. A kőfaragások többsége nem a kibányászott andezit kőből, hanem ún. *erdei kőből (németesen: waldstein)* készült, amelyet a bogdányiak a falut körülvevő erdők szikláiból nyertek. A XIX. és XX. században 10 bánya működött, ebből 9 a Csódi hegyen: Alsó, Felső, Bán, Mély, Hátsó, Új és Meyer bányák, valamint a Flóris és Zeller-féle bányák.¹²⁶

A kőbányáról lásd még itt: 16.14 fejezet.

A kőfaragásról lásd még itt: 16.15 fejezet.

10.6. Szőlők és gyümölcsösök

A falu lakói - a kőbányászat mellett- jobbra *szőlő - és gyümölcstermesztéssel* foglalkoztak.

1880 körül azonban a nagy filoxéra-járvány elpusztította a szőlők nagy részét. A szőlőművelés szerepét, ami addig az emberek legfőbb megélhetési forrását jelentette, a már fent említett kőbányászat és a gyümölcstermesztés vette át. A faluban jellemzően igen jó minőségű bogdányi *fekete cseresznyét, kajszibarackot, málnát és epret termesztettek*, és a finom gyümölcsöket kofahajókkal vitték a termést a pesti, a pozsonyi és a bécsi piacokra.¹²⁷

A szőlőkultúráról lásd még itt: 16.16 fejezet.

¹²⁶ Építészforum: Stágel Soma diplomamunkája <http://epiteszforum.hu/node/7835>

¹²⁷ Településrendezési terv Alátámasztó munkarészek 104.o

10.7. A Millenium éve – 1000 éves Magyarország

1896 tavaszán a püspök vizsgálatot indított Schilling Péter bíró ellen. A vád: a római katolikus iskola elközösítésére, illetve államosítására való törekvés. A bírót végül kizárták az iskolaszékből.¹²⁸ Ebben az esztendőben a katolikus egyházközség új, vörös márványból készült keresztelő kutat vásárolt a milleniumi kiállításról.¹²⁹

1896-ban felállításra került a Millenniumi emlékmű, amellyel kevés falu büszkélkedhet, legalábbis a környéken. A táblán a következő felirat áll: „*I. FERENC JÓZSEF KIRÁLY ÉS ERZSÉBET KIRÁLYNÉ URALKODÁSA ALATT MAGYARORSZÁG EZERÉVES FENÁLLÁSÁNAK EMLÉKÉRE ÁLLÍTOTTA DUNABOGDÁNY KÖZSÉG*” Alatta: „*896-1896.*” Az emlékmű híven tükrözi a betelepült svábok lojalitását, Magyarországhoz való hűségét is. A Milleniumot a templomban és az iskola udvarán is megünnepezték.

Az emlékműről lásd még itt: 16.9 fejezet.

11. XX. század első fele (1901-1945)

A település a századfordulón rendelkezett postával, távíróval, távbeszélővel és hajóállomással.

Érdekes adat a századfordulóról az 1901. évben működő képviselők és virilisták (legtöbb adót fizetők –szerk.) névsora, amelyen a következő lakosok szerepeltek: Spáth János bíró, Navarra József jegyző, Fleckenstein Márton, Spáth András, Együd Lajos, Rippel Ignác, Knab József, Együd István, Láng András, Knab János, Vogel Gáspár, Vác János, Schuster Tamás, Schwartz Mihály, Rippel József, Kádas Sándor, Prikovits Antal plébános, Rudolf József, Puhl Márton, Czeller József, Wallenfeld Mihály, Pizág József, Spáth Márton, Streich János, Herold Ferenc, Pizág János, Puhl Ferenc, Knab Móric, Wallenfeld Mátyás, Wagner Mátyás, Spáth József, Czeller Mihály, Elter János, Elter András, Bonifert Ferenc, Láng György, Vogel József, Wippelhauser György, Kovács Géza, Rittinger János, Grósz Ferenc és Dr. Fogolyán Gyula.¹³⁰

¹²⁸ Dunabogdányi Általános Iskola, Jubileumi évkönyv 2004. 9.o.

¹²⁹ Dunabogdányi római katolikus Domus Historia

¹³⁰ Bogdányi Híradó VI. évf. 8. szám 8.o Horányi György írása

11.1. Az állami iskola létrejötte és első évei

A település társadalmára és kultúrájára legnagyobb befolyással bíró esemény ebben az időben minden bizonnyal az állami iskola létrejötte volt. *Az állami iskolai oktatáson keresztül, indult el a bogdányi németek körében a magyar nyelv és kultúra átvétele.* Figyelemre méltó, hogy ezt a falu világi önkormányzata önként kezdeményezte, holott ekkor még minden bizonnyal a német többség adta a világi önkormányzat többségét is, mint ahogyan az ebben az ügyben sokat tett két bíró: Schilling Péter és Spáth János is a falu német származású lakói közül került ki.

1902-ben a Községi képviselőtestület határozata: „Állami elemi népiskola építését elhatároztuk. A telket a község adja a község háza kertjéből, 610 négyszögölt. Az építési költségeket a község viseli.”¹³¹

Az állami iskola felépülését megelőző időkben mind a római katolikus (1760-tól), mint a református felekezet (1640-től) külön iskolát működtetett a faluban. A katolikus iskola 2 épületben működött. Az egyik a Plébánia utcában (jelenleg élelmiszerbolt – szerk.) a másik a mai Óvoda helyén volt. A reformátusok iskolája a parókia területén működött. A Községi képviselő testület szorgalmazta a felekezeti iskolák megszűnését és a közös állami iskola felépítését. A székesfehérvári püspök azonban igyekezett ezt megakadályozni. Végül 1903-ban mégis megalakult az állami iskola, de ekkor még nem épült fel az iskolaépület, hanem a felekezeti iskolák tantermeiben folyt ideiglenesen az oktatás.

Az állami iskola épülete 1904. március 17-én lett befejezve. Az oktatás magyar nyelven történt, de félévi értékelésben arról értesülünk, hogy a tanulók a magyar nyelvet „nagyon gyengén bírják”. Tantárgyak: földrajz, történelem, természettan, természetrajz, alkotmánytan, nyelvtani gyakorlókönyv, lányok kézimunkája.

1904. április 1-től a növendékeket minden nap a templomba (a katolikus templomba –szerk.) vezették deákmisére, mely magyar Istentisztelet, és azelőtt nem volt. Még ez év augusztus 21-én a katolikus templom tornyába villám csapott és ennek következtében a legnagyobb harang elnémult, bár szemmel látható károsodás nem érte.

Statisztikai jelentés a Királyi Tanfelügyelőségnek: a község lakosainak száma 3231, ebből 761 magyar (23,5%), 2444 német (75,5%), 11 tót, 7 horvát, 6 egyéb. 3047 római katolikus (94%), 127 református (4%). A jelentés leírta továbbá, hogy az 1904/1905. tanévtől megszűnt a zsúfoltság, 7 tanerővel 7 osztályban eredményes tanítás folyt. A vizsga eredményét

¹³¹ Dunabogdányi Általános Iskola, Jubileumi évkönyv 2004. 10.o.

sikeresnek jelentették az egyes tantárgyakban, mind a „magyarosodást” tekintve. Az ismétlő iskolában lefolyt vizsgák még nem feleltek meg teljesen a követelményeknek, mely ok azonban a volt felekezeti iskolákból átvett növendékek gyenge előképzettségének volt tulajdonítható, mert azok még jóformán rendszeren iskolába sem jártak, de ezen ok az állami iskola folytán 2 év alatt meg fog szűnni. A mulasztások nagy száma különösen a felsőbb osztályokban volt, ami nem csak a felekezeti iskolák szokásának és a sok 12 évet betöltött növendék számának volt tulajdonítható, hanem télen a ruházatlanság, nyáron pedig a mezei munka alkalmával a növendékek igénybevétele idézte elő.

Még egy érdekes feljegyzés a 1906-os tanfelügyelői levélből: „Sok a mulasztás, a nép annyira szegény, hogy gyermekei segítségére rá van utalva. Sok szülő annyira küzd a létfenntartással, hogy 10 éven felüli fiúgyermekeiket a kőbányába küldik kenyérkeresetre. Méltányolva a körülményeket szükséges a tanévet előbb befejezni.

1907. Iskolai évváró jelentés. Az 517 növendék teljes képzettsége a legnagyobb mértékben kielégítő. Különösen kiemelhető, hogy a magyar nyelv elsajátítása és a magyar beszédben való ügyesség terén nagy az eredmény és a haladás.¹³²

1908. A magyar nyelv sikeres tanítása terén érdemeket szerzett Spáth Júlia (28 éves helyi lakos) tanítónőt felterjesztették kitüntetésre. Gruber János igazgató jelentette a királyi tanfelügyelőnek: „A magyarosodás tekintetében nagy az előrehaladás. A népkönyvtár létesítése, ifjúsági egyesület megalakítása az állami iskola fennállásából számítható. Az iskola 6 éves fennállása óta valóban áldásosan működik. A község tiszta német ajkú lakossága észrevétlenül örömmel szívta be az állami iskola magyar szellemét. Az intézetből kikerült növendékek tökéletesen bírják a magyar nyelvet. A megalakult, s működésben lévő ifjúsági egyesület, daloskör a felnőttek rétegébe vitte a magyar szót és sok oly fontos dolgot, aminek áldása máris tapasztalható s látható. Az államosítás eredménye az, hogy a magyar szó, mely annak előtte fehér holló volt, ma úgy beszélhetünk Dunabogdányról, hogy megmagyarosodott.”

1912. Gruber János igazgatót és Spáth Júlia tanítónőt kitüntetik a magyar nyelv oktatásáért nyújtott kiemelkedő munkájáért. A kitüntetettek köszöntésére társas ebédet rendeznek a Spáth vendéglőben. A királyi tanfelügyelő engedélyezte Scheiner Izabella helyettes tanítónőnek, hogy a német írás és olvasásra önként jelentkező szülők gyermekeit rendszeres tanítási időn kívül heti 2 órában taníthassa.¹³³

¹³² Dunabogdányi Általános Iskola, Jubileumi évkönyv 2004. 11-14.o.

¹³³ Dunabogdányi Általános Iskola, Jubileumi évkönyv 2004. 15.o.

A 20. század elejére a svábok legendás szorgalmukkal és alkalmazkodó készségükkel beilleszkedtek új hazájukba, s bár megőrizték a "német őshazából" hozott szokásaikat és anyanyelvüket, sokan már magyarnak vallották magukat.

11.2. Az első világháború, Tanácsköztársaság

Az I. világháborúban Dunabogdányból 526 fő vonult be, és közülük 125-en soha sem tértek vissza.¹³⁴ Nevüket őrzi a katolikus templomtéren felállított hősi emlékmű.

1917. február 12-én a katolikus templom két nagy harangját is elvitték a háborúba.¹³⁵ 1918-ban az Oroszországból hazatért foglyoknak rendeztek gyűjtést, és 25 osztrák gyerek vett részt nyári üdültetésben a faluban.

1919-ben Dr. Hufnágel János plébános kezdeményezésére népgyűlést tartottak, ahol a német nyelvre való áttérést javasolták az iskola gondnokságának. A Károlyi-kormány rendelete szerint, mely a nemzetiségi nyelvkérdést tartalmazta, *a gondnokság úgy határozott, hogy az iskola tovább is magyar tannyelvű legyen, azonban rendes tantárgyként a németet tanítani kell.*

A Tanácsköztársaság idején a helyi direktórium Kaiser Zoltán tanító javaslatára leváltja Gruber János igazgatót, de még ez évben a gondnoksági ülésen Gromon József főjegyző vezetésével ismét visszahelyezik az igazgatót. „...A szomorú és gyászos kor letörésével, vagy is az úgynevezett Tanácsköztársaság megszűnésével az iskolánál a régi állapot visszaállítottatott.”¹³⁶

11.3. A '20-as és '30-as évek

Az 1920-as népszámlálás szerint a falu lélekszáma 3240. Ebből német 2677 (82%), magyar 560 (18%), egyéb 3. Katolikusok száma 3077 (95%), református 156 (5%), evangélikus 7 fő. Ebből az adatból kitűnik, hogy amíg korábban a helyi magyarok zöme a református egyházhoz tartozott, erre az időre már a katolikusok között is szép számmal vannak, hiszen az 560 fő magát magyarnak valló közül csak mindössze 156 fő a református.

---

¹³⁴ Bogdányi Híradó VI. évf. 8. szám 8.o Horányi György írása

¹³⁵ Dunabogdányi római katolikus Historia Domus

¹³⁶ Dunabogdányi Általános Iskola, Jubileumi évkönyv 2004. 16-17.o

Az igazságtalan trianoni békediktátumot követően Magyarország elvesztette területének 2/3-ad részét, és a magyarság 1/3-ad része a „határon túlra” került. A 8 és félmillió trianoni Magyarország legnagyobb kisebbségévé pedig a félmillió németiség vált. E körülmény már a Horthy-korszak politikai elitjét is foglalkoztatta, a trianoni trauma okozta sokk társadalmi igényné emelte és politikai gyakorlattá tette az *asszimilációs törekvéseket*. A nemzetféltő főbiákat ráadásul tetézte a későbbiekben Magyarországot gazdaságilag mindjobban érdekövezetébe húzó, expanziós politikát folytató náci Németország fokozatos térnyerése.

1922-ben Gruber János iskolaigazgató 18 évnyi munka után távozik, helyére Gimes Jánost nevezik ki, aki 1923-ban saját pénzével is hozzájárult, hogy egy plusz tanteremmel és igazgatói irodával bővüljön az iskola. 1924-ben a tantestületi ülésen rögzítik, hogy az iskolában a tanulók egymás között ne beszéljenek németül. Az osztálytanítók feladata, hogy a felügyeletet gyakorolják.¹³⁷

1926-ban megemlékezést tartottak trianoni békeszerződés 6. évfordulója alkalmából és hősi emlékmű javára pénzt gyűjtöttek. Az emlékművet 1930-ban *József főherceg* avatta fel.¹³⁸
Lásd még itt: 16.10 fejezet

1928-ban iskolai ünnepség keretében felavatják a Hősök emléktábláját. (Az iskola régi emeletes épületének lépcsőfordulójában található. - szerk.)

1930. Az iskola gondnokság úgy dönt, hogy az írás-olvasás magyarul és németül folyik.

1936. Az iskola gondnoksági ülésen 34 szülő jelenlétében a kisebbségi (német –szerk.) tannyelvű iskola átszervezése volt a téma. Felhívták a szülőket, hogy nyilatkozzanak az irányban, hogy kívánják-e az új rendszerre (német tannyelv –szerk.) való áttérést, vagy sem? A szülők az új rendszerre való áttérést nem kívánták. Kívánságuk csupán az volt, hogy az eddigi keretben a német anyanyelvi írás és oktatás oly mértékben taníttassék, hogy a gyermekek a 6 év alatt azt el is sajátítsák. Nagyon érdekes, hogy a szülők ez irányú kérését a hatóság kétszer is visszautasította és harmadszor utasításra olyan jegyzőkönyvet kellett felvenni, mely szerint az aláírók kérik a német tanítási nyelv bevezetését. *1937-től vegyes tanítási nyelven* (magyar tannyelvű, vegyesen német-magyar, és német tannyelvű osztály is volt – szerk.), kezdett működni az iskola.¹³⁹

¹³⁷ Dunabogdányi Általános Iskola, Jubileumi évkönyv 2004. 17-18.o

¹³⁸ A katolikus Domus Historia szerint viszont 1922-ben emelték az emlékművet.

¹³⁹ Dunabogdányi Általános Iskola, Jubileumi évkönyv 2004. 19-20.o

A Magyarországot ért trianoni sokkhatás után (az ország területének 2/3-át elcsatolták) a magyar állam asszimilációs törekvései is felerősödtek, és ezt a hatást erősítette az is, hogy a két világháború közötti időben a bogdányi lakosság már nemcsak helyben keresett megélhetést, hanem bejárt dolgozni Budapestre, vagy időlegesen – esetenként végleg – be is költözött a fővárosba. Az állami iskola történetéből is jól látszik, hogy a magyar tannyelvű állami iskola beindulásával a bogdányi németek nyelv váltása és asszimilációs folyamata felgyorsult. Azonban Bogdány esetében egyáltalán beszélhetünk erőszakos asszimilációról, hiszen a magyar tanítási nyelvet maga a Községi képviselő testület szorgalmazta, és sem 1919-ben Dr. Hufnágel János plébános kezdeményezésére, sem 1936-ban nem támogatták a szülők a kizárólagos német nyelvű iskolai oktatást, holott a jogszabályok és a németek helyi aránya is lehetővé tette volna ezt. Mindezek ellenére azonban, az asszimilációs hatásokra válaszul a helyi németek egy része a Németországhoz való kapcsolódást állította kultúrája, nyelve és identitásőrzése központjába. 1930-as években lévő gazdasági válságban hatalmas volt a munkanélküliség, így sok fiatal és középkorú bogdányi német férfi Németországban keresett munkát, főleg Stuttgart környékén. Családjuk a fizetésükhöz csak úgy jutott hozzá, ha beléptek a *Volksbundba*.^{140 141} Ennek későbbi súlyos következményeiről még szó lesz.

1938. május 26-án Pacelli Eugen pápai követ az Eucharisztia Világkongresszus alkalmával átutazott Bogdányon, vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó mellett ülve a gépkocsiban. A Szent Rókus kápolna ajtaja éppen nyitva volt. A gépkocsi menet lelassított, és a kápolna körül lakók pápai áldásban részesültek.¹⁴²

1938. szeptember közepétől október 25-ig Sándor György vezetése alatt az összes tengerészeink monitoraikkal (hadihajó típus – szerk.) itt tartózkodtak a Kis-Dunán, a forgótól a kisoroszi révig. A csehek betörésétől kellett abban az időben tartani, ezért álltak itt készenlétben. A katonák ez idő alatt Bogdányba jártak templomba. Amikor az I. Bécsi

¹⁴⁰ Településrendezési terv Alátámasztó munkarészek 106.o.

¹⁴¹ Volksbund, teljes nevén Volksbund der Deutschen in Ungarn. Ma is még vita folyik történész körökben a Volksbund szerepéről és tevékenységéről, és a bogdányi idők viszont tabuként kezelik. A Volksbund 1938-ban a magyarországi németek kulturális-érdekvédő szervezeteként alakult meg. Megalakulása tekinthető a magyar állam asszimilációs törekvéseire adott válaszlépésnek is. Később a háború alatt már hatással volt a szervezetre a náci Németország ideológiája is, és jelentős szerepet játszott a Waffen SS magyarországi toborzásaiban is. A címerében is feltűnik a horogkereszt. Azt azonban mégsem lehet teljes bizonyossággal kijelenteni, hogy minden „bundista” a náci lett volna. A bogdányi vezetői közül volt olyan, aki nem várta meg a szovjet csapatokat, főleg nem a kitelepítést, hanem a front közeledtével Németországba távozott. A falu történetének ez is olyan fejezete, aminek feltárása további kutatást igényelne.

¹⁴² Dunabogdányi római katolikus Historia Domus. Az eset szemtanúja volt Bonifert Ferenc, a Historia Domus egyik összeállítója.

döntéssel a Felvidék magyar többségű területei visszatértek Magyarországhoz, akkor az itt állomásozó katonák felhajóztak Esztergomba és Komáromba.¹⁴³

11.4. Az új katolikus templom felépítése

1936-ban lebontották a katolikus templom tornyát, mert életveszélyes volt. 1937-ben felújítási munkákat kezdtek el, de június 3-án reggel nyolc óra körül tragikus baleset történt, a templom oromfala hatalmas robajjal a rádőlt az állványra. Ketten, Slezák Márton és a szentendrei Popelka Péter életüket veszítették, Zrínyi István, Rudolf Károly és Géczi József súlyosan megsérültek. Egyedül Vernáczy István menekült meg, a fal dőlését idejében észrevette és leugrott az állványról. A tragédiát az okozta, hogy a munkások koszorú részére vészték ki a falazatot, és a gyengített rész mögött a falban egy korhadt fagerenda volt.¹⁴⁴

1939-40-ben Fábián Gáspár műépítész tervei alapján a lebontott templom helyére felépítették a jelenleg is álló új Nepomuki Szent János plébániatemplomot.¹⁴⁵ A templom építtetője, a falu plébánosa, dr. Hufnágel János volt, aki már nem élhette meg a templom szentelését. 1940. október 10-én az új templomban a lélekharang elsőként érte szót, az első mise is az ő gyászmiséje volt. A templom felépítése 100 ezer pengőbe került. Ebből 54 ezret, mint kegyúr gr. Teleki Mihály a Magyar Királyi Földművelésügyi Minisztérium minisztere, 46 ezret pedig a község adott össze. A templomépítés minden jelentékeny mozzanata egy okmányban szerepel, ami az alapkőbe került. Az okmányt készítette Tomcsányi Károly községi irodatiszt

146

11.5. A II. világháború kitörése

1939. szeptember 1-én Németország kirobbantotta a II. világháborút Lengyelország lerohanásával. Októberben Hitler olyan kijelentést tett, hogy a „német népforgácsoknak” az asszimilációtól való megmentését áttelepítésekkel képzeleli el. Németország politikai és gazdasági erőterében Horthyék olyan bizalmatlanok voltak a hazai németséggel szemben, hogy ezután már konkrétan ők szorgalmazták Hitlernél kitelepítésüket.¹⁴⁷ Erre ekkor azonban

¹⁴³ Dunabogdányi római katolikus Historia Domus

¹⁴⁴ Vogel Andrea közlés alapján

¹⁴⁵ Esztergom-Budapesti főegyházmegye honlapja

¹⁴⁶ Dunabogdányi római katolikus Historia Domus

¹⁴⁷ Hitler 1939 októberében tett kijelentése nyomán, amely alapján a „német népforgácsoknak” az asszimilációtól való megmentését jövőbeni áttelepítéssel képzelte el (Tilkovszky Loránt: Hét évtized a magyarországi németek történetéből 1919-1989. Kossuth, 1989. 103 p.)

Hitler ellenkezésére nem került sor, nyilván azért, mert e jelentős nemzetiséggel nyomást gyakorolhatott a magyar politikára. A helyzetet súlyosbította, hogy akkori magyar vezetés különböző államközi szerződésekkel fokozatosan engedni kényszerült a Harmadik Birodalomnak a német kisebbség státuszát és önszerveződési lehetőségeit illetően és sajnálatosan ezzel védelmet sem nyújthatott többé e kisebbségnek, mint állampolgárainak. Sőt ezek keretein belül jogilag legalizálta a svábságnak a politikai értelemben kétesnek, nemzetiszocialistának tekinthető, kulturális mezbe bújtatott szervezetekben és német kötelékben való háborús részvételét. Ilyen szervezet volt például a kezdetben kulturális céllal szerveződött Volksbund.¹⁴⁸

Magyarország többszörös áttétellel is Németország végzetes vonzásába került, aminek következtében 1941. június 27-én Magyarország végül belépett a háborúba Németország oldalán. A német hatások közül néhányat érdemes megemlíteni:

- geopolitikai helyzet – Ausztria bekebelezése után (Anschluss) Németország közvetlen szomszédává vált;
- gazdasági érdekek
- a félmillió magyarországi német kisebbség;
- az elsősorban német támogatással megvalósult magyar revíziós sikerek. 1938-ban a Felvidék déli, többségében magyarok lakta részének, és 1940-ben Észak-Erdély visszacsatolása. Hitler azzal zsarolta a magyar vezetést, hogy a visszaszerzett Észak-Erdélyt újra visszaadja a románoknak, ha Magyarország nem veszi ki a részét kellő mértékben a háborúból;
- ide vehetjük talán még a németek terveit a magyarországi zsidókkal;
- végül, de nem utolsósorban a magyar elit egy jelentős részében (különösen a vezérkarban) a Harmadik Birodalommal szimpatizáló németbarát vezetők voltak.

A bogdányi svábokra is természetesen hatással volt ez a rendkívül bonyolult háborús időszak, amikor *egyidejűleg érte el őket a magyar állam erősen felfokozott nemzeti-revíziós politikája, és a hitleri Németország birodalmi propagandája*. Amint azt látni fogjuk a bogdányi svábok nem kollektíven reagáltak az őket ért hatásokra.

---

¹⁴⁸ 1940 őszén a magyar kormány a II. Bécsi döntés eredményeképpen (Észak-Erdély visszacsatolása 43492 km²-rel) az 1938-ban a Volksbildungsverein utódjaként létrehozott Volksbundot (Volksbund der Deutschen in Ungarn) a hazai németiség egyetlen törvényes kisebbségi szervezetének ismerte el.

Az 1941-es népszámlálás^{149 150} során, amelynek a svábok későbbi kitelepítésében nagy szerepe lesz¹⁵¹, az alábbi adatok szerepeltek Bogdányról: lélekszáma 2951 fő, ebből 1715 fő (58%) német nemzetiségűnek, 2313 fő (78%) német anyanyelvűnek vallotta magát. A svábok asszimilációját mutatja, hogy a falu 20%-a már német anyanyelvűnek, de magyar nemzetiségűnek vallotta magát. Ez csak a német anyanyelvűekre vetítve azt jelenti, hogy a németek 25%-a ekkorra már identitást válthatott.

11.6. A Volksbund

A Volksbund, teljes néven Volksbund der Deutschen in Ungarn 1938-ban a magyarországi németek kulturális-érdekvédő szervezeteként alakult meg. Megalakulása tekinthető a magyar állam asszimilációs törekvéseire adott válaszlépésnek is. Később a háború alatt már hatással volt a szervezetre a náci Németország ideológiája is, és jelentős szerepet játszott a Waffen SS magyarországi toborzásaiban, valamint a náci eszmék terjesztésében is. Sokat elárul a szervezet szellemiségéről, hogy a *címerében is megjelent a náci horogkereszt*.

A Volksbund bogdányi taglétszámról jelenleg eltérő adatok állnak rendelkezésre. A KSH adatai szerint 636 fő (ez a magukat német nemzetiségűeknek vallók közel 40%-a), míg az 1945. április 4-én felállított Igazoló Bizottság adatai szerint a „Volksbund-tag és nemzetellenes” magaviseletű kategóriában csak 191 főt említettek. Az adatok nagyfokú eltérésének okai még további vizsgálatot igényel. (Egy lehetséges megoldás lehet az, hogy a 191 fő csak a családfőket jegyzi, míg a 636 fő tartalmazza a családtagokat is.)

Idős szemtanúk elbeszélése szerint a bogdányi „bundisták” időnként német népviseletbe öltözve és német énekeket énekelve, rendezett sorokban vonultak fel a település utcáin. A helyi iskola vezetése és a plébános is tiltakoztak a Volksbund ellen. Rendkívül nehéz idők voltak ezek mindenki számára, de a svábok helyzete még nehezebb volt, mert helyenként a családokon belül is vitákat váltott ki, hogy ki „bundista”, és ki nem. A fenti számok is jól mutatják, habár a Németországi propaganda a bogdányi svábok között is jelentős visszhangra talált, de *a többségük mégis távol tartotta magát a Volksbundtól és az önkéntes SS sorozásoktól* is. Ez utóbbival kapcsolatban szintén idős szemtanúk említették, hogy az

¹⁴⁹ Magyarország történeti statisztikai helységnévtára. 15. Pest megye. KSH, Budapest 2000

¹⁵⁰ <http://www.nepszamlalas.hu/hun/egyeb/nemet/data/telepules.html>

¹⁵¹ Ezért került a kérdőívre – a népszámlálások történetében először – az anyanyelvi mellett a nemzetiségi hovatartozás kérdése is.

elfoglalt, illetve elfoglalni vágyott lengyelországi és ukrainai földek kiosztásának kilátásba helyezésével próbálták az önkéntes SS katonákat agitálni Bogdányban is.

A bogdányi vezetői közül volt olyan, aki később nem várta meg a szovjet csapatokat, főleg nem a kitelepítést, hanem a front közeledtével már Németországba távozott. A falu történetének ez egy olyan elhallgatott fejezete, aminek feltárása további kutatást igényelne, de mivel az öregek nem szívesen beszélnek erről, így a feltárás sikeressége igen bizonytalannak látszik.

Szintén figyelemreméltó, hogy Nagymarost „Nagy-Berlinnek”, Bogdányt pedig „Kis-Berlinnek” is beczték a környéken abban az időben.

11.7. Svábok az SS kötelékében

1942. februárban Németország és Magyarország megállapodott arról, hogy az SS önkénteseket sorozhat a magyarországi svábok közül, akik ezzel elvesztik magyar állampolgárságukat is. Bogdány vonatkozásában *55 fő önkéntes SS katonáról* vannak hivatalos adatok, amelyeket nagyjából megerősít a katolikus Domus Historia is, amelyben ~50 főről történik említés.

A magyar kormány már 1943 nyarán előzetes fegyverszüneti tárgyalásokba kezdett a nyugati szövetségesekkel. Amire válaszul a német hadsereg 1944. márc. 19-én katonailag megszállta Magyarországot, majd Horthy sikertelen kiugrási kísérlete után októberben a nyilasok kerültek hatalomra. Magyarország kiugrása a háborúból többek között éppen a németbarát többségű vezérkar miatt hiúsult meg.

Az 1944. áprilisban történt újabb megállapodás már lehetővé tette a *magyarországi svábok kötelező besorozását a német hadseregbe*. Ez így volt még akkor is, amikor a besorozottak egy része tiltakozott ez ellen. *1944 szeptemberében Dunabogdányban is sor került a kötelező SS sorozásra, amely során 17 fő kérte egy kérvényben a magyar hadsereg valamely alakulatába való felvételét a Hadügyminisztériumtól,¹⁵² amit azonban elutasítottak. Bogdányban 153 fő kényszerített SS katonáról vannak adatok.*

E kor jellegzetessége, hogy a magyarországi németeket, így a bogdányi németeket is egyidejűleg érték a korabeli „magyarosítási” törekvések és a Németország felől érkező „pángermán-übermensch eszmék”. Természetes módon nem mindenki reagált egyformán

---

¹⁵² (Pest Megyei Levéltár - PML, V.1029 D/h 960/45)

ezekre a hatásokra. A kiélezett háborús években a bogdányi németek közösségében is felfedezhetők jól elkülöníthető markáns csoportok ezen eltérő reakciók mentén. Az 1941-es népszámláláson magukat teljesen magyarnak, vagy német anyanyelvűnek de magyar nemzetiségűnek valló németek csoportja azt mutatja, hogy a közösségnek ez a része –ha nem is feltétlenül tudatosan- már elindulhatott a magyarságba való nyelvi és kulturális beolvadás (asszimiláció) irányába. Egy másik markáns csoport, amelyik inkább Németország, vagy ahogy akkoriban hívták a III. Birodalom felé tekintett, a magyarságba történő beolvadás helyett inkább a Volksbundot és/vagy az önkéntes német katonai szolgálatot választotta. És minden bizonnyal jelentős számmal voltak olyanok is mondjuk úgy „középen maradva” egyszerűen csak szerettek volna úgy élni, ahogy addig éltek, asszimiláció és Volksbund nélkül. *A fentiek is mutatják, hogy egészen egyszerűen nem lehet kollektíven kezelni a bogdányi németek szerepét a háborús években, és éppen ezért lesz igazságtalan és tragikus kimenetelű a kollektív bűnösségen elvén alapuló kitelepítés a későbbiekben.*

11.8. A front eléri a falut

1944. december 8-án találkozott a falu közvetlenül a fronttal, ekkor érte az első belövés. A front több héten át állt a Pilisben, de karácsony előtt már átvonult az orosz sereg a falun. Valahol a bogdányi kőbánya területén volt a német és ezzel szemben Vácnál az orosz tüzérség, akik egymást lőtték.

Maga a község nem szenvedett sokat a fronttól. A templom is épen maradt, mégis a falu mintha megdermedt volna a félelemtől. Általános tünete volt ez a frontnak, de mégis fokozottabban érezhető volt ez a német ajkú lakosságnál.¹⁵³

12. A háború után (1945-48)

12.1. A politikai igazolások, razzia és internálás

A háború végével felálló új közigazgatás a nemzetközi helyzetnek megfelelően, a postdami konferencia irányelveivel összhangban kezdte meg a háborús bűnösök, politikailag érintettek felkutatását és a felelősségre vonás törvényi biztosítását. Elkezdődtek a politikai igazolások.

---

¹⁵³ Dunabogdányi római katolikus Historia Domus

Dunabogdányban az országos mintára szerveződött helyi politikai pártok létrehozták a *Nemzeti Bizottságot*, mely sok más feladata mellett 1945. *április 4-én felállította az Igazoló Bizottságot*.¹⁵⁴ A bizottságnak minden háború előtti politikai szerepvállalást fel kellett tárnia egyénenként és különösen hangsúlyos feladata volt a német lakosság nemzethűségi vizsgálata. Az Igazoló Bizottság 956 család vizsgálata után az alábbi adatokat tette közzé április 18-ai jelentésében: *önkéntes SS katona 55 fő, kényszerített SS katona 153 fő, Nyilaskeresztes Párt-tag 29 fő, Volksbund-tag és nemzetellenes magaviseletű 191 fő* (a KSH adatai szerint 636 fő - szerk.) Külön névjegyzéket tettek közzé a Németországba menekültekről. Ezek a főként önkéntes SS katonák illetve a Volksbundban aktív szerepet játszó személyek *félve a következményektől, zömmel családotul hagyták el Magyarországot még a szovjet csapatok községbe történő beérkezte, 1944. december 27-e előtt.*

Az igazoló bizottsági adatok alapján kerülhetett sor az internálásokra, amely kapcsán rengeteg visszaélés illetve *téves internálás* is történt. A jelentés kelte után egy héttel, április 26-án már sor kerül az első letartóztatásokra, május 1-jén az első internálásra, amikor is 47 főt rendőri őrizet alá helyeztek és irányítottak „Mi romboltuk le, mi építjük fel Magyarországot” feliratú táblával a letartóztatási táborba, Szentendrére. További 32 főt rendőri felügyelet melletti közmunkára köteleztek, 127 főt pedig, zömmel egykori Deutsche-Jugend tagot (a Volksbund ifjúsági szervezete), fiatakorút és kiskorút rendőri felügyelet alá helyeztek és korlátozták jogaikat. A községet nem hagyhatták el, 2 naponta jelentkezniük kellett, este 9-től, reggel 5-ig lakásukat nem hagyhatták el, nyilvános helyeken és forgalmasabb utakon nem tartózkodhattak, postai küldeményeiket ellenőrizték. A járási főjegyző utasítására újabb letartóztatásokra került sor, így 87 személy került rendőri őrizet és összesen 197 fő került a községben rendőri felügyelet alá.¹⁵⁵ Az internáltak élelmezésről ekkor még a családnak kellett gondoskodni napi fejadagban megadott ételmennyiség alapján az Elöljáróságon keresztül.¹⁵⁶ Adatok vannak arról, hogy júniusban már szökött internáltakat kerestek, augusztus 7-én pedig egy magyarányú razzia¹⁵⁷ keretében a katolikus templomból a szentmise végeztével hurcoltak el személyeket - többeket mindenféle politikai érintettség nélkül - Szentendrére, majd a Károlyi-laktanyába. Innen *a férfiak Gödöllőre, a nők Nagykátára kerültek internálótáborokba.* A szemtanúk beszámolóí szerint a Károlyi laktanyában a padlón, az internálótáborban szalmán voltak a fekhelyek. Reggeltől-estig tartó mezőgazdasági és

¹⁵⁴ PML, Nemzeti Bizottsági jegyzőkönyv - XVII.66

¹⁵⁵ PML, V.1029 D/h - 257/45

¹⁵⁶ PML, - V.1029 D/h 286/45

¹⁵⁷ PML – V.1029 D/h 1119/45

anyagmozgató munka mellett rossz volt az ellátás. A hatóságnak az élelmezést úgy sikerült megoldani, hogy egyféle étel volt akár hetekig is. A mennyiséget tekintve az internáltak rá voltak szorulva otthon maradt családtagjaikra, azonban a legtöbb esetben az otthoniakat sújtó kobzások miatt ez nem jelenthetett segítséget. Az ellátásból fakadó nehézségek többeket koldulásra kényszerített, ezért és az elégtelen higiénés feltételek miatt kitört járványok folytán feszültséget okozott az internáltak és a helybeli lakosok között. A vérhas-járvány elterjedésével lazult a munkafegyelem és egyre többen szöktek haza. Itthon rokonoknál, biztonságosnak ítélt házaknál illetve külterületen húzódtak meg, vigyázva arra, hogy a mindennapi életben a telepések, a razziák során pedig a rendőrség ne vegye észre őket.

A Nemzeti Bizottság több olyan rendelkezést is hozott, amelyek közül a gyakorlatban több ugyan nem érvényesült, de jól mutatja a „sváb-kérdésben” általánosnak mondható túlfűtött hangulatot. Visegrád mintájára be kívánt vezetni olyan rendelkezést, amely pénzbírsággal sújtotta a nyilvános helyen tetten ért német nyelvhasználatot.¹⁵⁸ A német nyelvhasználat tekintetében az iskola igazgatója is több utasítást kapott, hogy szigorúan tiltsa azt és a szülőknek is tegye érthetővé a német nyelvhasználat nem kívánatos voltát. Hasonlóan aggályos eljárás volt például, hogy a mindenkit érintő újjáépítési kötelezettséget a svábok állataival kívánták leróni, azzal az indoklással, hogy úgyis ki fogják telepíteni őket.

Általában az országos sajtóban az orgánum politikai pártállásától függetlenül nagy mennyiségben jelentek meg *svábellenes cikkek*¹⁵⁹, amelyek formálták az amúgy is érzékeny, a németiséggel általában nem érintkező és az objektivitást ezért is nélkülöző magyar közvéleményt. *Dunabogdány is többször címlapra került*¹⁶⁰, értesülhettünk gyilkos, „haláltáborokból az áldozatoktól értékeket” felhalmozott, a cikk megjelenésekor épp „fegyveres szervezkedést folytató”, „a falu nagy részét kitevő SS legények” rémtetteiről, amiről az akkori állapotokat ismerve nyugodt szívvel állíthatjuk, hogy egyszerűen hazugságok voltak. Ilyen környezetben nem csoda, hogy a magyar közvélemény legnagyobb része sajnos vívmánynak tekintett minden sváb-ellenes atrocitást, s a jogsértésekre sem reagált érzékenyen.

¹⁵⁸ PML – XVII.66, 1945. július 18.

¹⁵⁹ Föglein Gizella: Nemzetiség vagy kisebbség? Ister Kiadó, Budapest 2000.

¹⁶⁰ OSZK mikrofilmtár, FM3/723 13.tek

12.2. Földreform és az országon belüli „telepesek” érkezése

A földreform a nagybirtokok és a háborús bűnösök földjeinek felosztását jelentette, a kisparaszti birtokok létrehozására, elsősorban a szegényparasztság kedvezményezésére. Dunabogdányban ez a sváb földeket érintette.

A politikai igazolásokat folytató Igazoló Bizottsággal párhuzamosan felálló helyi Földigénylő Bizottság (kooperáló országos hivatalok: Országos Földbirtokrendező Tanács, Népgondozó Hivatal) kezdetben a Németországba menekült családok ingatlanait vette kobzás alá és osztotta ki földigénylőknek, amely földigénylők között kezdetben bizony helybeli svábok is voltak. Miután pont ezek miatt a körülmények miatt a felettes hivatalok érvénytelenítették ezt a gyakorlatot, érkezhettek a községbe országon belüli telepesek.¹⁶¹ Mivel ezek száma egyre nőtt, és kiegészült határon túli magyar menekültekkel is, a telepítést végző Hivatalok újabb kobzásokat eszközöltek, a politikai igazolás eredményének tükrében. Ez a felmerülő igények miatt természetesen már házingatlan-kobzást is jelentett, ahonnan a kikerülő sváb családokat más sváb családokkal telepítették össze. A telepesek az állam kedvezményezettjei voltak, sokféle támogatást, kedvezményt kaptak, s delegáltjaiknak a helyi Földigénylő Bizottságba kerülése e társadalmi csoportot hamarosan a helyi politika meghatározóivá tette, s ez visszaélésekre adott lehetőséget a kobzásokat illetően. Föld mégiscsak kevés jutott nekik a község földrajzi elhelyezkedése folytán, emiatt nem voltak könnyű helyzetben a tartós megtelepedés szempontjából.¹⁶² *A község többsége betolakodóként tekintett telepesekre, így érthető, hogy ők a boldogulásuk zálogának mind a megítélés, mind a föld szempontjából a svábok kitelepítését tartották. Ráadásul tényleges tulajdonuk még nem volt, a kitelepítésüket végző hivatalok ki is mozdíthatták őket juttatásukból gazdálkodási hiányosság vagy adott esetben akár erkölcstelen életmódra hivatkozva. 1947 júliusában, a kitelepítés előtti hónapban a községben 59 telepes család (284 fővel) tartózkodott.*

Az országosan 1946-ban induló sváb kitelepítés miatt a svábság is állandó bizonytalanságban élt, ellátási nehézségek akadtak, s *többször került sor a község társadalmi csoportjainak összetűzésére.* A kényszerű együttélést kocsmai verekedések tarkították, a telepesek a terményben kárt okozó svábságról, a svábok a lusta, erkölcstelen és zabráló telepesekről panaszkodtak. Az Elöljáróság - a helyzetet sokszor túldramatizálva - azzal bombázta az illetékes hatóságokat, hogy a kitelepítést mindenképpen hajtsák végre.

¹⁶¹ A svábok „telepeseknek” hívták a Németországba menekültek, illetve a kitelepítés után a kitelepítettek házaiba beköltözőket.

¹⁶² Érdekes ismétlődés, hogy már a svábok 1723. évi betelepítésénél is felmerült a földhiány problematikája.

12.3. A bogdányi svábok kitelepítése

A háború utáni magyar társadalomnak a németekhez való viszonyát a világpolitikában tapasztalható általános német-ellenesség határozta meg. A magyar társadalom is könnyebben tudta lélektanilag kezelni a saját háborús szerepét azzal, hogy tőle jól megkülönböztethető felelősöket tudott felmutatni az országot ért háborús pusztítás okozóiként. (pl. Budapest ostroma, emberveszteség stb...) Egy ilyen társadalmi helyzetben került sor a hazai németiséget érintő jogkorlátozásokra, amelyek az internálást, összetelepítéseket, a földreformnak a németiséget érintő rendelkezéseit és végül a kitelepítést foglalta magában.

Ha az országos telepítéseket vesszük, a dunabogdányi svábságnak a második telepítési hullámban kellett hazáját elhagynia, mintegy másfél évvel az első budakalászi transzport után. Az ekkor kitelepítettek már Németország szovjet megszállási övezetébe kerültek. *A kitelepülésben érintettek voltak családtagjaikkal mindazok, akik a német hadsereg kötelékében szolgáltak, tekintet nélkül önkéntes vagy kényszerített mivoltukra, továbbá a Volksbund-tagok, valamint azok, akik az 1941-es népszámláláskor német nemzetiségűnek vagy német anyanyelvűnek vallották magukat.* E szabályozás, amit több akkori közéleti személyiség (pl. Mindszenty József hercegprímás) is kifogásolt, a *kollektív bűnösség szellemében* fogant. Hiszen az identitást és kulturális hovatartozást biztosító emberi alapjogok kinyilvánítása (anyanyelv, nemzetiség) nem szolgálhat alapul büntetésnek vagy szankcióknak. A kitelepítés tragédiája és a törvényhozók felelőssége mindjárt ebben a jogsértő momentumban ragadható meg. Ha el is fogadjuk, hogy az önkéntes SS katonák és a Volksbund-tagok esetében érthető lett volna a kitelepítés, a kényszersorozott katonák és a Volksbundon kívüli svábok esetében ez biztosan teljes mértékben igazságtalan volt.

Dunabogdányban a kitelepítési névjegyzéket 1947. július 27-én függesztették ki az iskola aulájában. A Mentésítő Bizottság augusztus 12-én egy szombati napon érkezett a községbe és 19-én fejezte be munkáját. A mentesítést kérőket tartalmazó dokumentumok szerint 35 olyan esetet, amiben még vissza nem térő hadifogoly hozzátartozó miatt kívántak mentesítést és 373 egyéb indok alapján kérelmező esetét kellett elbírálniuk. Külön lista vétetett fel 15 olyan esetről, akik augusztus 1-jén, egy nap késéssel adták le kérvényüket. 19 személy a kérelmezési lista alapján nem lakott Dunabogdányban. Nem maradt fenn, hányan kaptak mentesítést végül. A kitelepítés az UFOSZ¹⁶³ helyi szervezetének egykorú, július 30-ai keltezésű listája alapján, amely a három nappal korábban kifüggesztett kitelepítési névjegyzék alapján készülhetett, 279 ingatlantulajdonost érintett.

¹⁶³ Újjonnan Földhözjuttatottak Országos Szövetsége, a telepesek földigénylését követő érdekvédelmi szervezet.

1947. augusztus 23-24-én nagyfokú rendőri jelenléttel történt meg a kitelepítés végrehajtása Bogdányban. Visszaemlékezők szerint az eseményen Rajk László akkori belügyminiszter is jelen volt. Az Elöljáróság 1948-as adatai alapján 837 főt szállítottak teherautókkal Budafokra. A tervezett 25-ei 21 órás indulás helyett csak augusztus 28-án, hétfőn 15 órakor indult a szerelvény Németország felé 50 (némely forrás szerint 30) marhavagonnal, vagononként körülbelül 30 személlyel. Tehát ez a transzport nem csak bogdányiakat szállított. Éjszaka Szob-Párkány állomásoknál lépte át a szerelvény a csehszlovák határt, kedden Brünn és Prága érintésével érkezett a német határhoz, Bad Schandauba. Itt fertőtlenítés után személyvagonokkal folytatták útjukat a kitelepítettek és 30-án szerda éjjel érkeztek meg a pirnai lágerbe. Innen péntek délre kerültek Hoyerswerdába. Ez a kb. 50 kilométeres út másfél napig tartott. Több hét táborélet után a bogdányiakat nagyjából két körzetre határolhatóan, falvakban szállásolták el ottani családoknál Grossenhain és Auerbach környékére. Sokan kerültek szén és uránbányába, vagonrakásra. Általában elmondható, hogy mind anyagban, mind vérvesztéségből sújtott Németországnak nagy szüksége volt munkáskezerekre, mégis kulturális különbségek és a nehéz gazdasági helyzet folytán feszültségek támadtak a vagyontalanul érkező kitelepített svábok és a helybeli németek között. A dunabogdányiak túlnyomó része, amint tehetett, a nyugati zónába szökött. Többen megpróbálták az illegális hazaszökést is. 1948 márciusában a dunabogdányi Elöljáróság 21 ilyen személyről tudott. Ez utóbbi bujkálással járt, hiszen a kitelepítettek a kitelepítéskor az országhatár elhagyásával jogilag állampolgárságukat és természetesen ingó és ingatlanvagyonukat is elvesztették. Razziák során keresték őket, elfogásuk esetén Ausztriába toloncolták őket.

Egy 1948-as jelentésében a község Elöljárósága bizonytalan volt azon sváb személyek státuszát illetően, akik a névjegyzéken rajta vannak, de nem telepítettek ki. Ez bizonyítéka annak, hogy a községben *a kitelepítés félbeszakadt*. Hogy ennek mi volt az oka, a szállító vagy a befogadó-kapacitás hiánya vagy egyéb szándék, nem tudhatjuk, de olyan helyzetet teremtett, amit úgy nevezhetünk, hogy igazságtalanság az igazságtalanságban. Hiszen a félig végrehajtott kitelepítéssel az a helyzet állt elő, hogy politikailag érintettnek vélt személyek (SS, Volksbund) közül sokan itthon maradtak, míg mondjuk a „pusztán” német anyanyelvűek egy részét az első telepítési blokkban már kitelepítették. A felháborodást növelte helyben, hogy 1947. október 28-án a kitelepítési törvényt módosították s hatálya alól kivonták az „anyanyelvűeket” (természetesen nem visszahatóan), ami az itthon maradt rokonok részéről kérelmek százait zúdította a hatóságokra, hogy családtagjaikat visszatelepítsék.

1948 márciusában újra vizsgálat alá vonták a sváb személyeket, ezen a listán az augusztusban kitelepítettek, a még áttelepülésre kötelezendők, a mentesítettek (nemzetgazdasági szempontból nélkülözhetetlen személyek, ha politikai érintettségük nincs, ezek körét a törvénymódosítás szellemében szélesítették) valamint helyi illetőségű, de más községben illetve ismeretlen helyen tartózkodók találhatók. E lista a fennmaradt egyetlen hiteles forrás, ami alapján ismerjük a kitelepítettek adatait. A listát a községben a lakosság bekértesítésével és azonosításával vették fel, ez az újabb kitelepítést (illetve az előző befejezését) készítette elő. A Belügyminisztérium 1948 áprilisában le is küldte a községbe az új kitelepítési listát, azonban a hazai és nemzetközi helyzet megváltozása miatt újabb kitelepítésre már nem került sor.

A mintegy félmillió hazai németből mintegy 213 000 személyt telepítettek ki a hatóságok a kollektív bűnösség elve alapján. Az egész polémia a hazai német és Magyarország viszonyának kérdését feszegeti. A svábságnak sok tekintetben más „az anyaországhoz” fűződő viszonya, mint a Kárpát-medence legtöbb etnikumának. Amikor a 18. században betelepülők elhagyták „Németországot”, az még csak a fejedelemségek laza halmaza volt, és a német nemzeti identitás még igencsak alacsony fokon állt. Az egységes Németország csak jóval később 1871-ben született meg. Noha a kivándorlók kultúrájukat, nyelvüket őrizték, nem rendelkeztek olyasfajta kapcsolatokkal és azonosulással Németország iránt, mint a többi magyarországi nemzetiség a saját anyaországához. Persze a náci Németország sokakat integrált sikerrel a nagynémet eszmébe, mégsem olyan mértékben – mint ezt az adatok mutatják is -, hogy homogénnek lehetne ebben tekinteni a hazai svábságot. Elfogadhatatlan ráadásul, hogy ezt anyanyelvi és nemzetiségi hovatartozás alapján következtessék. Az pedig, hogy a magyarországi németek Magyarországot (és azon belül a községet – hiszen itt relatív többségként élhette meg kultúráját a kitelepítésig) tekinti hazájának, álljon itt az a bizonyíték, hogy számarányát tekintve jóval kevesebben disszidáltak néhány évvel a kitelepítés után, 1956-ban külföldre, mint a magyar társadalom részéről. Pedig az országok között ekkor már tapintható egzisztenciális különbségeken túl, nyelvi előnyökkel és - pont a kitelepítés következtében - rokoni kapcsolatokkal is rendelkeztek volna.

A korszakot átélő svábok közül az idősebb generáció volt az, amelyet talán legérzékenyebben érintett az üldöztetés időszaka. A munkakultúrája alapján gyakran az élet értelmét jelentő, szorgalmas munkával elért javak elvesztése és a megpróbáltatások gyakran torkoltak tragédiába. Általában elmondható, hogy a sebek lassú gyógyulása ellenére megmaradt a legtöbb sváb család (kitelepítettek és itthon maradtak) földrajzi szétszakítottsága. A község

magyar és német nemzetiségének további vizsgálatánál az egymáshoz való viszonyt tekintve viszont kitűnik az ellentétek lassú erodálódása. Az ellenségeskedés főleg az újabb generációk szintjén teljesen eltűnt, amihez jelentős mértékben hozzájárult az a körülmény, hogy a korszakot átélő generációk a családon belül is tabuként kezelték a korszakot és fokozottan tabunak számított az a társadalmi térben. Akad olyan személy is, akit mai napig is a félelem tartóztat attól, hogy egyáltalán élményeiről beszéljen.

A bogdányi svábok nyelvi és kulturális sziget helyzetéből adódóan a nyelvi vagy a teljes asszimiláció feltehetően csak idő kérdése volt, tekintve, hogy már az 1941. évi népszámlálási adatok is erre utaltak.¹⁶⁴ Azonban az üldöztetés, és elsősorban a kitelepítés felgyorsította ezt az asszimilációs folyamatot, ami egy viszonylag zárt kulturális és nyelvi közeget zúzott szét, s az iskolai emelt óraszámú nyelvoktatás, nemzetiségi összejövetelek, a községben nagy tradíciókkal rendelkező „archaikus” zene magas szintű művelésének és intézményesített támogatásának fényében sem tűnik visszafordíthatónak. A „sváb” nyelvet, amit a legidősebb generáció anyanyelvként beszél, a „köztes” generáció már csak némán ért, a legfiatalabbak már csak utolsó tanúként hallgatják.

A németek kitelepítések háborút követően nem csak a ~ 200 ezer magyarországi német lett kitelepítve Németországba, hanem a potsdami konferencia előírása alapján Lengyelországból 7-8 millió, Csehszlovákiából 2,6-3 millió, és bár nagyhatalmi döntés nem mondta ki, de Jugoszláviából 300 ezer és Romániából ugyancsak 250 ezer németet telepítettek vagy üztek ki.

12.4. A felvidéki magyarok betelepítése

Az új csehszlovák kormány mindent elkövetett annak érdekében, hogy a győztes nagyhatalmak szabad kezet adjanak számára a csehszlovákiai szudétanémetek és magyarok kitelepítésére. A nagyhatalmak ugyan beleegyeztek a szudétanémetek kitelepítésébe, de a magyarok kitelepítésére már nemet mondtak. Csehszlovákia a magyar kérdést ezután egy lakosságcsere útján akarta megvalósítani. Aminek a lényege az volt, hogy annyi magyart telepítenek ki Csehszlovákiából, ahány magyarországi szlovák átköltözik Csehszlovákiába. Először azt gondolták, hogy így a magyarok többségétől meg tudnak szabadulni, de elszámították magukat, mivel a propaganda ellenére is csak jóval kevesebb szlovák

---

¹⁶⁴ A község 20%-a már német anyanyelvűnek, de magyar nemzetiségűnek vallotta magát.

jelentkezett áttelepülésre, mint amennyire számítottak. A *csehszlovák-magyar lakosságcsere-egyezményt* 1946 februárjában írták alá, aminek eredményeképpen kb. 90-120 ezer magyart telepítettek, vagy űztek át Magyarországra és kb. 70 ezer szlovák települt át önként Csehszlovákiába. A felvidéki magyarokat szintén a kollektív bűnösség elvén, és épp olyan kegyetlen módon kényszerítették a szülőföldjük elhagyására, mint a magyarországi németeket. E lakosságcsere egyezmény következtében a Bogdányból kitelepített svábok üresen maradt házainak egy részébe kb. 50 *felvidéki magyar családot* (~200 fő) telepítettek le a hatóságok.

Az akkor körülbelül 250 éve letelepedett, de már „régibogdányinak” számító, és itthon maradt svábok a földreform keretében érkező telepesekhez hasonlóan a Felvidékről idetelepített magyarokat is telepeseknek nevezték, és egyáltalán nem nézték jó szemmel, hogy a kitelepített sváb rokonok házaiban költöztették be őket.

Ez a reakció a svábok részéről egyfelől lélektanilag teljesen érthető, másfelől viszont a Felvidékről ide telepített magyarok semmit sem tehettek a svábok kitelepítéséről. Ők is éppen olyan áldozatok voltak a kornak, mint a kitelepített svábok.

A Bogdányba került felvidéki magyarok elűzésének és letelepítésének körülményeiről jelenleg Varsányi Viola végez hiánypótló kutatómunkát.

12.5. A telepítések után

A kitelepített svábok, az itthon maradt svábok és az elszakított országrészekről ide telepített magyarok is hatalmas megrázkódtatásként élték át ezt a mindenki számára rendkívül tragikus időszakot. Egész családok tűntek el a faluból vagy szakadtak ketté egyik napról a másikra, és újak érkeztek. Kb. 830 fő sváb lett kitelepítve és közel 500 fő magyar érkezett a határon belülről és kívülről. A falu társadalma így jelentősen átalakult. A németek száma jelentősen csökkent, míg a beköltöző és beköltöztetett magyarok lélekszáma növekedett.¹⁶⁵

A kitelepítettek után maradt ingóvagyon 1947 októberében árverezésre bocsátották, a bevétel a Földalapot gazdagította. Az ingatlanokat, amiből a házingatlanok 80 %-a 1-2 szobás ház volt, részben a csehszlovák-magyar lakosságcsere-egyezmény keretében érkezők felvidéki családoknak juttatták. A telepítésben főleg (de nem kizárólag) olyanoknak igyekeztek kedvezni, akik önálló iparosok voltak, mert a háború után a földreform keretében érkező

---

¹⁶⁵ Településrendezési terv Alátámasztó munkarészek 106-107.o.

földműves telepések (a kitelepítéskor 58 család 284 fő) juttatása miatt a megélhetéshez szükséges mennyiségben már nem tudtak földet adni az ingatlanhoz. A felvidékről érkezők (1948-ban 53 család 199 fő) mellett a többi ingatlanba, hogy a megélhetést a községben biztosíthassák, már nem földművelőket telepítettek, hanem olyan inaktív társadalmi csoporthoz tartozókat, akiknek a megélhetése más forrásból volt biztosított. Például kis létszámban értelmiségieket, nagyobb számban nyugdíjas bányászcsaládokat, melyek száma 180 főt tett ki. A lakosságcsere egyezmény keretében érkezők és a kitelepítés előtt már a községben tartózkodó telepések között a földkérdésben vita bontakozott ki, hiszen a juttatások mértéke szűkös megélhetést jelentett, messze nem tett ki az országos átlag 6,7 holdnyit.

Ami a földkérdés további sorsát illeti, az *Elöljáróság részéről TSZ-esítés lett a vezérelv* a továbbiakban, ami a község sík jellegű délkeleti részén valósult meg, s a földreform végére pontot is tett. *Érdekes szociológiai adat, hogy az Elöljáróság jelentései szerint az itthon maradt sváb illetve a lakosságcsere egyezmény keretében érkező felvidékiek a kollektivizálást fenntartással fogadták, a belföldi telepések viszont érdeklődők voltak.* A további évtizedekben a foglalkozásszerkezet átalakulása, a fővároshoz közeli ingázó életmód a mezőgazdaság hanyatlását eredményezte, a TSZ-en kívül háztáji jelleget öltött. A nehezen művelhető, hegyvidéki földterület elvadult, visszahódította az erdő. E megrázó időszak után jelentősen megváltozott a település lakossága.

12.6. A bronz Szentkorona története

Álljon itt adalékként a következő érdekes történet, amely egy kicsit érzékelteti a faluban uralkodó korabeli viszonyokat.

A II. világháború után a templomtéren álló hősi emlékmű tetejéről két betelepült kommunista el akarta lopni a mintegy 50 kg súlyú bronz Szentkoronát. Tervük szerint az érte kapott pénzt elmulatták volna. Mivel mindezt a kocsmában eszelték ki, így erről két bogdányi férfi is tudomást szerzett és még azon éjszaka leszedték a koronát, és biztonságos helyre rejtették el. Nagy volt másnap a csodálkozás, hogy a korona nincs a helyén.¹⁶⁶

A koronát a Béke u. 6. szám alatti ház padlására rejtették. Ez a ház Fleckenstein Mártoné volt, akit később kitelepítettek Németországba. A megüresedett házat a Felvidékről elűzött Dusha család kapta, akik tovább őrizték a padláson, széna alatt a bronzból készült koronát, és csak a

---

¹⁶⁶ Dunabogdányi római katolikus Historia Domus

rendszerváltás környékén került vissza eredeti helyére, amikor a diktatórikus kommunista rendszer inogni kezdett, így azt a bátorságot már nem merték vállalni, hogy eltávolítsák.¹⁶⁷ Ez az eset kicsiben jól példázza a korabeli viszonyokat: a betelepült magyar kommunista el akarta lopni, de a később kitelepített bogdányi sváb megmentette, majd a betelepített felvidéki magyar tovább őrizte a magyar Szentkorona mását.

13. A szocializmus évtizedei (1948 – 1989)

13.1. Az '50-es évek, az '56-os forradalom és a megtorlás

A háború utáni események ismeretében már nem lehet meglepő, hogy az internacionalista, kommunista-szocialista eszmerendszer nem hullott termékeny talajra a falu lakóinak többségében. Az okokról még egyszer: Az itthon maradt svábok nem felejtették el egykönnyen kommunistáknak a kollektív bűnösség elvén alapuló internálást és a kitelepítést. A kommunisták a németeket kollektíven fasisztáknak tekintették. A „nyakas kálvinistákra” mindig is jellemző volt a „nemzeti eszme” és idegen hatalmakkal való konok szembenállás, és a Felvidékről (Csehszlovákia) éppen a nemzetiségük miatt elűzött magyaroknak sem nagyon volt oka lelkesedni az internacionalista eszméért. A kommunisták támadása az egyházak ellen és a földek államosítása pedig csak még tetézte az ellenérzéseket az új rendszerrel szemben a vallásukhoz és földjükhöz ragaszkodó bogdányiak körében.

A falu egyetlen társadalmi rétege, amelyre általánosságban inkább jellemző volt a rendszerrel való kibékülés az éppen a földreform keretében érkezett belföldi telepesek voltak. Ez viszont az esetükben valamilyen szinten érthető is, hiszen ők legalább kaptak valamit az új rendszertől.

Talán nem túlzás azt állítani, hogy a bogdányiak többségébe mélyen beleivódott az *antikommunizmus*, a már említett okok miatt. A katolikus és református hívek igyekeztek továbbra is ragaszkodni a vallásukhoz és egyházukhoz. A bogdányi katolikusok arról is híressé váltak, hogy a 1950-60-as években, amikor az egyházak igen nehéz helyzetbe kerültek, akkor is sokan írástak gyermeküket a Szentendrei Ferences Gimnáziumba. A templomok abban az időben is tele voltak, amikor nem volt tanácsos templomba járni. Ezt támasztja alá az a feljegyzés is, miszerint az 1956/57-es tanévben a 428 tanulóból 338 volt

¹⁶⁷ A Dusha család dédunokája, Borosjenői Anikó közlése nyomán

hittanos (79%). Ez az arány nem tetszett a járási pártvezetésnek, de a kiküldött pártmunkás agitációja ellenére sem csökkent a hittanos tanulók aránya. *Kölley György*¹⁶⁸ káplán-hitoktató, „titkos” cserkészklubokat szervezett, ezeken a tanulók nagy számban vettek részt.

Különös sorsszerűség, hogy az állami szervek akaratlanul is egy komoly lelki támaszt adtak a falu lakóinak, amikor 1951. és 1956. között éppen Dunabogdányba száműzték *Kisberk Imre székesfehérvári segédpüspököt*. A templomban freskóján, a pesti oldal felől, ő áldoztat, és ministránsa a későbbi *Berényi Sándor atya*. 5 év száműzetés után a segédpüspök visszatért Székesfehérvárra és Shvoy Lajos megyéspüspököt ő követte a kormányzásban. Nem sokkal később pedig az Esztergomi Főegyházmegye apostoli kormányzója lett, aki nem felejtette el a bogdányi hívek kitartását az egyház mellett a nehéz időkben.

1951-ben rövid időre, majd 1956-1987 között, tehát a szocializmus több mint 3 évtizedében a falu tisztelt és szeretett plébánosa, igazi lelki vezetője a már említett Sándor atya lett.¹⁶⁹ Mindezen események már előrevetítették az falu „reakcióját” az 56-os forradalom és szabadságharc történéseire is.

1956 februárjában Varsányi Viola magyar tanár vezetésével az iskola színjátszó köre bemutatta *Jókai Mór: A kőszívű ember fiai* c. darabját, mellyel bejárták a Dunakanyar számos faluját is, és amelynek nyilvánvaló „áthallása” lehetett a Habsburg és a szovjet-orosz elnyomás között.

1956. október 23-án és az azt követő nagy események alatt egy tüntető felvonulást tartott a falu, és ennek végén leváltották a tanácselnököt (Gáspár) és a titkárt (Szigeti).¹⁷⁰

¹⁶⁸ 1945. V-1946. VII: a szervezet fölmozdításáig a kiscserkészek országos kapitánya. Még teológus volt, amikor 1946. VI. 6: letartóztatták, s az Andrássy út 60-ba hurcolták azzal a váddal, hogy tudott egy szovjet tiszt elleni merényletről (kamaraerdei ügy), de nem jelentette. A Conti utcai szovjet hadbíróóság 8 év börtönre ítélte, büntetése javát Karéliában töltötte. 1953. XI: tért haza. 1956. VI. 21: pappá szentelik. Dunabogdányban káplán, az illegális cserkészklub egyik szervezője. 1961. I. 16: letartóztatták (*Havass Géza és társai* perében) mint XI. rendű vádlottat a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való részvételért 3 év börtönre ítélte. A vád szerint 1954-ben illegális szervezkedést hozott létre, amelyben az elitnevelésre helyezték a hangsúlyt, kb. 350 fiatalot nevelt „fasiszta cserkész szellemében a népi demokrácia ellen”. 1963. IV: amnesztiával szabadult, de továbbra is rendőri felügyelet alatt állt. - 1967: külf-re távozott, Svájcban, majd az NSZK-ban élt. 1970-ben a Külföldi Magyar Cserkészszövetség kérésére átvette az európai magyar cserkészrégió vezetését. A rendszerváltás után hazatért. *Munkái: Mindentudó kiscserkészek kv-e*. Szerk., munk. Kemény Adél. Bp., [1946] - *Értetek és miattatok*. Egy m. cserkészvez. visszaemlékezései. München, 1986. (új kiad. Bp., 1989) - Szerk. 1937. I(?) - 1938. III: a *Szt Bernát Híradó*, 1942-44: a *Kópék* c. cserkészlapokat. 1945. XI-1946. IV: a *Magyar Kiscserkész* fel. szerk.-je. B.Ma.-Bo.J.-88

¹⁶⁹ Dunabogdányi római katolikus Historia Domus

¹⁷⁰ Dunabogdányi római katolikus Historia Domus

1956. október 26-án a dunabogdányi tanuló ifjúság is részt vett a Községháza előtti nagygyűlésen. A sztrájkfelhíváshoz az iskola 2 napos iskolaszünettel csatlakozott. A diákság felhívására megszűnt az orosz nyelv oktatása, a címerek (kommunista államcímér –szerk.) lekerültek az osztálytermek faláról. November 2-án megalakult a Pedagógus Ideiglenes Forradalmi Bizottság, amelyen jelen volt a tantestületből 19 tag, 5-en pedig igazoltan voltak távol. A távollévők között volt Sas András, aki a Községi Forradalmi Bizottság megbízásából más területen dolgozott. A Forradalmi Bizottság titkos választáson a következőket választotta meg: Varsányi János, Jánossy István, Antos Károlyné, Nyíró István, Ráduly Imre. Megerősítették Jánossy István iskolaigazgatói és Reményi Józsefet igazgató-helyettesi minőségében. A járási pedagógus ideiglenes bizottságba Iklódy József kartársat javasolták. Kérték Jánossy Istvánt, hogy a Községi Forradalmi Bizottságnál a személyének kooptálása¹⁷¹ véget a szükséges lépéseket tegye meg.¹⁷²

A forradalom idején a falu élelmiszeresomagokat küldött a pesti kórházaknak és a fővárosi éhezőknek. A forradalom leverése után pedig viszonylag kevesen (mintegy 70 fő) menekültek külföldre az 56-os emigrációs hullámban, pedig az 1947-es kitelepítések miatt sok bogdányinak voltak rokonai Nyugaton, főleg a Német Szövetségi Köztársaságban és Ausztriában. A karácsonyi ünnepek alatt is megható szeretettel küldött az egyházközség több mázsa szeretetsomagot az egyházmegye Budapesten és Szegeden tanuló kispapjainak.

A forradalom leverése után Jánossy István iskolaigazgatót rövid ideig, Sas András tanárt 4 hónapig vizsgálati fogságba helyezték.¹⁷³

1958. december 3-án este az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) dr. Éber Gyula kántort házkutatás után elhurcolta, az 1956. november 2-án tartott halottak napi beszéde miatt, amelyben a forradalomról szólt. Csak 1,5 év raboskodás után tért vissza.¹⁷⁴

1961. február 7-én az ÁVH elhurcolta Kölley György atyát is a plébániáról, majd később 3 év börtönt kapott.

A megtorlások csak fokozták a falubeliek többségének ellenszenvét a kommunista rendszer iránt.

¹⁷¹ lat.), választ, különösen testületeknél v. testületek elöljáróságainál, amelyek választás által magukat kiegészítik.

¹⁷² Dunabogdányi Általános Iskola, Jubileumi évkönyv 2004. 26-27.o.

¹⁷³ Dunabogdányi Általános Iskola, Jubileumi évkönyv 2004. 26-27.o.

¹⁷⁴ Dunabogdányi római katolikus Historia Domus. Az orgona tervezője: Gergely Ferenc orgonaművész, a Zeneművészeti főiskola professzora, építő: Gonda Nándor.

13.2. Kényszermunkatábor a kőbányában

Adatgyűjtés folyamatban

13.3. A '60-as évek

A szocializmus éveiben a kőbánya mellett a megalakult Termelő Szövetkezet (TSZ) jelentette a legfőbb megélhetési lehetőséget a falubeliek számára. A bányát az 1963-as dunaújvárosi partszakadás után a megnőtt kőigény miatt, fokozatosan gépesíteni, fejleszteni kezdték.

A *Dunakanyar Takarékszövetkezet* 1960. november 27-én lett megalapítva. Varsányi István, aki felvidékről került Dunabogdányba, már nyugalmazott pedagógus volt, mégis nekifogott az intézmény létrehozásának. Társakat is talált Franta Dezső és Láng Mihály személyében. Ők hárman járták a lakosságot és egyesével igyekeztek őket meggyőzni a szövetkezet alapításának szükségességéről. Ez annál is nehezebb feladat volt akkor, mivel az alapító tagoknak 100 Ft-ot be is kellett fizetniük részjegyként. Ez a pénz pedig az akkori néhány száz forintos fizetések mellett meglehetősen nagy összeg volt. A szövetkezet kiemelkedő vezetői volt még Bártfai Sándor és Knáb Mihályné, akik közel 20 évig vezették a pénzügyintézetet.¹⁷⁵

1962 nagypéntekén érkeztek a hajdú-bihar megyei *Komádiból* az első családok, akik a Termelő Szövetkezet által kínált munkalehetőség miatt települtek le Bogdányban. Az első családokat hamarosan újabb családok követték, így ők tekinthetők az utolsó és egyben legkisebb számú csoportosan érkező betelepülőknek.¹⁷⁶

¹⁷⁵ Bogdányi Híradó XXII. évfolyam 1. szám, Rudolf Jánosné elnök-ügyvezető írása

¹⁷⁶ Héder Tamás gyűjtése alapján, akinek apai és anyai nagyszülei is Komádiból érkeztek. 1960-ban Komádiban is megkezdődött a termelőszövetkezet megszervezése, ami nagyon nehezen indult ott is, ezért az első néhány évben nem tudtak a tagoknak bért fizetni. Az idősebb családok, akik rendelkeztek tartalékokkal, át tudták vészelni a nehéz időszakot, de sok fiatal házaspár kénytelen volt elköltözni. Így kerültek „komádisi” lakosok Tahitótfalura, a Szentendrei-szigetre, és Dunabogdányba is.

1961 októberében Komádiban országos állatvásár volt, ahová a bogdányi Tsz-ből is mentek, hogy sertést és birkát vegyenek. Ebben az időben a komádisi vásártér mellett lakott Varga József (későbbi bogdányi tanácselnök, kertbarát-elnök), és a bogdányiak hozzá kéredeztek be itatni. Megismerkedtek, szó szót követett, elmondták a bogdányiak, hogy náluk a tsz-ben van munkaerő-felvétel- és bér is. 1961 decemberében Varga József és az öccse ellátogattak Dunabogdányba, hogy felmérjék a lehetőségeket, és megszervezzék az esetleges átköltözést. A vendéglátójuk Együd László volt. A látogatás eredményeképpen sikerült lakást és munkát szerezni, úgyhogy 1962 Nagypéntekjén több család megérkezett Komádiból Dunabogdányba (Varga József, Csősz Sándor, Balázs bácsi?) Ezek a családok a Tsz-ben találtak munkát és megélhetést. A következő két hónapban érkezett meg a Novák család és Szabó Béla a családjával. Két év múlva további családok érkeztek: Simándiék, Bujdosóék, Cs. Nagykék, Jeneiék, Hagymásiék.

A 60-as években felgyorsult a svábok - elsősorban nyelvi – asszimilációja. Ez egyrészt abból eredet, hogy sokan féltek nyilvános helyen a német nyelvet használni, másrészt, a közlekedés fejlődése és a városi munkahelyek óriási kínálata következtében egyre gyakoribbá vált fővárosba és a közeli városokba történő munkába járás. Így a svábok kiszakadtak az addigi viszonylag zárt nyelvi közegükből is. Ugyanakkor a vallásukhoz és hagyományaikhoz ragaszkodó bogdányi svábok továbbra is erős közösséget is alkottak.

A 60-as években gyűjtötte össze a *Dunabogdányi Helytörténeti Gyűjtemény* anyagát Antos Károlyné, született Schüminchen Edit tanítónő. A gyűjtemény bútoranyaga a XIX. század végi paraszti enteriőrt mutatja be, amely a mindennapi életbe ad betekintést. Az állandó kiállítás gazdag viselet-, falvédő- és képgyűjteménnyel rendelkezik, ami a község német nemzetiségi jellegét mutatja be. A tárlat 40 éven keresztül a Művelődési Házban kapott helyet, 2008-ban pedig önálló épületbe költözött, ahol négy kiállító teremben, tematikus elrendezéssel várja a látogatókat.¹⁷⁷

Bergmann Ferenc pedig a katolikus egyház vonatkozásában végzett értékes gyűjtőmunkát, ami megtekinthető a plébánián az *egyház történeti gyűjteményben*. Jelentős szerepe volt a helyi *Domus Historia* elkészítésében is, amelyből többször merített ez az összeállítás is.

1962-63 telén Pályi János református lelkész, és Iklódy József tanító, kántor megírták a „*Dunabogdányi és Visegrádi Református Anya –és Fiókegyházközségek történetét*”, ami szintén páratlanul értékes információkat tartalmaz a falu történetével kapcsolatban.

A helyi Művelődési Ház épületében 1963-tól folyamatosan működött a *Szentendrei Zeneiskola kihelyezett tagozata*. A fúvószenekar helyi hagyományai azonban ennél jóval távolabbra nyúlnak vissza. Lásd még itt: **Hiba! A hivatkozási forrás nem található.** fejezet

1968-ban a katolikus templomtér támfalait a falu hatalmas munkával újjávarázsolta. Az egyház irányításával történt nagyszabású munkát a párt helyi tagjai nem nézték jó szemmel, de talán mondani sem kell, hogy ez nem zavarta különösen a munkálatokat.

13.4. A '70-es évek

---

¹⁷⁷ http://www.tajhaz.hu/tajhaz/index_hu.php?ID=1570

Az 1970-es évek elején épült a 11-es főutat áthidaló felüljáró, amely a kőbányából történő szállítás biztonságos lebonyolítását szolgálja.

1970-ben *Áprily Lajosról*¹⁷⁸ elnevezett irodalmi és művészeti klubot szervezett Fábián Zoltán¹⁷⁹. Sok neves előadó vett részt az esteken. Így emlékezett vissza Fábián Zoltán testvére Mária, aki a faluban volt akkoriban tanárnő és még ma is itt él. „Megható, hogy mennyire szeretik az emberek a klasszikus magyar irodalmat.” „Igen nagy érdeklődés volt. Legalább százán voltunk. Igazi társadalmi szervezés volt, nem irányította felülről senki. A plébános is itt volt –Sándor atya- és vele a jó katolikusok, meg még sokan mások.”¹⁸⁰

1975-ben a Kálvárián álló keresztekről ellopták a latrok szobrait, a kápolnába betörték és a szobrokat összetörték. A kereszten lévő Jézus szobor azonban sértetlen maradt, ehhez úgy látszik nem mertek hozzáülni az elkövetők.¹⁸¹

13.5. A '80-as évek

A gyönyörű környezet és a főváros közelsége sokakat vonzott. A 80-as években a helyiek már egyre kevésbé foglalkoztak a régi hagyományokra visszatekintő gyümölcsstermesztéssel és sorra eladták a falu határában lévő gyümölcsöseiket, így a fővárosi lakosság Dunabogdányban telket és hétvégi házat vásárolhatott, illetve építhetett. Ezeket a nyaralókat „vikkendéseknek” (az angol weekend szóból) nevezték a faluban. Az építőiparban dolgozó helyieknek ezek az építkezések jó keresetet jelentettek, másrészt többen elkezdtek foglalkozni ezeknek a kerteknek a gondozásával is.

1981-től Ott Rezső helybeli, frissen végzett zenetanár vette át az 1963-tól működő Szentendrei zeneiskola dunabogdányi tagozatának irányítását, és ezzel egyidejűleg nekilátott a zenei oktatás-nevelés mellett a több mint 100 éves hagyományok felelevenítésének. Kemény munka következett, melynek mindig voltak erkölcsi támogatói. Miután a falu eredendő muzikalitása miatt igen nagy érdeklődés mutatkozott a zeneoktatás iránt, a Művelődési Ház és a Polgármesteri Hivatal anyagi támogatásával sikerült a legszükségesebb

---

¹⁷⁸ Áprily Lajos (szül: Jékely Lajos) költő, műfordító 1944-től 1967-ig Szentgyörgy-pusztán élt (Áprily-völgy)

¹⁷⁹ Fábián Zoltán József Attila díjas író, 1970-1983 között a Magyar Írók Szövetségének titkára.

¹⁸⁰ Bogdányi Híradó VII. évf. 2. szám 7.o Fábián Mária Magdolna írása

¹⁸¹ Dunabogdányi római katolikus Historia Domus

hangszerek beszerzése. A tanszakvezető Ott Rezső létrehozta az Ifjúsági Fúvószenekart, mely a mai napig működik, igaz folyamatosan változó tagokkal.¹⁸²

Lásd még itt: **Hiba! A hivatkozási forrás nem található.** fejezet.

A helytörténeti kutatásai, gyűjtései és írásai miatt is feltétlenül meg kell említeni a község legendás könyvtárosát, Horányi Györgyöt, aki ezekben az években több korosztállyal szeretettette meg a könyveket, olvasást, a kultúrát és a természetet. Rendszeresen szervezett nyári táborokat és kirándulásokat a közeli erdőkbe.¹⁸³ A helytörténettel foglalkozó szerteágazó munkássága pedig nagy hatással volt e munka megszületésére is.¹⁸⁴

1981-86 között Orosz István és felesége a Táncsics utcában lévő parasztházukban nyomtatta titokban a *Beszélő c. szamizdat* újságot. A lap létrehozásában részt vett többek közt az egyik későbbi rendszerváltó párt, az SZDSZ sok meghatározó személyisége.¹⁸⁵¹⁸⁶

Az 1980-as évek közepén a Kalicsa-patak vízének duzzasztásával, illetve egy völgyzáró gát építésével lett kialakítva a *halastó*. A tó kialakításában a helyi horgászegyesület, a település lakói, a Termelő Szövetkezet és a Kőbánya vett részt. (Később a rendszerváltás utáni „kárpótlás” során -nem teljesen tisztázott módon- magán kézbe került.)

Ezekben az években alapították meg a falu arculatát is meghatározó, és helyi szinten jelentős munkát adó cégeket. 1985-ben Heim Ferenc és Heim Endre megalapította a *Heim sütödét*.

¹⁸² <http://dbiskola.hu/az-iskola-tortenete#zeneiskola>

¹⁸³ A kirándulások mindig vasárnap 10 órakor indultak a Szent János térről

¹⁸⁴ "Minden ami az életben "enyém" volt, minden, ami "hozzám" tartozott, legyen a jövőé! Azé, aki tud tenni valamit, tud első lenni, és tud erős lenni." H. Gy. 1977.)

¹⁸⁵ pl. Magyar Bálint, Kis János, Demszky Gábor, Pető Iván, Bauer Tamás, Lengyel László stb. A történet egyik pikantériája, amiről Orosz István így írt: „Ha a III/III-asok (titkos szolgálat –szerk.) tudták volna, hogy én vagyok a Beszélő nyomdása, akkor bizonyára nem hagyják annyiban, hogy mint a Pilisi Parkerdőgazdaság kertésze csak békésen kaszáljak a Nemzeti Bank visegrádi üdülőjében, amikor ők meg Kádár János évi rendes szabadságát készítik elő az üdülőben az üdülő nagyközönség legnagyobb meglepedésére valamikor '83 vagy '84 késő nyarán, kora őszén.” 1985-ben azonban a titkosszolgálat megjelent a ház előtt. „Békés Erzsivel éppen a 12-es szám közepénél tartottunk. Miután a civil ruhás nyomozók nem tudtak bejönni, visszaültek a kocsiba, és vártak. Ez lehetővé tette számomra, hogy kertünkön keresztül hátrafelé elvigyem a stencilgépet a rendőrök orra elől. Az 1981-es megállapodás szerint Iványi Gábor lakására mentem, és ott hagytam a gépet. Közben Erzsinek fél négykor el kellett indulnia lányunkért az óvodába. Amikor a nyomozók megtudták tőle, hogy csak este jövök haza, elmentek. Erzsi ekkor megkérte egyik bogdányi barátunkat, Lakatos Jánost, hogy segítsen elszállítani házukból a félig kész 12-es számot, illetve az üres szívópapírt és a maradék festéket. Lakatos Jancsi fűtészrelelő volt, a csöveket és radiátorokat Volga combival fuvarozta, s a Volgával két-három fordulóra teljesen ki tudta üríteni a házukat. Családjukban akadt egy üres szoba a fáluban, ahová a nyomda összes tartozékát el tudta rakni. Jancsi nem kérdezősködött, magától értetődően segített. Estére, mire hazaértem, Erzsi, Ági mosolyogva vártak: a nyomdának nem volt se híre, se hamva.”

¹⁸⁶ <http://www.kortaronline.hu/0209/orosz.htm>

Az 1980-as évek közepéig működött a gyümölcsátvevő telephely, amelynek a helyén a Jakab család 1988-ban megalapította a falu egyik nevezetességének számító *Forgó éttermet*.

1986-89 között a Pilisi Parkerdő Részvénytársaság körbekerítette és lezárta a turisták elől a Len-hegyet és környékét.¹⁸⁷ Ez a lépés sajnos nagyon kedvezőtlenül befolyásolta túrázási lehetőségeit mind a helybelieknek, mind az ide érkezőknek.

14. A rendszerváltás után (1989-2000)

Az első szabad önkormányzati választásokon a korábbi tanácselnököt, **Horváth Imrét** választotta meg a falu első polgármesterének.

Majd 1994-től 16 éven át **Schusztér József** volt a település polgármestere, akinek a nevéhez számos beruházás kötődött. Tevékenysége alatt körülbelül 2,5 milliárd forintnyi fejlesztés történt a településen. Rendkívüli fantáziával, akaraterővel, tettvágygal és lendülettel, ugyanakkor józanul, a valóság és a realitások talaján megmaradva, vállalkozói szemlélettel irányította a falut. A falu fejlődése új lendületet kapott. A közművek kiépítésre kerültek. Az iskola új épületszárnyal (1991.), sportcsarnokkal (1994.) és tanuszodával -melyet sok vita kísért- bővült. Új épületet kapott az óvoda. Sajnos azonban veszteségek között kell említeni a bölcsőde megszüntetését. (hajóállomás???)

A '80-as évek óta bekövetkezett gazdasági-, és társadalmi átalakulások jelentős változásokat eredményeztek a helyi népesség életében is. A rendszerváltást követően megjelent a munkanélküliség, a foglalkoztatottak száma csökkent, az inaktív keresők száma (pl. akik nyugdíj mellett is dolgoznak) nőtt, a mezőgazdaságban dolgozók száma fokozatosan csökkent.¹⁸⁸

A rendszerváltást követően megfigyelhető egy *Budapestről történő lassú kitelepülési folyamat*, amely az agglomeráció többi településével együtt Dunabogdányt is érintette. Itt utalni kell arra, hogy a 80-as években még csak hétvégi háznak épülő házak lassan állandó otthonokká váltak sok család számára, illetve a gyümölcsösök helyén újabb és újabb családi házak épültek. Ebben az időszakban jelentős mértékben javultak a település iskolázottsági mutatói is, amiben a fővárosból ideköltöző értelmiségieknek is szerepe volt. Megfigyelhető egy népességnövekedés, ami nem a természetes szaporulatnak, hanem szintén a településre beköltözőknek köszönhető. Néhány Erdélyből érkező család is új otthonra lelt a faluban.

¹⁸⁷ Bogdányi Híradó VI. évf. 3. szám 10.o

¹⁸⁸ Településrendezési terv Alátámasztó munkarészek 107-110.o

1990-ben Dunabogdány és a németországi *Leutenbach* testvér települési kapcsolatot kötött, ami számos előnyt nyújt a falunak, többek között a diákok cserelátogatását tette lehetővé.

Az ifjú zenészek folyamatos, lelkes munkájára és az elért sikerekre alapozva - leválva Szentendrétől – 1992. január 1-én megalakult az *önálló zeneiskola*.¹⁸⁹ 1996-ban pedig megalakult az zeneiskola Vonószekara is Kreiszné Ott Mária vezetésével.¹⁹⁰

A bogdányiak karitatív tevékenységéről ad képet a következő két esemény: 1995-ben a falu árvízkárosult kárpátaljai gyerekeket fogadott. 35 család szállásolta el a gyerekeket, akiket elvittek az Országházba, a Nemzeti Múzeumba és a Fővárosi Nagycirkuszba is. 1998-ban szintén kárpátaljai árvízkárosultaknak 260 zsák jó minőségű ruhát, és több mint 1000 kg élelmiszert és gyógyszer, juttattak el a Tiszabökenyre.

1997-ben a *svábok kitelepítésének 50. évfordulójára* egy szép kitelepítési emlékművet állított a falu közössége a katolikus templomtéren, közadakozásból. A még élő kitelepítettek is meghívást kaptak, és mintegy 150 fő kitelepített, illetve leszármazottaik részt is vettek a megemlékezésen. A szobor Kovács Jenő szobrászművész alkotása.

2000-ben a milleniumi zászlót Nemeskürty István adta át a falunak a Szent János téren megtartott ünnepség keretében.

Az évszázadok során egy *sajátos társadalmi rétegződés* alakult ki a településen. A következő főbb csoportokat lehet észrevenni, amelyek természetesen már nem tekinthetők teljesen különálló csoportoknak az *összefonódó rokoni szálak* miatt:

- az régi magyarok (zömmel reformátusok) 1723 előtt
- az itthon maradt németek/svábok (a relatív legnagyobb és legaktívabb csoport) 1723-
- a Földreform keretében érkező országon belüli „telepesek” 1945-48
- a Felvidékről elűzött és itt letelepített magyarok 1945-48
- A hajdú-bihar megyei Komádiból érkező családok 1962-63
- A rendszerváltás óta elsősorban a fővárosból kiköltözők ~1990-
- Akik még kimaradtak

---

¹⁸⁹ <http://dbiskola.hu/az-iskola-tortenete#zeneiskola>

¹⁹⁰ <http://dbiskola.hu/az-iskola-tortenete#zeneiskola>

15. 2001. évi népszámlálás tükrében

A település lakosainak száma 2934 fő volt. A falu lakóinak nemzetiségi kötődése: 93% magyar, 24,4% német (sváb), 0,8% egyéb, 6,9% ismeretlen, nem válaszolt.¹⁹¹

A bogdányi németekre jellemző a német-magyar kettős identitás, amivel egy külön könyv is foglalkozik.¹⁹² Ez magyarázza, hogy a %-os értékek összege jóval magasabb, mint 100%.

A település lakóinak vallási összetétele: 72,3% római katolikus, 13% református, 1,4% egyéb felekezethez tartozik, 4% nem tartozik egyházhoz, 9,1% ismeretlen nem válaszolt.¹⁹³

Néhány érdekes adat még a németekre vonatkozóan népszámlálás alapján ¹⁹⁴

Német nemzetiséghez tartozók: 525 fő (17,89%)

Német kulturális értékekhez, hagyományokhoz kötődők: 646 fő (22,01%)

Német anyanyelvűek: 120 fő (4,08%)

Német nyelvet családi, barát körben használók: 240 fő (8,18%)

A település összes foglalkoztatottja 1168 fő. Ebből 464 fő helyben, 704 fő a környező települések egyikén, jellemzően Budapesten, Szentendrén és Visegrádon dolgozik.¹⁹⁵

1090 db lakást vettek nyilvántartásba. Ehhez képest a nyilvántartásba vett üdülők száma igen jelentős, összesen 297 db.

---

¹⁹¹ KSH http://portal.ksh.hu/pls/portal/cp.hnt_telep?NN=25362

¹⁹² Bindorffer Györgyi: Kettős identitás - Etnikai és nemzeti azonosságtudat Dunabogdányban

¹⁹³ KSH http://portal.ksh.hu/pls/portal/cp.hnt_telep?NN=25362

¹⁹⁴ <http://www.nepszamlalas.hu/hun/kotetek/04/tabhun/tab115/load15013.html>

¹⁹⁵ Településrendezési terv Alátámasztó munkarészek 110.o.

16. Nevezetességek

16.1. A katolikus templom és egyházközség

A bogdányi katolikus egyházhoz köthető *első okleveles említés* 1329. szeptember 16-ára datálható és így szól: „A budai káptalan előtt *Jakab Bagdan-i* (bogdáni), Lőrinc szentjakabi, János Kaluz-i (kalászi), Ferenc Jenew-i (budajenői), és Péter Thelky (telki) plébánosok tiltakoznak, mert János Kezew-i (Keszi-i?) plébános olyan beadványt készített a veszprémi püspök ellen, amelyen a nevük a hozzájárulásuk nélkül szerepel, s amellyel nem értenek egyet.

1400. december 18-án IX. Bonifác pápa a bogdáni plébániai egyháznak búcsút engedélyezett, amikor is alexandriai Szent Katalinról nevezett egyházzal történik említés.

A falu lakói más környékbeli falvakhoz hasonlóan 1580 körül áttértek a református hitre. A korábban katolikus templom így református templommá vált a török hódoltság korában.

Az 1723-ban érkezett első katolikus német családok érkezésével éledt újjá a katolikus egyház. Ekkor katolikus földesúr elvette a reformátusoktól a templomukat, amely a háborús időszak folyamán romossá vált, és a katolikusoknak adta. Ennek helyén a katolikus németek 1724 és 1761 között a Zichy család segítségével *Nepomuki Szent János* tiszteletére új templomot emeltek. Feljegyzésre került még, hogy az új telepesek két romtemplomot is találtak.¹⁹⁶ Az egyik helyén épült fel az új katolikus templom, a másik romtemplom valószínűleg a Várad-dűlőben, az elpusztult Várad falu területén állhatott, mivel ezt a területet "Pusztatemplomként" is emlegette a népnyelv.

Az 1744. évi canonica visitatio szerint filiái Szent László, Tótfalu, Megyer, Monostor. **Az 1752. évi püspök, valamint Zichy Miklósné és gróf Bercsényi Zsuzsanna áldozatkészségéből**

¹⁹⁶ Esztergom-Budapesti főegyházmegye honlapja

az előző évben a templomot restaurálták. A fából készült épületet belül csinos ornamentikával látták el. Az 1764. évi visitatio szerint a templom szentélyét és sekrestyét Zichy Ferenc építtette, építészeti és szobrászati kiképzésére Zichy Miklósné Berényi Erzsébet 500 forintot fizetett ki, a templom hajója pedig a püspöki tizedből épült fel. 1778-ban viszont arról értesülünk, hogy Bogdány templomát Grasl Bertalan építette 1755-ben.¹⁹⁷

1764-ben főoltára Nepomuki Szent Jánosról, egyik mellékoltára a Szent Kereszt, a másik a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére van szentelve. Hat miseruhája közül a legdíszesebbet 112 forintért és két használt fekete casuláért vásárolták. Két ezüst és egy aranyozott réz kelyhe, egy pacificaléja van. 1817-ben Szent Tekla tiszteletére szentelt negyedik oltárt is említenek. Régi Nepomuki Szent János-ereklyéjét monstrancia-szerű ereklyetartóban őrzik.

1803-ban a katolikus plébános önkényesen megtagadta a haragozást a reformátusoknak, azzal a haranggal, amit közösen vettek még 1759-ben, mondván, hogy van saját harangjuk is a reformátusoknak. Emiatt hosszú huzavona és pereskedés lett. A per eljutott a Helytartótanácsához is. Az 1808-ban hozott végzés alapján megegyeztek egymással a felek abban, hogy a reformátusok lemondanak a harangozás jogáról, és a katolikus egyház visszafizeti a 80 forint összeget, mint hozzájárulás térítést.¹⁹⁸

1805-ben az egyházlátogatás feljegyzi, hogy a templomot, amely jó anyagból van és tornya vele összeépült, restaurálják.

1849-ben, június 24-én „Kapisztrán Szent János napján, a déli órákban egy szegény gunyhócskától kilobbant tűzvészben, melynek 63 épület esett áldozatul, leégett a templom, az iskolával együtt.” Leégett a templom fedele, megolvadtak a harangok – 26 mázsa súlyban összesen. – Nehéz magyar állapotok miatt nincs kegyúr, aki segíthetne. A község el van adósodva. 1849-ben a leégett katolikus templomot helyre kellett állítani.¹⁹⁹

1904. április 1-től a növendékeket minden nap a templomba (a katolikus templomba –szerk.) vezették deákmisére, mely magyar Istentisztelet, és azelőtt nem volt. Még ez év augusztus 21-én a katolikus templom tornyába villám csapott és ennek következtében a legnagyobb harang elnémult, bár szemmel látható károsodás nem érte.

¹⁹⁷ http://www.dunabogdany.hu/dunabogdanyrol/latnivalok/rom_kat_templ.html

¹⁹⁸ Bogdányi Híradó VII. évf. 5. szám 7. o. Horányi György írása

¹⁹⁹ Bogdányi Híradó VI. évf. 8. szám 8.o Horány György írása

1907-ben lett a templom körüli védőfalba állítva a *Szűz Mária szobor*.²⁰⁰ Egy történet is kapcsolódik hozzá, mely szerint a mostani temető helyén rét volt, egy juhász a bárányait ott legeltette. Egyszer hirtelen oly rosszul lett, hogy szinte négykézláb ereszkedett le a dombról. Mikor az út végére ért jobban lett, Szűz Mária megsegítette. Hálából emeltette a szobrot, melyért egy teljes évig kellett dolgoznia.²⁰¹

1917. február 12-én a katolikus templom két nagy harangját is elvitték a háborúba.²⁰²

1936-ban *lebontották a katolikus templom tornyát*, mert életveszélyes volt. 1937-ben felújítási munkákat kezdtek el, de június 3-án reggel nyolc óra körül tragikus baleset történt, a templom oromfala hatalmas robajjal a rádőlt az állványra. Ketten, Slezák Márton és a szentendrei Popelka Péter életüket vesztették, Zrínyi István, Rudolf Károly és Géczi József súlyosan megsérültek. Egyedül Vernáczy István menekült meg, a fal dőlését idejében észrevette és leugrott az állványról. A tragédiát az okozta, hogy a munkások koszorú részére vészték ki a falazatot, és a gyengített rész mögött a falban egy korhadtt fagerenda volt.²⁰³

1938. szeptember közepétől október 25-ig Sándor György vezetése alatt az összes tengerészeink monitoraikkal (hadihajó típus – szerk.) itt tartózkodtak a Kis-Dunán, a forgótól a kisoroszi révig. A csehek betörésétől kellett abban az időben tartani, ezért álltak itt készenlétben. A katonák ez idő alatt Bogdányba jártak templomba. Amikor az I. Bécsi döntéssel a Felvidék magyar többségű területei visszatértek Magyarországhoz, akkor az itt állomásozó katonák felhajóztak Esztergomba és Komáromba.²⁰⁴

1939-40-ben Fábián Gáspár műépítész tervei alapján a lebontott templom helyére felépítették a jelenleg is álló *új Nepomuki Szent János plébániatemplomot*.²⁰⁵ A templom építtetője, a falu plébánosa, dr. Hufnágel János volt, aki már nem élhette meg a templom szentelését. 1940. október 10-én az új templomban a lélekharang elsőként érte szült, az első mise is az ő gyászmiséje volt. A templom felépítése 100 ezer pengőbe került. Ebből 54 ezret, mint kegyúr gr. Teleki Mihály a Magyar Királyi Földművelésügyi Minisztérium minisztere, 46 ezret pedig a község adott össze. A templomépítés minden jelentékeny mozzanata egy okmányban

²⁰⁰ Dunabogdányi római katolikus Domus Historia

²⁰¹ Vogel Andrea közlése nyomán

²⁰² Dunabogdányi római katolikus Historia Domus

²⁰³ Vogel Andrea közlés alapján

²⁰⁴ Dunabogdányi római katolikus Historia Domus

²⁰⁵ Esztergom-Budapesti főegyházmegye honlapja

szerepel, ami az alapkőbe került. Az okmányt Tomcsányi Károly községi irodatiszt készítette.²⁰⁶

Egy üde színfolt volt ezekben a vészterhes időkben, amikor 1947. április 5-7-én nagyszabású *passiójátékot* rendezett a bogdányi ifjúság a katolikus templomtéren, amelynek olyan sikere volt, hogy a környékeliek is mind özönlöttek látására. Ennek bevételéből javították meg a templom háborús sérüléseit.²⁰⁷

Mivel Geiszer Antal kántort (róla még később szó lesz – szerk.) is kitelepítették, ezért a Felvidékről érkezett Varsányi István tanítót kérte fel a katolikus egyházközség a kántori teendők ellátására, amit ő 1951-ig buzgón teljesített is. A kitelepítés után az addigi német nyelvű istentiszteletek megszűntek és teljesen magyar nyelvű lett minden szertartás és ének, nehogy a német nyelv miatt újabb bajok támadjanak.²⁰⁸

A bogdányi katolikusok arról is híressé váltak, hogy a 1950-60-as években, amikor az egyházak igen nehéz helyzetbe kerültek, akkor is sokan írást írtak gyermeküket a *Szentendrei Ferences Gimnáziumba*. Tény, hogy a templomok itt akkor is tele voltak, amikor nem volt tanácsos templomba járni. Ezt támasztja alá az a feljegyzés is, miszerint ebben az időben az iskola 433 tanulója közül 329 jelentkezett hittanra. Ez a 75%-os arány nem tetszett a járási pártvezetésnek, de a kiküldött pártmunkás agitációja ellenére sem csökkent a hittanos tanulók aránya.

1951. és 1956. között *Kisberk Imre székesfehérvári segédpüspököt* az állami szervek Dunabogdányba száműzték. A templomban freskóján, a pesti oldal felől, ő áldoztat, és ministránsa *Berényi Sándor atya*. 5 év száműzetés után a segédpüspök visszatért Székesfehérvárra és Shvoy Lajos megyéspüspököt ő követte a kormányzásban. Nem sokkal később pedig az Esztergomi Főegyházmegye apostoli kormányzója lett.

1951-ben rövid időre, majd 1956-1987 között, tehát a szocializmus több mint 3 évtizedében a falu tisztelt és szeretett plébánosa a már említett Sándor atya lett.²⁰⁹

---

²⁰⁶ Dunabogdányi római katolikus Historia Domus

²⁰⁷ Dunabogdányi római katolikus Historia Domus

²⁰⁸ Dunabogdányi római katolikus Historia Domus

²⁰⁹ Dunabogdányi római katolikus Historia Domus

1952-ben a katolikus templom freskóinak festésére Heintz Henrik, míg a berendezések liturgikus-művészi készítésére Barth Ferenc festő és iparművész kapott megbízást, ez utóbbinak Illés János segített a dekorációk elkészítésében.²¹⁰

Az 1956/57-es tanévben a 428 tanulóból 338 hittanos (79%). *Kölley György káplán-hitoktató*²¹¹, „titkos” cserkészklubokat szervezett, ezeken a tanulók nagy számban vettek részt.

1958-ban kapott új orgonát a katolikus templom. Mivel nyelvsípokokat itthon nem gyártottak, azok beszerzését Gieszer Antal karlsruhei egyházkarnagy (a korábban már említett kitelepített bogdányi kántor-karnagy – szerk.) vállalta, a szükséges pénzt pedig a Németországba kitelepített bogdányiak adták össze!

1968-ban a katolikus templomtér támfalait a falu hatalmas munkával újjávarázsolta. Az egyház irányításával történt nagyszabású munkát a párt helyi tagjai nem nézték jó szemmel, de ez nem zavarta különösen a munkálatokat.

1987-88-ban a kálvária tornyát rézlemezzel fedték be és a tetőt is újralécezték. A munkák egyik fő támogatója Herold Márton, helyi ácsmester volt.

1994-96 között kapta a katolikus templom a színes üveglakokat. 1994-ben indul az első gyalogos zarándoklat – Feldhoffer Antal atya szervezésében az esztergomi papszentelésre is.²¹²

1995-ben hagyományteremtő céllal bevezetésre került a katolikus templom és kápolnák védőszentjeinek szentmisével és az azt követő agapéval (közös, jó hangulatú étkezés – szerk.) történő megünneplése.²¹³

1996-ban újjáépült az Öreg kálvária, Rudolf János irányításával. Továbbá a katolikus templomtető is felújításra került németországi adományok és a helyi vállalkozók segítségével.

1999. június 29-én tartották Kölley György atya hálaadó miséjét. Ebben az évben kap új padlóburkolatot a katolikus templom.

---

²¹⁰ Dunabogdányi római katolikus Historia Domus

²¹¹ 1945. V-1946. VII: a szervezet fölmozdításáig a kiscserkészek országos kapitánya. Még teológus volt, amikor 1946. VI. 6: letartóztatták, s az Andrássy út 60-ba hurcolták azzal a váddal, hogy tudott egy szovjet tiszt elleni merényletről ([→kamaraerdei ügy](#)), de nem jelentette. A Conti utcai szovjet hadbírószak 8 év börtönre ítélte.

²¹² Útvonal: 1. nap Bogdány- Szentlászló- Dobogókő; 2.nap szentléleki pálos kolostorrom – Barát kút – Vaskapu – Bazilika.)

²¹³ Dunabogdányi római katolikus Historia Domus. Január 20. Szent Fábán és Sebestyén; Május 16 Nepomuki Szent János, Július 26 Szent Anna, Augusztus 7. Szent Donát, Augusztus 16 Szent Rókus.

2000-ben egy franciaországi felhívás érkezett, hogy a Milleniumi évre a világ összes szentjének a zászlaját hímezzék ki. A bogdányiak is csatlakoztak a felhíváshoz, elkészült Szent Adalbert zászlója, ami a mai napig is látható a katolikus templomban. A zászlókészítésben közreműködtek: Antos Károlyné, Horváth Endréné, Vogel Józsefné, Fehérvári Anna. A zászló Rómában is járt. 2000-ben a katolikus egyházközség zárandoklatot szervezett Rómába, valamint a Táncsics utca végén, a kis domb tetején egy kőkeresztet lett felállítva, amiben részt vettek a kertbarátok is. A kőfaragó Baltringer András.

Plébánosok²¹⁴: 1329. Jakab Bagdan-i (lásd 5.1 fejezet), 1724. Frantz Mihály, 1749: Lind József, 1755: Gräsl Bertalan, 1761: Jankovics József, 1773: Mayer György, 1776: Kőszeghy Imre, 1806: Clementis Fülöp Jakab, 1815: Pálmafi Ferenc, 1829: Dobrotkay Mátyás, 1839: Lattyák János, 1864: Jaczek József, 1866: Wötling Ferenc, 1867: Prikosowitsch Antal, 1909: Hufnagl János, 1939: Altrichter Ferenc, 1941: Molnár Márton, 1951: Kisberk Imre, 1956: Berényi Sándor, 1987: Purszki Géza, 1993: Feldhoffer Antal, 2005: Neruda Károly, 2008: Ailer Gáspár

16.2. A református templom és gyülekezet

A bogdáni református gyülekezet 1580-ra vezeti vissza a múltját. Ezzel kapcsolatban az szerepel az írásaikban, hogy: „A török megszállás ideje alatt önálló egyházként szerepelt. Bizonyítja Földváry László: Szegedi Kis István élete, Dunamellék reformációja c. művében, amikor írja, hogy Szegedi Kis István a Pesttől északra fekvő gyülekezeteket végiglátogatta két körútja alkalmával 1580 és 1582-ben. A Pesttől északra fekvő gyülekezetek közt Bogdán neve is szerepel.”^{215 216}

A XVI. század végén már önálló református gyülekezet élt a faluban és valószínűleg az itt lakók *áttértek a katolikusról a református hitre*. 1626-ból ismerjük név szerint az első prédikátort, akit Barsi Györgynek hívtak.²¹⁷

A faluban az *oktatás gyökerei az 1640 körüli időre nyúlik vissza*, amikor az oktatás a református iskolában elkezdődött.²¹⁸ A XVII. századi bogdáni és szentendrei protestáns

²¹⁴ <http://lexikon.katolikus.hu/D/Dunabogd%C3%A1ny.html>

²¹⁵ Dunabogdányi és Visegrádi Református Anya -és Fiókegyházak Története 5. o.

²¹⁶ Itt valami pontatlanság lehet, mert Szegedi Kis István 1572-ben már elhunyt.

²¹⁷ Dunabogdányi és Visegrádi Református Anya -és Fiókegyházak Története

²¹⁸ Dunabogdányi Általános Iskola, Jubileumi évkönyv 2004. 8. o.

iskolamesterek emlékét tartotta fenn a forrásokban többször előforduló „mesterrét” elnevezés. A bogdáni határban ma is megtalálható a régi határjárásokban emlegetett Mesterrét és Paprét.²¹⁹

Nem tudni pontosan mikor, de a szigetmonostori református egyház feljegyzése szerint a bogdáni református pap török várfogságot szenvedett Budán.²²⁰

A török kiűzése után, 1688-ban még református magyarok lakták a falut.²²¹ A németek betelepítésével azonban egy teljesen új fejezet kezdődött a Bogdány történetében. Az addig döntően magyar, és a XVI. század végétől már református falu rövid időn belül teljesen megváltozott. A lakosság nagyjából kétharmad része immár német és római katolikus volt. A németek számbeli többségbe kerültek, így ettől az időtől kezdve körülbelül 220-230 évre (nagyjából a az 1947-es kitelepítésig) a német nyelv és kultúra vált dominánssá a faluban. Azonban a magyar nyelv, illetve a magyar lakosság, ha kisebbségben is, de folyamatosan jelen maradt a faluban. A már itt lakó magyarok másképp élték meg a németek betelepítését, mint maguk a németek. A bogdányi reformátusok krónikájában találni feljegyzéseket ebből az időből is, amelyekből kiderül, hogy kezdetben bizony akadtak súrlódások a két népcsoport és vallási felekezet között. Ez azonban egyáltalán nem bogdányi sajátosság volt, hanem inkább az ez idő tájt országosan uralkodó ellenreformáció, illetve rekatolizáció helyi vetületének tudható be. A Habsburg uralkodók a gazdasági érdekeik mellett a német telepésekben látták Magyarország „elnémetesítésének” lehetőségét is, amelyről már szó esett.

Szigetmonostori református eklézsia emlékezet-könyvében a 8. lapon a következőket olvashatjuk Marosy Ferenc lelkészről. 1710-ben Bogdányból hozták Szigetmonostorra, azután 1712-ben Megyerre vitték, onnan pedig vissza Bogdányba, ahol 1724-ben meghalt. Mikor a sírja felett prédikált az akkori tótfalusi prédikátor Mányoki Sámuel, akkor már a Bogdányban lévő sváb plébános (Michael Frantz atya – szerk.) rajta ütött a német híveivel és a prédikátort a mentéje gallérjánál fogva eltaszította a prédikáló helytől. Így lett vége a bogdányi eklézsianak.²²² Mányoki Sámuel a szabadságharc alatt Rákóczi Ferenc egyik kapitánya volt, valamint a híres festőművész Mányoki Ádám öccse, aki megfestette a fejedelem képmását is.

²¹⁹ L. Gál Éva: Az óbudai uradalom Akadémiai kiadó 1988. 41.o.

²²⁰ Horányi György jegyzetei alapján

²²¹ Bánáti Bence: A Dunakanyar benépesítése a török kor után c. szakdolgozat 2008. 13-14.o. alapján

²²² Dunabogdányi és Visegrádi Református Anya- és Fiókegyházak Története 4. o. (Nem szó szerinti, hanem a mai magyar nyelvnek megfelelő idézet. Eredetileg: „a már benn lévő sváb plébános rajta ment az ő némettyeivel és mentéje galérjánál fogva eltaszította a prédikáló helytől.”

„Az első német telepések még ebben az évben megérkeztek, akiket még 1724. és 1725. évben többen követtek. Megkapták a romos templomot is, melyet elvettek a reformátusoktól. Ez a templom ott állt azon a helyen, ahol ma is áll a római katolikus templom. Felépíttette nekik a templomot az uraság és 1724-ben ideköltözött plébánossal felszenteltette. E plébános ténykedéséről ékes bizonysgot tesz a már említett eset, amikor a tótfalusi prédikátort a temetés elvégzésében is megakadályozta. A plébános megérkezésével elkezdődött az ellenreformáció kora Bogdányban is.”

„Szektának” tartották a kálvinistákat (reformátusok – szerk.), mint általában akkor országosan is a katolikusok. Helyzetük hasonló volt az országban uralkodó katolizáló törekvések közt élő más gyülekezetekéhez. Lelkiismeret elleni erőszak alkalmazására is kényszerítve voltak. Két ilyen eset van feljegyezve a Rk. Egyház II. vegyes anyakönyvében.” Az egyik esetben Szent Sebestyént a másik esetben Szent Vendelt kellett együtt ünnepelniük a katolikusok németekkel és szlovákokkal, úgy hogy a miséért még fizetniük is kellett.

„Az ellenreformáció idején a reformátusok templomba járhattak Tótfaluba. Ott megmaradt a vallásgyakorlásnak lehetősége megszakítás nélkül. A gyermekek a katolikus iskolába járhattak, temetést, esketést, anyakönyvezést mind a római katolikus plébános végezte. Nem maradt más, mint a családi házi istentiszteletek gyakorlása.”^{223 224}

A vallási türelmetlenség és üldözés miatt 1723-tól 1790-ig zárva volt az egyébként 1640-től működő református felekezeti iskola is.²²⁵

Az 1720. és 1728. évi összeírásoknál feltűnik, hogy több magyar nevű ember eltűnt a faluból. Feltételezhetően nem mind haltak meg, hanem többen elhagyhatták ekkor a falut. Egy feljegyzés szerint a németek betelepülése után néhány régi bogdányi család Tótfaluba költözött.²²⁶ Az egyes magyar családok távozásának pontos okai ismeretlenek. A jelenlegi ismeretek szerint azonban két ok is feltételezhető. Az egyik a már említett vallási türelmetlenség, a másik a németeket és magyarokat egyaránt érintő földhiány lehetett, amelyről már szó esett a 9.4 fejezetben.

²²³ Dunabogdányi és Visegrádi Református Anya -és Fiókegyházak Története 6-7.o

²²⁴ Bogdányi Híradó VI. évf. 5. szám 10. o. Horányi György írása

²²⁵ Dunabogdányi Általános Iskola , Jubileumi évkönyv 2004. 8.o.

²²⁶ L. Gál Éva: Az óbudai uradalom Akadémiai kiadó 1988. 78.o.

1725. évi összeírásban az alábbi magyar családfők szerepeltek: Füstös István (bíró), Pintér Márton (albíró), Kiss György (II. albíró), Bakos István, Tóth János, Dubniczky János, id. Kovács István, Kosztan Ferenc, Kosztan János, Illés János, Sallay János, R.Szabó Márton, Bires Márton, Sallay András, Fábián István, Lukács Pál, Könczöl János, Marosy István, Hajdu György, Kustos János, Fábián Mihály, Barsi Márton, Polyák György, Varga András, Rosnai Bálint, Pintér István, Paloczky Pál (tót), Czako István, Fazekas Mihály, Kordany István, Bartos János.

Az ellenreformáció szomorú időszakának 1781-ben II. József "türelmi rendelete" véget vetett, de a bogdányi reformátusok ekkor még nem tudták magukat annyira összeszedni, hogy egy imaházat építsenek maguknak, és prédikátort tartsanak.

1790-ben újra megindult a svábok betelepítéskor bezárt református felekezeti iskola. Az "oskola" a Csádri pataknál, a híd mellett volt, és a türelmi rendeletnek köszönhetően kálvinista (református – szerk.) Kemény János (vagy József?) tanító tanította az elemistákat.^{227 228}

1802. május 5-én tétetett le a most is fennálló református templom alapköve, nagyszámú nép jelenlétében, nagy ünnepélyességgel, és már ez év november 28-án, advent első vasárnapján fel is szentelték, amikor is Tóth István prédikátor úr tartott beszédet. A felszentelésen jelen voltak a környék lelkészei és plébánosai is, és nem csak a körül lakó reformátusok, hanem sok katolikus is. Úgy látszik ekkora már sokat enyhült a két népcsoport és felekezet közötti kezdeti feszült viszony. Rögtön ezt követően már „Oskolaházra” és tanítói lakásra kezdtek gyűjteni a reformátusok.²²⁹

A templom későbarokk-klasszicista stílusban épült, fallal övezett térségen. Külseje: Rézsűs oromfalas homlokzatába visszalépő toronnyal. Az egyenes záródású bejárat faragott kő szemöldökében 1802-es évszám, fölötte félkörös ablak, majd az osztópárkány fölött kis szegment íves ablak. A homlokzat és a toronytest két-két fejezetes lizénával tagolt, utóbbin körben négy félkörös harangablak. Bádoggal borított hagymasisak. Oldalt két-két, hátul egy félkörös ablak. Sima lábazat, ereszpárkány, cserép fedés. Belseje: Laposfedésű téglányalakú belső tér, lekerekített sarkokkal. Kórusának három kosárive két szabad pilléren nyugszik. Épített mellvédjén csüngődíszes és zárköves kiképzés.

²²⁷ Dunabogdányi és Visegrádi Református Anya -és Fiókegyházak Története 8. o.

²²⁸ Dunabogdányi Általános Iskola , Jubileumi évkönyv 2004. 8.o.

²²⁹ Dunabogdányi és Visegrádi Református Anya -és Fiókegyházak Története 9-10.o.

Berendezés: Szószék. Ón, korongos talpa fölött lapított szártó, fölötte fölfelé szélesedő hengeres test és az aljtól rézsűsen induló csőrös kiöntő. S alakú füllel, korongos tetején leveles billentő. Fülén benyomott jegy W és HDG betűkkel talpas kereszt fölött XVIII. századi, magassága 21 cm.

Úrasztali terítő: Kék selyem, sávós átszövés, 1802-ből, feltehetően a pesti Valero-gyárból származik.

1803-ban a katolikus plébános önkényesen megtagadta a haragozást a reformátusoknak, azzal a haranggal, amit közösen vettek még 1759-ben, mondván, hogy van saját harangjuk is a reformátusoknak. Emiatt hosszú huzavona és pereskedés lett. A per eljutott a Helytartótanácsához is. Az 1808-ban hozott végzés alapján megegyeztek egymással a felek abban, hogy a reformátusok lemondanak a harangozás jogáról, és a katolikus egyház visszafizeti a 80 forint összeget, mint hozzájárulás térítést.²³⁰

A református gyülekezett további erősödését jelzi, hogy 1819. szeptember 15-én Báthori Gábor püspök vizitációt tartott Bogdányban. Ekkor a reformátusok lélekszáma 164 fő, van templom, iskola 24 tanulóval, és tanítói lakás is.²³¹ A gyülekezet Kisoroszi leányegyházaként szerepel.

1845-ben egy nagy tűzvész áldozatául esett a református templom és 57 ház.²³² A harangok megolvadtak. 1855-ben renoválják az 1845-ben leégett református templomot.²³³

1881. Kristóf alapítvány megtétele.

1890. Fábrián alapítvány megtétele.

1891. Bogdány újra anyaegyházzá vált.

1893. április 5-én Szász Károly református püspök úr meglátogatta a református egyházközséget. Beszédében a kicsiny bogdányi gyülekezet buzgóságát és áldozatkészségét dicsérte.²³⁴ "Ha valaki azt kérdezné tőlem, hogy miben áll az a sokat emlegetett protestáns buzgóság, hol lehet azt megtalálni? -azt felelném neki: Menj el a legkisebb egyházba, melyben alig 200 lélek egyházat tart fenn, templomot, iskolát épít, papi és tanítói állást szervez, s egyházi szükségleteit szegénysége dacára is nehéz munkával fedezi és nem engedi egyházát elesni, s ha egy időre elesett is az anyaszentegyházat illető jogoktól, azt az idők

---

²³⁰ Bogdányi Híradó VII. évf. 5. szám 7. o. Horányi György írása

²³¹ Dunabogdányi és Visegrádi Református Anya -és Fiókegyházak Története 11. o.

²³² Bogdányi Híradó VI. évf. 5. szám 10. o. Horányi György írása

²³³ Dunabogdányi és Visegrádi Református Anya -és Fiókegyházak Története 69.o.

²³⁴ Dunabogdányi és Visegrádi Református Anya -és Fiókegyházak Története 8.o.

DUNABOGDÁNY KÖZSÉG TÖRTÉNETE

folytán újból visszaszerzi. Az ilyen kis, csekély lélekszámmal bíró egyházakban fogod feltalálni a protestáns buzgóságot és áldozatkészséget....Ezek közé a csekély erővel tartozó, de nagy buzgósággal bíró egyházak közé tartoztok Ti is dunabogdányi reformátusok, kik Isten lelkétől áthatva itt, lélekszámra többségben lévő más ajkú és vallásúak között fenntartjátok nagy áldozatokkal egyházatokat...mert ha valaki megkérdi: Hol van a sokat emlegetett protestáns buzgóság és áldozatkészség? -úgy szólhatok Bogdányban, e kicsiny, de buzgó gyülekezetben."

1900. Fehér alapítvány megtétele

1910-től Bogdány filiája Visegrád. Pálffy és Varga alapítványok megtétele.

1945. Elvesznek az alapok, és tőkék.

Az 1948 körüli áttelepítéseknek köszönhetően az addig kb 160 főt számláló református egyházközség 310 főre emelkedett.

1962-63 telén Pályi János református lelkész, és Iklódy József tanító, kántor megírták a „Dunabogdányi és Visegrádi Református Anya –és Fiókegyházközségek történetét”, ami szintén páratlanul értékes információkat tartalmaz a falu történetével kapcsolatban.

A gyülekezetben gyakran megfordult a közeli Szentgyörgypusztán élt költő, Áprily Lajos.

Bogdányi református lelkészek: 1626. Barsi György (Georgius Barsi), 1631. Eölvédy Bálint (Valentinus Eölvédy), 1652. Rátkay István (Stephan Rátkay), 1713. Bogdányi Mihály (Michael Bogdányi), 1683-1724 (vagy 1727.) Marossy Ferenc, aki közben Szigetmonosoron és Pócsmegyeren is szolgált.

1724-1790 árvaságban élt az eklészia az ellenreformáció miatt.

1790-1889 között Kisoroszinak, mint anyaegháznak és Bogdánynak mint filiának közös lelkipásztorai voltak: 1790. Ercsey Mihály, 1797. Kallós Mózes, 1799. Tóth István, 1805 Szudi István, 1808. Kisházi István, 1817. Csáthi Szakács István, 1837. Bujdosó Mihály, 1839. Józsa István, 1846. Cziike Dániel, 1852. Virágh Lajos, 1879. Tóth József, 1883. Szabó Nándor, 1889. Dobos Ferenc.

Bogdányi helyettes lelkész-tanítók: 1790. Kovács József, 1808. Szivásy Mihály, 1810. Virág János, 1812. Borbély Benjamin, 1816. Gaál Ambrus, 1826. Illyés Pál, 1834. Kiss János, 1836. Szentgyörgyi Gergely, 1841. Jakab István, 1855. Homonnay József, 1859. Ménkö János, 1866. Szentmiklósi Sámuel (ideiglenesen), 1866. Csermák István, 1870. Filep István, 1872. Kovács János, 1874. Szentpéteri Pál, 1878. Földvári László, 1881. Sedivi János, 1886. Szücs Sándor, 1887. Somodi József, 1888. Benedek Ede, 1889. Szabó Nándor, 1889. Bíró Mihály,

1890-től Bogdány újra önálló anyaegház:

Rendes lelkész-tanító: 1890. Szappanos Károly, 1897. Bocsor Lajos, 1897. Kovács Géza, 1908. Öry Lajos, 1918. Garaczi Imre, 1919. Bereczky Albert (Dunamelléki egyházkerület püspöke lett), 1924. Zákányi József, 1927. Pungur Béla, 1956. Pályi János, **Lassú Gábor, Vörös Ákos**

DUNABOGDÁNY KÖZSÉG TÖRTÉNETE

Gondnokok: 1802. Lukács András, 1803. Fábián András, 1804. Verebes Mihály, 1805. Fábián András, 1806. Lukács Pál, 1807. Kosztán Pál, 1809. Kosztán András, 1810. Lukács András, 1812. Kosztány Pál, 1814. Pap András, 1817. Lukács András, 1819. Fábián Mihály, 1821. Kosztán Pál, 1822. Tóth István, 1823. Fábián János, 1825. Pap András, 1827. Fábián János, 1830. Tóth István, 1833. Fábián János, 1836. Lukács Pál, 1840. Fábián János, 1843. Fábián István, 1847. Füstös András, 1848. Lukács Zsigmond, 1849. Együd György, 1850. Lukács Zsigmond és Kosztán Máté, 1851. Fábián Mihály, 1853. Kristóf Zsigmond és Varga János, 1854. Kosztán János, 1857. Füstös Mihály, 1858. Lukács Zsigmond, 1860. Fábián Mihály, 1861. Kristóf Zsigmond, 1863. Lukács Zsigmond, 1865. Varga Mihály, 1866. Kristóf Zsigmond, 1870. Füstös Mihály, 1871. Lukács Mihály, 1872. Fábián András, 1875. Együd József, 1877. Borda Pál, 1878. Kristóf Mihály, 1879. Kristóf János, 1882. Kosztán István, 1884. Kristóf Mihály, 1885. Füstös János, 1886. Együd György, 1887. Kristóf Mihály, 1890. Együd Lajos, 1895. Fábián Mihály, 1898. Kristóf János, 1901. id. Együd Lajos, 1904. Fábián Mihály, 1905. Kristóf János, 1906. Fábián István, 1911. Fábián András, 1913. ifj. Kristóf Mihály, 1917. alsó Lukács János, 1918. Együd István, 1920. Tóth Lajos, 1923. Kiss István, 1923. Együd István, 1926. Kiss István, 1932. Gyarmathy Endre, 1944. Kiss István, 1944. Fehér János, 1951. Jancsó Dávid, 1953. Együd László, 1956. Kiss Bálint.....

16.3. Szent Rókus kápolna

Dunabogdány kápolnái közül a Szent Rókus kápolna a legöregebb. Az 1701-es évszám látható rajta és 1800-ban már renoválták.

Jellege: a falu felső északi végén, az országút mellett, egyszerű, későbarokk építmény

Külseje: Homlokzatán kőkeretes, egyenes záródású ajtó, keretén faragott féloszlopok és hullámvonalas csigás vájatok. Széles, tagolt, ereszcsergős főpárkánya ereszpárkányként fut körbe. Rézsüs peremű oromfalának mélyített tükrében plasztikus kereszt. Mélyített mezős homlokzati tornyocskáján négy, zsaluleveles, szegmentíves ablakocska.

Nyolcélú, bádoggal fedett párnatagos hagymasisak. Nyeregtetején palahéj.

Belseje: keresztboltozatos, négyzetes tér, fejezetes félpilléreken nyugvó, lapos kosáríves diadalív, kosáríves, boltozott záródás.

A Szent Rókus kápolnával kapcsolatban az alábbi legenda került feljegyzésre Domus Historiában:

„(...) A községünkben lévő Rókus kápolna helyén fahidat vertek (a visegrádi várból visszavonuló törökök – szerk.), ezen áthaladva, a szigetre érve, Vác irányába indultak. Majd a Nagy-Dunán átkelve, ott épült fahídon, csatlakoztak a török főseregekhez. A Rókus kápolna helyén vert fahíd feljárójához nagy kötömböket, 15 mázsás köveket helyeztek el, amik a mai

napig is megvannak, földdel betakarva. A török seregek legjobb katonái a janicsárok voltak. Ezeket, mint lopott gyermekeket nevelték kardforgatásra. A visegrádi várba lévő törökök birtokában kb. 40 gyerek volt. Ezeket magukkal hozva a várból a mai Rókus kápolna helyén lefejezték. A helyi lakosság a töröktől való félelmében az erdőbe menekült. Majd egy hét múlva visszatérve találták meg a gyerekek tetemeit. Tömegsírba lettek elhelyezve ugyanott. Az ott lakó idős emberek beszédtemája volt ez az esemény. 1970-ben községünket központi vízvezetékekkel látták el. A főcső lefektetésekor rábukkantak a gyerekek csontjaira. Ezeket visszatemették. A törökök bűnét igazolja, hogy a feltárt sírban egyetlen fejet sem lehetett találni. 1701-ben épült a Szent Rókus kápolna kegyeletből.”²³⁵

E kápolna érdekessége még, hogy a katolikus németek érkezése előtt 22 évvel épült, ugyanakkor úgy tudni, hogy 1701 táján még a református hitet követte a falu. Az egyházlátogatási jegyzőkönyvekből is csak annyit tudunk, hogy a kápolnát „a község építette és gondozza”.²³⁶ Mivel a reformátusok nem szoktak kápolnát építeni, így talán a katolikus Zichy földesúr lehetett a kápolna építtetője és kegyura. A kápolna kettős keresztje a bogdányi egyházi múzeumban található az 1701-es számok beütésével. A Domus Historia szerint ebben a kápolnában van elhelyezve a falu korábbi védőszentjének, Alexandriai Szent Katalinnak is az ereklyéje.

1938. május 26-án Pacelli Eugen pápai követ az Eucharisztia Világkongresszus alkalmával átutazott Bogdányon, vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó mellett ülve a gépkocsiban. A Szent Rókus kápolna ajtaja éppen nyitva volt. A gépkocsi menet lelassított, és a kápolna körül lakók pápai áldásban részesültek.²³⁷

Itt tartják a nyár végén az ún. Kukorica-búcsút.

16.4. Szent Donát kápolna (Kálvária)

A Szent Donát kálvária kápolnát 1827-ben kezdték építeni és 1829. március 29-én készült el. A kápolnát Pálmaffy Ferenc áldotta meg. A kálvárián lévő stációkat csak később 1875-ben

²³⁵ Dunabogdányi római katolikus Domus Historia (zöld könyv) Bergmann Ferenc világi elnök munkája alapján. Ugyanez a történet szerepel Baróti Szabolcs: Noé bárkái c. könyvében Püski kiadó 2004. a 385. oldalon. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága nem tud ezekről a sírokról. Vogel Andrea levelezése alapján: Ferenczy Múzeum, Szentendre ügyiratszám: A/243/1/2010

²³⁶ Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár

²³⁷ Dunabogdányi római katolikus Domus Historia. Az eset szemtanúja volt Bonifert Ferenc, a Domus egyik összeállítója.

építették, melyek 2.5 méter magasak és 1.1 méter szélesek. A stációk mögött hársfák állnak. A képek 1937-ben lettek kicserélve.²³⁸ 1955-ben a stációkból kivették az eredeti képeket, helyükbe Berecz Ferenc káplán fafaragványait rakták. 1975-ben a kereszteken lévő latrok szobraikat ellopták, a kápolnába betörték, a szobrokat összetörték. 1989-ben a stációkat renoválták.

Jellege: a község fölött emelkedő meredek dombon épült egyhajós, későbarokk épület. Külsője: keletre néző homlokzati tornya enyhe rizalittal tagoltan előreszökken, egyenes záródású kapuja fölött félkörös lunetta. Kétoldalt magas kosáríves szoborfülkék. A főpárkány fölött, az ívelt ormfalak közötti toronytesten fekvő téglány alakú ablak. A torony övpárkánya fölött körben négy félköríves harangablak. Fapárkányos, egyszerű, nyolcéltű bádogsisak. Oldalain két-két egyenes záródású ablak, visszalépő, egyenes záródású szentélyén egy-egy hasonló. Körbefutó vakolatlábazat, tagolt ereszpárkány, nyeregzetű. Belsője: kétszakasos, szűk belső tere fölött párkányos pillértörzseken nyugvó hevederek között csehsüveg boltozatok pihennek. Belül a kápolna mennyezete boltíves. A boltozat három részre tagolódik. A mennyezeten mindhárom részen egy-egy freskó látható: Az angyali üdvözlés, Jézus imádkozik az olajfák mezején, Jézus feltámadása. 1996-ban lettek felújítva. Az oltár két oldalán Szűz Mária szüleinek szobrocskája helyezkedik el. A háború után az erdőgazdaság erdei fenyővel ültette be a hegyet.

Szent Donát számos borvidéken szőlővédőszent. Donát őkeresztény püspök (egyes források szerint katona) volt, aki a közép itáliai Arezzo püspökeként 362-ben szenvedett mártíromságot. A legenda szerint Donát kezéből egy mise alkalmával a pogányok kiütötték a szent kelyhet, ami a földre esett és darabokra tört. Donát összeszedte a kehely szilánkjait, szomorúan az oltárra helyezte, majd imádkozni kezdett. Kis idő múlva a kehely darabok összeforrtak és Donát kezében ismét eggyé váltak. Amikor 1652-ben ereklyéit Rómából a Rajna-vidéki Münstereifel városába vitték, a kísérő papot villámcsapás érte, de semmi baja nem történt. Ezt a csodát Szent Donát közbenjárásnak tulajdonítják. Éppen ezért Szent Donáthoz különösen az elemei károk ellen fohászkodnak (villámcsapás, jégeső). Kultusza a Rajnai borvidéken a legerőteljesebb, de hazánkban is számos városban találkozunk a kultuszával.

16.5. Fábián Sebestyén kápolna

---

²³⁸ Bogdányi Híradó VI. évf. 8. szám 8.o Horányi György írása

Fábián és Sebestyén kultuszát a német bevándorlók hozták magukkal Németországból. Kultuszuk ott még ma is él. A plébánia egy régi könyvében olvasható volt, hogy 1731-ben Friedrich Spies bíró és Martin Bonifert kérték a plébánost a falu nevében, hogy Fábián, Sebestyén napját, január 20-át nyilvánítsa faluünneppé. Ez így is lett.

A nagy pestis a falu felét elragadta. Ennek emlékére állították a fogadalmi oszlopot, Szűz Mária a földgolyón áll, és rálép a kígyó fejére. Évszám: 1767. A pestis megismétlődött és az újabb pestisjárvány elkerülésének reményében állították fel Szent Sebestyén tiszteletére azt a kápolnát. A Szent Sebestyén kápolna 1800-ban épült.²³⁹ Más vélekedések szerint viszont korábban, mert a canonica visitatioban²⁴⁰ már meglévőnek írják.²⁴¹

A kápolna az 1838-as árvíz idején összedőlt. A kápolnát 1844-ben építették újjá, majd 17 kg-os harangot kapott. Egyszerű késő barokk. Oromzatos, vállköves, egyenes záródású kapujához három lépcső vezet. Zárkövében 1844-es évszám látható. Az újonnan épült templom szentélyében helyet kapott a két szent. A szobraikat Stufflesser óbudai szobrász faragta fából.

A harangot az első világháborúban hadicélra elvitték. 1930-ban új harangot kapott.

16.6. Az öreg kálvária

Nincs arról feljegyzés, hogy az öreg kálvária használatát mikor és miért szüntették meg. Talán túl meredek és túl messze volt. Arról viszont van feljegyzés a Domus Historiában, hogy a nagypénteki ájtatosságukat a magyar ajkú hívek az öreg Kálvárián tartották, míg a német ajkúak az új Kálvárián. Érdekes történet szól arról az öreg Kálvária kápolnájában lévő megcsonkított Krisztus szoborról is: A szobrot el akarta ásatni az egyik plébános, de a kápolna gondnoka, Vogel Ferenc közbenjárására a szobor ott maradt. Vogel Ferenc ugyanis elmondta, hogy az atyjuknál szolgált egy Vác környéki béres, aki részegségében leütötte a Krisztus szobor orrát. A béresnek nem volt maradása Bogdányban és hazament. Néhány évre rá leállította valaki Vogel bácsit és megkérdezte tőle: „Vogel bácsi, hát nem ismer?” Amaz nem emlékezett az illetőre. Az idegen azt mondta: „Én maguknál szolgáltam.” Az öreg Vogel jól a szeme közé nézett és ráismert a régi béresükre, akinek az arca egy seb volt, és az orrát már egészen lerágta a rák.^{242 243}

²³⁹ Bogdányi Híradó VII. évf. 2. szám 4.o Horányi György írása

²⁴⁰ Latin szó: a plébániák - kánonjogban előírt - felkeresése felügyelet, ellenőrzés céljából az egyházmegye vezetője vagy annak küldötte részéről. Ennek során jegyzőkönyvben rögzítették az egyházközségre vonatkozó részletes adatokat

²⁴¹ Vogel Andrea közlése alapján

²⁴² Bogdányi Híradó VII. évf. 2. szám 4.o Horányi György írása

²⁴³ Bogdányi Híradó VII. évf. 5. szám 10.o Horányi György írása

16.7. A segítő Szűz Mária kápolna

A segítő Szűz Mária kápolnáját 1814-ben építette néhány kiscgazda család. A háború után Balog Márton pék fedette újra a tetejét.²⁴⁴

16.8. A temetők

Az 1717-es visitatio szerint Bogdány régi temetője a templom mellett van. A falu „első temetője” tehát a mai katolikus templomtér körül volt. Többször bővítették, végül már elért a Szent János térig. Az anyakönyvi feljegyzések szerint 1778. június 24-én a helységen kívül új temetőt nyitott az egyház, ekkor bezárult a régi templomtéri temető.

A „második temető” a kőbánya felé vezető út bal oldala és a mai Táncsics út között feküdt. Bejárata pedig a Mária fogadalmi oszlopnál volt, ami ma a Táncsics utca és a Petőfi utca kereszteződésében áll. 1810-ben, és később 1824-ben is bővíteni kellett ezt a temetőt is.

1869-ben a kincstár az Öregszőlő-dűlőben 3 holdnyi területet ajándékozott az „harmadik temető” céljára. (ez a mai katolikus temető). A korábbi temetőt 1910-ben felparcellázták és eladták házhelynek. Több ház is épült a temető helyére a Táncsics utcában. Viszont ezen az oldalon maradt a reformátusok temetője.^{245 246}

16.9. Milleniumi emlékmű

1896-ban felállításra került a Millenniumi emlékmű, amellyel kevés falu büszkélkedhet, legalábbis a környéken. A táblán a következő felirat áll: „I. FERENC JÓZSEF KIRÁLY ÉS ERZSÉBET KIRÁLYNÉ URALKODÁSA ALATT MAGYARORSZÁG EZERÉVES FENÁLLÁSÁNAK EMLÉKÉRE ÁLLÍTOTTA DUNABOGDÁNY KÖZSÉG” Alatta: „896-1896.” Az emlékmű híven tükrözi a betelepült svábok lojalitását, Magyarországhoz való hűségét is. A Millenniumot a templomban és az iskola udvarán is megünnepelték.

Idős emberek elmondása szerint az 1940-es években az emlékművet már sűrű orgonabokor nőtte be, úgy hogy szinte ki sem látszott belőle. A háború után eltűntek a díszítő elemek is

---

²⁴⁴ Bogdányi Híradó VII. évf. 2. szám 4. o.

²⁴⁵ Bogdányi Híradó VII. évf. 2. szám 4.o Horányi György írása

²⁴⁶ Bogdányi Híradó VII. évf. 4. szám 9.o R.J. írása

róla. Később a szocializmus idején is elhanyagolt állapotban volt. Az 1980-as években a helyi kertbarátok újították fel az emlékművet és hozták rendbe a környékét. A márványtábla már olvashatatlan volt ekkor. Fénykép alapján Herr András (a helybeliek Mácsai öcsinek, illetve öcsi bácsinak nevezik) helyi kőfaragó oktató, és „kertbarát” faragta újra az emléktáblát. A ma is rajta lévő címert Tóth Zoltán helyi vadász adományozta. A falu az emlékműnél szokta tartani a hivatalos augusztus 20-i ünnepséget. 1996-ban megszépült a Milleniumi emlékmű.

16.10. Hősök emlékmű

Az emlékmű a katolikus templom mellett, a főbejárattól jobbra helyezkedik el. 1926-ban megemlékezést tartottak trianoni békeszerződés 6. évfordulója alkalmából és hősi emlékmű javára pénzt gyűjtöttek. Az emlékművet 1930-ban József főherceg avatta fel.²⁴⁷ „Felirata: Szent hazánk megfizettünk mind mivel csak tartozánk.” Az emlékművön az elesettek nevei is szerepelnek.

A II. világháború után a templomtérén álló hősi emlékmű tetejéről két betelepült kommunista el akarta lopni a mintegy 50 kg súlyú bronz Szentkoronát. Tervük szerint az érte kapott pénzt elmulatták volna. Mivel mindezt a kocsmában eszelték ki, így erről két bogdányi férfi is tudomást szerzett és még azon éjszaka leszedték a koronát, és biztonságos helyre rejtették el. Nagy volt másnap a csodálkozás, hogy a korona nincs a helyén.²⁴⁸ A koronát a Béke u. 6. szám alatti ház padlására rejtették. Ez a ház Fleckenstein Mártoné volt, akit később kitelepítettek. A megüresedett házat a Felvidékről érkezett Dusa család kapta, akik tovább őrizték a rendszerváltásig a padláson, széna alatt a bronzból készült koronát. Csak a rendszerváltás környékén került vissza eredeti helyére a korona, amikor a diktatórikus kommunista rendszer inogni kezdett, így azt a bátorságot már nem merték vállalni, hogy eltávolítsák.²⁴⁹

Az emlékmű mellett áll egy hatalmas hársfa, amely feltehetően a falu legöregebb fája. Becsült ültetési éve 1770 körüli.²⁵⁰

16.11. Kitelepítési emlékmű

Az emlékmű a katolikus templom mellett, a főbejárattól balra helyezkedik el.

²⁴⁷ A katolikus Domus Historia szerint viszont 1922-ben emelték az emlékművet.

²⁴⁸ Dunabogdányi római katolikus Historia Domus

²⁴⁹ A Dusa család dédunokája, Borosjenői Anikó közlése nyomán

²⁵⁰ Bogdányi Híradó XXI. évf. 6. szám 8. o és 7.szám Rokfalusy Balázs írása

1947. augusztus 23-24-án a falu német lakosságának mintegy a felét, mintegy 800 főt a kollektív bűnösség elve alapján kitelepítették Németországba.

Az emlékművet 1997-ben a kitelepítés 50. évfordulójára állította a falu közössége a katolikus templomtérén, közadakozásból. A még élő kitelepítettek is meghívást kaptak, és mintegy 150 fő kitelepített, illetve leszármazottaik részt is vettek a megemlékezésen. A szobor Kovács Jenő szobrászművész alkotása. Egy stilizált bogdányi kőkapuból néz vissza egy sváb férfi a kezében batyujával. A kőkapu szemöldök gerendáján 1947-es évszám látható, a kapu oszlopain szőlőfürtök, lenn jobboldalon németül: „ZUR ERINNERUNG AN DIE VERTRIEBENEN ERRICHTET VON DEN IN DER HEIMAT VERLIEBENEN„; baloldalon magyarul: „AZ ELŰZÖTTEK EMLÉKÉRE EMELTÉK AZ ITTHONMARADOTTAK.” felirat olvasható.

16.12. A többi emlékmű

A nagy pestis elragadta a falu felét. Ennek emlékére állították a fogadalmi oszlopot 1767-ben a mai Táncsics és Petőfi utca sarkára.²⁵¹ Szűz Mária a földgolyón áll, és rálép a kígyó fejére.

1895. A pestis és kolera járvány áldozatai emlékére felállították a Szentháromság szobrot a Hegyalja u. – Hegy u. – József Attila. u. találkozásánál.²⁵²

Az 1848/49-es emlékmű az iskola templom felőli udvarán áll. Egy nagy kötőmb, amely a helyi kőbányából származik.

Az 1956-os forradalom 50 évfordulójára lett felállítva a kopjafa a katolikus templom sekrestye bejáratához közel. A kopjafa lábánál a virágok piros-fehér-zöld színben pompáztak az avatáskor. Az emlékmű felállítása a helyi plébános Neruda Károly nevéhez köthető.

Az 1838-as dunai árvíz jelző faragott kőtáblák vannak például a Kossuth Lajos u. 63., 182., 186. és 188. házszám alatti épületek utcafelőli homlokzatán.

A Plébánia u. 23. alatti ház utcafelőli kerítésébe egy kőtábla van befalazva a melyen az alábbi latin nyelvű szöveg olvasható: „ SIT NOMEN DOMINI BENEDICTUM (I)OMOR 1792. Jelentése:

²⁵¹ Bogdányi Híradó VII. évf. 5. szám 11. o. Horányi György írása

²⁵² Dunabogdányi római katolikus Domus Historia

DUNABOGDÁNY KÖZSÉG TÖRTÉNETE

„Legyen áldott az Úr neve.” Elképzelhető, hogy ez a darab is az 1936-ban lebontott templomból való.

A katolikus templomtér támfalában átható még néhány emléktábla amely a támfal építésének és felújításainak állít emléket.

„ANNO 1906.,

ANNO 1986.”,

„ÉPÜLT ISTEN DICSŐSÉGÉRE 1968-BAN DUNABOGDÁNY KÖZSÉG LAKÓINAK SZERETETÉBŐL ÉS ÁLDOZATKÉSZSÉGÉBŐL.”,

„+HÁLÁS MEGEMLEKEZÉSÜL+

A TEMPLOMKŐFALÁT ÚJJÁÉPÍTETTE

1986-BAN – 191 FŐ

1987-BEN – 116 FŐ

1988-BAN – 101 FŐ

ÉS A TANÁCS A TSZ ÉS A BÁNYA

SEGÍTSÉGÉVEL.

A MUNKÁT TERVEZTE ÉS SZERVEZTE

19 BONIFERT JÁNOS 88

EGYHÁZKÖZSÉGI PÉNZTÁROS

(BALTRINGER)

Továbbá ugyanitt több kőben lehet monogramokat és egyéb faragásokat észrevenni, ami feltehetően az építésben résztvevőknek állít emléket.

A kőkeresztek

1881-ben készült a katolikus templom előtt álló kereszt. ²⁵³ Felirata: CHRISTUS HAT DEN TOD AM KREUZ AUF SICH GENOMMEN UM ALLE MENSCHEN ERLÖSEN.

1910-ben készült a Kőkereszt u. és a Kossuth Lajos u. sarkán álló kőkereszt. Német nyelvű felirat.

Focipályánál álló kőkereszt.

2000-ben állítottak egy kőkeresztet a Táncsics M. u. és a Kőbánya u. sarkán

16.13. Nepomuki Szent János szobor

---

²⁵³ Dunabogdányi római katolikus Domus Historia

Nepomuki Szent János 1393-ban halt vértanúhalált Prágában. Szentté avatási eljárását már a XVI. században kezdték, de csak 1729-ben fejezték be. A hidak szentje és a gyónási titok vértanúja, Közép-Európa egyik legismertebb szentje volt. A Szent János téren álló Nepomuki Szent János szobor kötalapzatának bal felső sarkában még ma is jól látható egy évszám: 1527. A helyi római katolikus Domus Historiában két feljegyzés szól a szobor keletkezéséről.

Az egyik így szól: „A cseh király a budai várnak ajándékozott egy igen szép köszobrot. A török elől a budai várból menekíteni kezdték az értékeket. A Nepomuki szobrot a visegrádi várba szándékozták szállítani, de a szállítóeszköz (nem tudni, hogy hajó, vagy kocsiról van szó. – szerk.) Bogdányba érve elromlott. A szállítók ezért itt hagyták a szobrot a továbbszállítás reményében. Időközben megjelentek a törökök. A helyi lakosság elásta a szobrot, így megmenekült a török pusztítástól. A török kiűzése után kiásták és elhelyezték ugyanazon a helyen.”

A másik ezzel kapcsolatos írás ugyanitt a következőket említi: „1970-ben építették a kő és vaskerítést a szobor körül, mivel a régi fakerítés elkorhadott. A kőmunkához két fiatal kőfaragót küldött a bánya. A befejezés után kissé felöntöttek a garatra és saját elhatározásukra, minden engedély nélkül a szobor talapzatába vésték az 1517-es számot. (A Domus Historia itt pontatlanul fogalmaz, mivel 1527-es szám szerepel a talapzaton. – szerk.)

Az első magyarázat logikusan hangzik, ha a „török kiűzése” alatt nem az 1686-os kiűzést értjük, hanem azt, hogy a török a győzelem után visszavonult, hiszen tudjuk, hogy Budát csak 1541-ben foglalták el. Ekkor logikusan hangzik, hogy a török vész elmúltával, azaz a következő évben, 1527-ben a helyiek kiásták és felállították a szobrot. Ebben az időben a falu lakossága még katolikus, még nem tértek át a reformáció tanaira, amire csak 1580 környékén kerül majd sor.

A második feljegyzés viszont több kérdést is felvet. Vajon a két fiatal kőfaragó miért éppen az 1527-es számot faragta volna be a talapzatba? Miért nem más évszámot? Talán ismerték volna a legendát ők is? És vajon miért nem távolíttatta el az akkori plébános az önhatalmúlag bevéselt évszámot, ha az nem igaz? További ellentmondás a szobor keletkezését illetően, hogy mai szobor keletkezését egyesek csak 1770. körülre teszik.

Elképzeltető egy olyan magyarázat is, ami mindkét feljegyzéssel, valamint a mai szobor későbbi keletkezésével kapcsolatos ellentmondásokat is feloldja: Az eredeti szobor és annak talapzata valóban 1527-ben lett felállítva, de a dátum vagy nem lett felvésve, vagy elkopott róla, a szobor történetét viszont a helyiek szájhagyománya fenntartotta. Később, 1770 körül,

amikor talán az eredeti szobor elkopott, vagy rongálódott, akkor a hívek egy új Nepomuki szobrot állítottak az eredeti helyére. Amikor pedig 1970-ben a szobor mai kerítését készítette a két helyi kőfaragó, akkor ők még ismerték, vagy hallhatták a szobor legendáját, és felvéshették a legendás évszámot, mintegy hiánypótlásként. Ennek a történetnek vagy legendának igazságtartalmát talán egy további kutatás tudná tisztázni. Nepomuki Szent János ma is a katolikus templom védőszentje. Vissza 6.2

16.14. A kőbánya

A kőbánya történetével kapcsolatos ismeretek nagyrészt Ikvainé Sándor Ildikó: A dunabogdányi kőbányászat és kőfaragás néprajzi vonatkozásai c. 1973-as tanulmányán és A dunabogdányi Csódi-hegy ásványai c., 1999-ben kiadott köten alapulnak.

A községhez tartozó kőbányát valószínűleg már a római korban használták. Erre utalnak a község határában lévő római tábor falmaradványai, őrtorony maradványai. (A rómaiak valószínűleg nem a Csódi-hegyből bányásztak, mert az 1840-es évekig szőlő borította a hegyet. –szerk.)

A hegy külön geológiai érdekesség. Nem más, mint egy kitörésében megakadt *vulkán*, amely csak megemelte a föld kérgét, de megrekedt a rétegek között. Az ilyen földalatti, lencse alakban megmerevedett kőzetet lakkolitnak nevezik. Kőzete zöld trachit. Alapanyaga érdes, tömötten likacsos, sötét szürkészöldtől az olajzöldig különböző színekben található.²⁵⁴

A hagyomány szerint a bogdányiak a XIX. században olasz szakemberektől tanulták meg a kőbányászat és kőfaragás mesterségét. (Elsőként az ún. Felső-bányát nyitották meg 1845-ben.) Idős falubeliek szerint a múltban horvát és macedón kőfejtők és robbantómesterek is dolgoztak itt. Bár időnként Magyarország más kőbányaterületeiről (pl. a szobi Csák-hegy körüli falvakból) érkezett munkások is dolgoztak, azért elsősorban mégis helyi családok tevékenykedtek itt több generáción keresztül. (pl. Knáb, Herr, Bonifert és Fodor családok)

A helyi kőbányászat virágkorában, a századforduló környékén (1900. körül) a bányák tulajdonosai 300-400 kőfejtőt, 250-300 riccet és 150-180 fuvarost foglalkoztattak.

---

²⁵⁴ I. Sándor Ildikó: A dunabogdányi kőbányászat és kőfaragás néprajzi vonatkozásai, Studia Comitatus 2. Szentendre, 1973. 229.o.

A jól képzett bogdányi szakemberek az ország számos helyén dolgoztak (pl. Fülek, Balatonfelvidék, Szob, Polgárdi, Tállya, Erdőbénye), és néhány esetben le is telepedtek ezeken a helyeken.²⁵⁵

A jelenlegi ismereteink szerint a XIX.-XX. században 10 kőbánya működött, ebből kilenc a Csódi-hegyen, a tizedik a Sóslejtői-bánya, amelyik a Kisoroszi révvél szemközti Sós-oldalon volt, ahol andezittufát fejtettek. Az építőanyagot szolgáltató kőzetet 1911-ig Roheim Géza és Fiai nevű budapesti cég bérelte a tulajdonosoktól, a dunabogdányi zsellérektől.

A Csódi-hegyen lévő egykori 9 bányából 7 található, ezeket nevekkal és később római számokkal jelölték. (Az 1885-ben nyílt Zeller-féle bánya és a Flóris-bánya már nincs meg.) Ezek tehát a következők voltak:²⁵⁶

I. Alsó-bánya: 1860-ban nyitották és a kezdetektől állami tulajdonban volt. 1880-as években Wallenfeld Károly bérelte. 1949 és 1953 között a Bán-bányával együtt körülkerített „rabosított telep” volt, ahol bogdányi civil szakemberek irányításával *politikai foglyok* végezték a termelést.

II. Bán-bánya: A Bán család Csódi-hegyi birtokrészén nyitották meg a XIX. század végén. A századfordulón özv. Stigel Ferencné, az 1920-30-as években Stigel András tulajdonában volt, 1941-ig a Stigel és Spath cég üzemeltette. Az 1930-as évek végétől folyamatosan a Magyar Királyi Kincstári Kőbányakezelőség tulajdonába került.

III. Új- bánya: 1871-ben nyitotta meg Wallenfeld Károly, akinek halála után évtizedekig örököseinek tulajdonában volt. A Wallenfeld család jelentős szerepet játszott a magyarországi kőbányászat XIX-XX. századi történetében. Bányáik voltak még Zebegényben, Dömösön és Visegrádon, egy kavicsbányát pedig a Budapest határán lévő Szentmihályi-pusztán üzemeltettek. A családnak Dunabogdányban és Budapesten is volt háza. A familia egyes tagjaira, a faluban élt Wallenfeld Mátyásra és gyermekeire, Annára, Józsefre és Mihályra az idős bogdányiak még ma is emlékeznek. Emléküket őrzi a Wallenfeld Mihály által nehéz aranyselemből készíttetett, és 1898.VIII.20-án nagy ünnepély keretében felszentelt „riccerzászló” is, amelyet a római katolikus plébánia múzeumában őriznek. A zászló Szent István vértanúnak, valamint egy kőbányának és három bányásznak a képe látható. A XX. század közepéig a templomban volt és körmeneteken is használták.

²⁵⁵ A dunabogdányi Csódi-hegy ásványai, Herman Ottó Múzeum, Miskolc 1999. 24-25.o.

²⁵⁶ A dunabogdányi Csódi-hegy ásványai, Herman Ottó Múzeum, Miskolc 1999. 19-24.o.

DUNABOGDÁNY KÖZSÉG TÖRTÉNETE

A reformátusoknál is feljegyzésre került, hogy 1884-ben Wallenfeld Károly bányatulajdonos úr 200 forintot adományozott a templom tatarozására, Wallenfeld Terézia úrhölgy pedig 10 forintot adott az iskola céljaira.

IV. Mayer-bánya: Feltehetően a Mayer családtól vásárolt területen nyitotta meg Wallenfeld Károly az 1840-es években.

V. Hátsó-bánya: A Csódi-hegy közbirtokossági területén nyílt a XIX. század végén. Később a Stagel és Spath cég üzemeltette.

VI. Mély-bánya: A helyi Schmidt család nyitotta meg saját birtokán 1867-ben. 1932-ig Schmidt Ferenc örökösei, a Schmidt és Stagel, majd a Stagel és Spath cég kezelésében működött. Végül a kincstár tulajdonába került.

VII. Felső-bánya: 1845-ben kezdték meg a termelést. Jelenlegi ismereteink szerint ez a Csódi-hegy legrégebben nyitott kőfejtője. Kezdetektől állami tulajdonban volt. A Magyar Királyi Kincstári Kőbányakezelőség üzemeltette. Az 1880-as években Wallenfeld Károly bérelte.

A kőbányászat a lakosságnak készpénzforrást jelentett. A kővágók (riccerek) a lakosság szegényebb sorsú rétegéből kerültek ki. Nagycsaládosok voltak, s a kőbányai kereset elég alacsony volt a megélhetéshez. Földjük nemigen volt, legtöbbjének csak 3-400 négyszögöles gyümölcsöse, a hegyoldalakon. Az asszonyok napszámba (ma mezőgazdaságban dolgozó alkalmi munkásoknak mondanánk őket –szerk.) jártak s ők művelték a hegyekben lévő kertet is, mivel a férfiak s a nagyobb fiúgyermekek a bányában dolgoztak. Az első világháború után, a 30-as évek közepéig végül annyi volt a munkaerő, hogy nem tudtak mindenkit mindennap foglalkoztatni. Két csoportba osztották őket. Az egyik csoport dolgozott az egyik héten, a másik a másik héten. Amelyik héten nem voltak munkára bejelentve, mezőgazdasági munkát vállaltak, napszámba mentek vagy a kertjükben dolgoztak, de néha tétlenül kellett otthon ülni. A gyerekek igen korán bekerültek a kőbányába. Rendszerint a hat elemi (hat osztály az általános iskolában-szerk.) elvégzése után 12-14 éves korban, de sokszor már előbb is, a nyári szünidők alatt fogták a kalapácsot és mentek segíteni az apjuknak. Apáról fiúra szállt a kővágói szakma. A kővágók között inas vagy tanonc nem volt, mert nem volt szakképzettséghez kötve a kővágói szakma. Minden gyermek úgy dolgozott, ahogy az idősebbektől látta. Eleinte kőhegyezési munkát, szaknyelven spiccelést végzett. Ez azt jelentette, hogy az apja által méretre vágott kész kövek oldalain kiálló egyenetlenségeket vésővel és kalapáccsal simára kellett nyesegetni, hogy azok majd az építésnél pontosan egymáshoz illeszthetők legyenek. Ugyancsak a tanulógyerekek rakták gúlába a megmunkált

követ fajták szerint, hogy az könnyen megszámlálható legyen. Valamint az ő dolguk volt az is, hogy a már használhatatlan törmeléket félrehordják az útból.

A riccerek nem munkaidőben dolgoztak, hanem kora reggeltől késő estig. A bérezés meghatározója az elvégzett munka volt. Pl. 1932-ben egy nagykockakő –aminek a kifaragása a legnehezebb volt- elkészítéséért egy fillér járt. Mindenki saját magának dolgozott. Minden munkafázist egyedül végzett. A 30-as évek közepén, mikor már nagyon elszaporodott a munka kora hajnali kezdése és a késői befejezése, a szervezés folytán a kőbányában is megalakult a szakszervezet. A 30-as évek végére a fiatal riccer utánpótlás lényegesen csökkent. Nagyobb arányban indult meg a Pestre való munkába járás. A 14-15 évesek kedvezőbb munkahelyet kerestek, olyat ahol legalább nem a szabad ég alatt, hanem fedett helyen dolgozhattak.

A bogdányi kőbányászás minden mozzanata a legrégebbi időktől szinte napjainkig (a kiadvány 1973-as – szerk.) kizárólag kézi erővel történt. Ebből adódik, hogy csak kisszámú, de nagyon praktikusán használható szerszámmal dolgoztak. (Néhány különböző nyelvű és nagyságú kalapács, egy hegyes és lapos véső, ék, vasrúd, csákány, villa, mérce, kötél és egy egylábú szék.) Egyedüli segítőanyag a kézi erőn kívül a dinamit volt, amit emberemlékezet óta használtak.

A bányászat menete tulajdonképpen a robbantással kezdődött. A bányamester kijelölte azt a réteget, amelyiknek a köve a legalkalmasabb lesz majd a hasításhoz, s már a robbantás alkalmával is szépen hasad. Az előre megfűrt lyukakba a bányamester betöltötte a megfelelő mennyiségű dinamitot, majd lefojtotta kenderkóccal, belehelyezve a gyújtózsínort is. A robbantás előtt háromszor csengettek. A bányából ilyenkor mindenki fedezékbe vonult. A robbantást úgy időzítették, hogy a zsinór meggyújtása után még időben beérjenek a mesterek a bunkerba. Valamennyi robbanás és az azt követő kőrobaj elcsendesedése után előjöttek a bányászok. Megvizsgálták a robbanás eredményét. Sok esetben hatalmas sziklatömbök maradtak egyben. Megállapították melyiket hány darabra kell még kisebb robbantással széthasítani. A robbantásokat általában délután, a munkaidő befejezése előtt szokták végezni.

A kőbánya területét 1925-26-tól sínek hálózta be. Ezeken közlekedtek a csillesorok azzal a válogatott, hasítani való kövel, amelyet a riccerek dolgoztak fel. Régen ezek a csillék egészen a Duna-partig közlekedtek. Oda vitték le a finomabb faragásra szánt követ, valamint a különféle építkezésekhez, út – és gátépítésekhez, a Duna-meder erősítéséhez stb. való köveket, amiket aztán uszályokra raktak és elszállítottak. Az uszályokra a partról palló vezetett, ezeken tolták fel fatalicskával (tragacs) a rakodóemberek a követ. Az 1970-es

években már gépesítették a rakodást. Billenős teherautók hordták a követ és futószalag viszi a partról a hajóra. A teherautók előtt szekerekkel vitték a köveket a faluba vagy a környező községekbe.

A csilléket az ún. csillepakolók rakták meg követ. A kövek mozgatásához csákányt (krampl), vasrudat (pajszer) és 9 ágú vasvillát használtak. A kézzel föl nem emelhető, nagyobb darab köveket az előhasítók kettéhasították. Ehhez szükséges a hosszúnyelű, nagyfejű kalapács, a bunkó (ráverőmacli) egy kis méretű ék (durmancs), mérce (maóz), lapos véső (pradajse), kézi kalapács (handslégli) és egy egylábú ülőke (ricstuhl).

A megrakott csillék a lejtőn lefelé a saját súlyuknál fogva közlekedtek. Oda irányították a kővágók sora elé, akik egymástól 8-10 méter távolságra dolgoztak. Kiraktak mindenki elé egy bizonyos kömmennyiséget, aztán az üres csilléket lovakkal visszavontatták.

A lerakott köveket egyenként kézbe fogta a riccer. Letette maga elé a földre és leült a jellegzetes egylábú székére. Megérte a mércével, hogy hány követ lehet hasítani az előtte lévő kőből és kb. milyen méretűt és ennek megfelelően hasította több darabra. Ezt követte a hegyezés (spiccelés). A köveknek ugyanis mind a 6 oldaláról le kellett faragni lapos vésővel (pradajse) és kalapáccsal (cuslaugmacli) a kiálló egye egyenetlenségeket, hogy a járda és útszegély építéskor egymáshoz illeszthetők legyenek. Az elkészült köveket fajtánként gúllákba rakták, hogy számolható legyen, mert a fizetést az elkészült darabok száma szerint kapták. A hegyezés alkalmával felgyűlt kötörmeléket (sifra) időnként elhordták, és a bánya szélén nagy halmokba rakták, ahonnan útalapozásra vitték el.

A dunabogdányi kőbányában 10-féle követ gyártottak, mert a különböző megrendelők más-más méretű köveket igényeltek. A legnagyobb megrendelő a főváros volt, ahol út –és járdakövezéshez, kocsifelhajtóhoz, villamos sínek burkolásához, járdaszigetekhez, parkosításhoz és még számtalan helyen használták a köveket, de szállítottak még Eszékre, Szegedre, Nagybecskerekre, Esztergomba és más településekre is. A századforduló idején (1900.) kizárólag a nagykockakövet gyártották, amelynek mérete 18x18x18 cm volt.²⁵⁷

1956. szeptember végén a délután 5 órai robbantáshoz előkészített lőpor $\frac{3}{4}$ 2-kor váratlanul felrobban a kőbányában, amikor még az emberek dolgoztak a kőfalon. A leomló kő 4 bányászt halálra zúzott, egyet pedig súlyosan megsebesített.²⁵⁸

---

²⁵⁷ I. Sándor Ildikó: A dunabogdányi kőbányászat és kőfaragás néprajzi vonatkozásai, Studia Comitatus 2. Szentendre, 1973. 230-240. o.

²⁵⁸ Dunabogdányi római katolikus Historia Domus

Az 1963-as dunaújvárosi partszakadás után olyan nagyon megnőtt a kőigény, hogy ez a bogdányi kőbánya részleges gépesítését vonta maga után. A bányák történetében a legnagyobb beruházás az 1970-es évek elején történt, amikor elkezdődtek a bős-nagymarosi vízlépcsőrendszer munkálatai. Ekkor a rakodást és a szállítást is modernizálták. 1965-ig egy kis gőzmozdonnyal ellátott iparvasút is üzemelt, de ezt tehergépkocsik váltották ki. A ma is működő rakodót is az 1970-es évek elején építették, ahogy a 11-es főutat áthidaló felüljárót is. A kisvasutat elbontották.²⁵⁹

A bányában modern gépesítés mellett ma is folyik a termelés, de a fénykorához képest már csak a töredékét adja a falu foglalkoztatottságának.

16.15. Kőfaragás - Faragott köemlékek

Bogdány egyik jellegzetességét adó kőfaragással kapcsolatban két forrásra támaszkodhatunk. Egyikük Ikvainé Sándor Ildikó Széchenyi Ferenc-díjas néprajzos muzeológus 1973-ban végzett kutatómunkája²⁶⁰, a másikuk a dunabogdányi Schwartz Rezső faszobrász-restaurátor művész, aki a téma elhivatott kutatója.

Ikvainé Sándor Ildikó munkája alapján: A kővel való mesteri bánásmód a falu népi építkezésében is igen sok nyomot hagyott. 1774-ből már írásos adatunk van a helyi kőépítkezésről. Az Országos Levéltárban megtalálható bogdányi uradalmi présház és urasági lak terve, amelynek rajzán szerepelnek faragott kőkapuk és ablakkeretek. Ez az egyetlen nagykapu – amint az a későbbiekben látni fogjuk –, amely stílusában eltér a többitől. Magas téglakerítése van beépítve, kosárárvas, kőkeretes, barokk jellegű. Több tagból faragták. Zárókövében nincs évszám, de építését 1790 körülire becsülik. Mivel a község földesura 1848-ig az Óbudai koronauradalom volt, ezért valószínűleg annak valamilyen épületéhez tartozott a kapu. A helybeliek szerint itt lehetett a régi kastély, mert más nagyobb épület nem volt a faluban. (Kossuth L. u. 94.)

A legkorábbi, ma is meglévő, műemlékként is számon tartott kőfaragványok²⁶¹ készítőiről nem lehet megállapítani, hogy idegen vagy helybéli kőfaragó készítette-e őket. Az 1840-es évektől kezdve azonban már bizonyosra vehető a helybéli kőfaragók működése, mert szinte

²⁵⁹ A dunabogdányi Csódi-hegy ásványai, Herman Ottó Múzeum, Miskolc 1999. 27.o.

²⁶⁰ I. Sándor Ildikó: A dunabogdányi kőbányászat és kőfaragás néprajzi vonatkozásai, Studia Comitatus 2. Szentendre, 1973. 229-255. o.

²⁶¹ A legkorábbi előkerült tárgyak, egy 1797-es kézimalom kő, és egy 1812-es préskő. (Schwartz Rezső közlése)

szériában készítik az utcai kis és nagykapukat tartó oszlopokat. 1860 után a házfalba épített bejárati ajtókeretek, nagyméretű itatóvályuk és egyéb használati tárgyak készültek. A XX. századból datált kőfaragvány nincs, kivéve a sírköveket, de a ma élő kőfaragók elbeszélése szerint különböző tárgyakat, főleg itató és etetővályukat –ha kevesebbet is –de a legutóbbi évekig (1973-as adatgyűjtés –szerk.) készítettek.

A faluban fellelhető számtalan népi kőfaragás alapanyaga nem a kőbányában bányászott ún. bogdányi kő, hanem az erdei kövek (németül waldstein). Erdei kőnek nevezik az erdőben található, a földből csupaszon kiálló sziklákat. Általában szürkés-fehér, de lehet pirosas és zöldes is, teleszórva apró, fénylő fekete szemcsékkel. A bogdányi kőfaragók szerint ennek előnyösebbek a tulajdonságai, mint a Csódi-hegy kövének. Tartós, megtartja eredeti színét, puhább, könnyebben hasítható, ráadásul fizetni sem kellett érte.

Az erdőben hosszasan keresgélték a megfelelő köveket, de a kitermelése és hazaszállítása volt a legnehezebb, mert a jó kő a földben feküdt, a kilátszó részeket ritkán lehetett hasznosítani. Először kiásták a földből a követ, aztán ékekkel és kalapáccsal felhasították a megfelelő méretre. Kötél nélkül vasrúddal (pajszer) és két vasdorong segítségével szekérre rakták a köveket, majd lehozták a faluba. Itt leszedték a szekérről a megrendelőnél és a finomabb faragást már a helyszínen végezte el a kőfaragó, nehogy a szállítás közben törjön el a már készre faragott tárgy.

A Bogdányban meglévő és használatos kőépítményeket funkciójuk szerint 3 csoportra oszthatjuk:

1. A vallásos élethez kapcsolódó kőfaragványok

Ide tartoznak a templomok és kápolnák bejáratai, belső kőpillérei, szobrai, ablakkeretei és a kőből faragott, vasedéllel záródó perselyek, szószékek. Ezeken kívül ide sorolhatjuk még a vallásos kőszobrokat, kőkereszteket, kálvária stációkat?, és temetői sírköveket.

2. A népi építkezéshez, házépítéshez kapcsolódó kőtárgyak

Kikapuk, nagykapuk, bejárati és pincelejárati ajtókeretek, ablakkeretek, ház előtt álló kőpadok, kőlépcsők, kerékvetők, telekhatárt jelző kövek. A faragott kőkapukról még külön szó esik. A faragott kőkapukat 1840 és 1865 között (Schwartz Rezső szerint 1843 és 1868 között – szerk.), ajtókereteket pedig 1860 és 1880 között készítettek.

3. A gazdasági életben használatos tárgyak

Ide tartoznak a kerekas kutak faragott kőkávéi, vályuk, itatóvályuk, malac és baromfi etető vályuk, szőlőprések kötálcai, kőmozsarak, virágtartók, és a kőládák, amelyekben a családi levéltárakat tartották. A nagyobb tárgyaba bevésték az évszámot és a megrendelő nevének kezdőbetűit. Kővályut 1897 után már nem datáltak és az ismert nagyméretű szőlőprések kötálcai is mind 1900 előtt készültek.

A faragott kőkapukról: Általában mindhárom függőlegesen álló oszlop felső kétharmadának közepébe tükröt (nem igaz tükröt, hanem egy kőbe vésett képkeretet szimbolumizáló vonalakat – szerk.) mélyítenek. Az egyszerűbb kapukba más díszet nem is faragnak. A díszesebbeknél a tükrő közepbe cserépből kinövő hétágú levél, vagy bimbóban végződő virágot virágot vésnek. Ez a motívum a faluban mindössze két esetben tér el. Az egyik oszlopon tulipánt találunk (Kossuth u.100), a másikon az évszám és felirat alatt a cserépből kinövő tulipán felett levéllel ellátott szőlőfört helyezkedik el (Kossuth u. 142.). A tulipán alatt mélyített tükrőben hatküllőjű kerékmotívumot látunk. Ezenkívül az oszlop belső oldala IHS (Iesus Humini Salvatore – Jézus az emberiség megváltója – szerk.) és egy halomból kinövő kereszttel díszített. Ezzel eltér a többi kapu motívumaitól. E két kapu díszítése abban is különbözik a többitől, hogy ezeket domborítással készítették, míg a többiek mélyítve vannak.

Schwartz Rezső munkája alapján: Dunabogdányban a népi építészet emlékei nagyrészt áldozatul estek az átépítéseknek, a modernizálásnak. Alig-alig maradt meg 2-3 ház eredeti formájában. Van azonban az épületeknek egy eleme – a kapuzat-, amelyek viszonylag nagy számában maradtak ránk az eredeti formájukban.

A falu a Visegrádi-hegységhez tartozik földrajzilag, és mint tudjuk ez egy vulkanikus eredetű terület, ahol andezit-lakkolit és dácit kőzetek találhatók és e kőzetek felső rétegét a tufa alkotja, amelyet a bogdányi németek „waldsteinnek”, azaz erdei kőnek neveztek. Ezeket a köveket erdőkből, patakok vízmosásaiból vették, de a már elfeledett Biber-bánya és a Szentgyörgypusztán ma is látható kőbányából is nyertek ilyen köveket. A házak alapjaként is használták ezeket, de számunkra fontosabbak az ebből készült használati eszközök.

Ezek közül a legkorábbi ismert tárgy egy 1797-ből származó kézimalom, amelynek az őrlőkővén látható az évszám. E tárgy egyrészt igazolja, hogy a betelepítést követően már helyben készítettek ilyen, nagy szakmai felkészültséget követelő eszközt helyi anyagból (Sándor Ildikó kutatásai szerint viszont „csak” 1840-es évektől vehető biztosra a helyi kőfaragók működése. –szerk.) Másrészt e két kőből álló eszköz elemei a falu egymástól távoli pontján kerültek elő, mégis pontosan illeszkednek. Ez pedig egy „szabványosított”

iparostevékenységet feltételez. Előkerült egy 1867-es malomkő is, ami teljesen egyezik a már említett darabbal.

A teljesség igény nélkül, hogy mi mindent készítettek ebből a kőből: esővíz tárolót, méhkaptárak talpköveit, kerékvetőket, ajtókereteket, kőpadokat, kőasztalokat, kerítésoszlopokat, határköveket. A sokoldalúan felhasználás és a nagy mennyiség már mutatja, hogy itt egy kialakult kőfaragómesterség jött létre. A korai adatok arra utalhatnak, hogy talán már a németek betelepítésekor is érkezhettek kőfaragók.

A faragott kőkapuk egyfajta gazdasági fellendülésre is utalhatnak. A három legkorábbi ilyen kapun az 1843-as évszám látható és elég közel vannak egymáshoz. (Szent János tér 1 (volt bölcsőde), Plébánia u.27., és a Hegyalja u. Hegy u sarkán (volt Iklódy-ház)) Az előzmény nélküli kőkapuk eredetének felderítése céljából megkerestem a bajor műemlékvédőket, hogy nem tudnak-e valamilyen előképről, ahonnan a bogdányi németek betelepítése történt. Számomra az volt az érdekes, hogy ezek a kapuk a barokk kor formajegyeit hordozzák és a XIX. század közepén ez már sehol sem volt jellemző. A válaszevélben tájékoztattak, hogy az 1920-as években határmenti frank falvakat csatoltak Bajorországhoz és van egy falu, ahol hasonló kőkapuk találhatók, és amelyek 100 évvel korábbiak a bogdányi kapuknál. Sajnos a válaszevél évtizedekkel ezelőtt elveszett.

A kapuk felépítése igen egyszerű, a házhoz illeszkedő kiskapuból és a hozzá csatlakozó gazdasági szállítást kiszolgáló nagykapuból állt. A kapubálványok kb 35x35 cm-es négyzetes kőhasábok. A kiskapu bálványainak tetejére kb 165-170 cm magasságban egy szemöldökgerenda került. A nagykapu egyik bálványa közös volt a kiskapuéval, a másik attól 350-400 cm-re állt. A kiskapu egyszárnyú, a nagykapu kétszárnyú faajtók voltak, amelyeket vasbilincs tartott.

Mi lehetett e kapuk előképe? A néprajz tudomány ismer olyan kaputípusokat, amelyeknek előképe a szakrális²⁶² épületek (pl. templom, kápolna) kapuzata. Ifj. Kós Károly a kis Küküllő népművészete c. könyvében írja, hogy a házak kapujának előképe a templom körüli cinterem²⁶³ kapuzata szolgált mintául. Ha megnézzük a barokk kori kisebb templomok és kápolnák XVIII. századi kapuját, nem nehéz a hasonlóságot felfedezni.

---

²⁶² szakrális: isteni, természetfeletti

²⁶³ Cinterin: A középkori templomok körül kialakított, a templomba menekülő lakosság védelmét is szolgáló, falakkal körített temető.

A három korai kapu szemöldökgerendája közepén egy tarpéz alakú kartus található. Dísztelen, csak az építető monogramja és az építés évszáma van rajta. A kapuk elkezdtek terjedni a faluban, különösen a főutcán, de itt máé a szemöldökfa profilozott és a kartus barokk korinthusi pilaszterfőt²⁶⁴ utánó. Ennek előképe az 1936-ban lebontott barokk templom oszlopfői, amelyek a parkert kerítésében ma is láthatók. A korai kapubálványok egy lecsapott, felül vízszintes gúlában végződnek, amelyeken egy-egy kőgolyó található. Ma még 8 ilyen kapu található és 38 esetben látható az már eltűnt kőgolyót tartó vastüske. Egyes bálványokon barokk csigás formák is láthatók.

Van egy szemöldökgerenda nélküli típus is. A bálványok alacsonyabbak, végződésük gúla, vagy voluntás csigás. Koruk azonos az előzőekkel és valószínűleg olcsóbbak lehettek.

A kapukon négyféle díszítő elem fedezhető fel:

- Edényből, korsóból kinövő leveles növény, egyes esetekben tulipánra emlékeztető virággal a végén.
- Szívből kinövő leveles növény, virággal a végén
- Leveles növény. Egyes esetekben virág
- Egy helyen magas plasztikájú, az alapsíkból kiemelkedő tulipán

A forma tehát szakrális építménytől származik, de mi lehet a helyzet a díszítéssel? A virágmotívum könnyen nézhető tulipánnak, de ez egy határozottan fás növény tetején helyezkedik el. Ez a növény pedig a gránátalma, amely a kereszténység egyik legkorábbi motívuma. Szimbolizálja a az öröklétet, a szellemi termékenységet, a feltámadást, számtalan magja pedig a Szűzanya érényeire és mérhetetlen irgalmára vonatkoztatták.

Ez a motívum két irányból érkezett Európába. Az egyik mórok hispániai uralkodásának idejére tehető, a másik irány keleti, és az Oszmán Birodalomból érkezett Erdélyen keresztül, tehát mindkét esetben muzulmán eredetről van szó. A román és gót Madonna ábrázolásokon a kis Jézus kezében gyakran látjuk ezt a motívumot, ami az öröklétet szimbolizálja. Reneszánsz ábrázolásokon is megjelenik, pl Botticelli egyik művén, és a visegrádi díszkutakon is, de még a barokk korban is jelen volt.

Az Erdély felől Debrecen vidékére „érkező” motívumok a protestánsoknál (reformátusok – szerk.) tűntek fel úrasztalterítőkön, szószékeken, festett templom mennyezeteken, és a

---

²⁶⁴ A fal síkjából kiugró, általában szerkezeti szerep nélküli, szögletes faltagoló elem. Független tagolása a pilléréhez hasonló.

debreceni fazekasoknak is gyakori motívuma. Azonban 1974-ben a mátraszőlősi katolikus templom restaurálásakor is előkerült ez a stilizált gránátalma motívum. A dunabogdányi kőkapukon is ez a fajta ábrázolásmód tűnik elő. Elgondolkodtató, hogy a szakrális eredetű kapukon, ugyancsak szakrális jelentéssel bíró motívum tűnik fel.

Az edényből kinövő fa motívum a reneszánsz idején volt közkedvelt. Az Angyali üdvözlés ábrázolásokon a korsó, benne liliummal sokszor jelen van. A mi esetünkben azonban inkább valószínűbb egy Életfa ábrázolás eredet, ami a magyar és más népek népművészetében kedvelt motívum volt. Ez az életfa feltűnik néhány esetben az ősi áldozati oltárokra utaló szökrönyök²⁶⁵ szarvain is.

A szívből kinövő növény esetében a szív a szeretet és jóság szimbóluma. Ebben a korban erősödik fel az ún. Jézus szíve kultusz, amikor a festményeken Jézus a szívére mutat. A kőkapukon a szívből kinövő fa a szeretet által vezérelt életre utalhat.

A kőkapukon az egyértelmű tulipán ábrázolás egy helyen jelenik meg egy magas domborítású faragáson. A tulipán ősi jelentése az élet, és igen gyakori magyar népi motívum.

Az eddigi motívumokat vizsgálva látjuk, hogy a szakrális eredetű kapukon lévő díszítés is hordoz egyfajta keresztény szimbolikát.

A Spáth-ház kapuzatát, amely 1868-ban készült, a helyi önkormányzat raktárba helyezte. Ezen látható még az IHS felirat: Iesus Humini Salvatore (Jézus az emberiség megváltója), és ez már nem finom szimbolikával, hanem direkt módon utal a tulajdonos katolikus hitére és ez a kapu jelenti egyben a dunabogdányi kőkapuk végét is.

A kőkapuk valamikor egy közösség egységét, hagyományokhoz és a közös származáshoz való ragaszkodást szimbolizálták. Eltűnésük egyfajta jele volt a lassú asszimilációnak.

A kőkapuk ideje lejárt, de a kőfaragókultúra tovább élt, és érdekes módon ekkor kezdődött el a szomszéd falvakban a kőkapuk divatja. Tótfaluban 1868-as évszámmal láthatjuk az első kaput. Formailag, a díszítés tekintetében és anyagában is egyeznek a bogdányi kapukkal, feltehetően bogdányi mesterek készítették ezeket is. Kisebb számban, de Kisorosziban is találhatók, de ezek a homlokzatba lettek beépítve.

A kőkapuk védelem alatt állnak, de sajnos folyamatosan tűnnek el.

A régi kőfaragókra vonatkozóan a következő feljegyzésekre sikerült bukkanni. Orbán Kálmán helybeli lakos hallomásból tudta, hogy a németeken kívül kevés olasz és francia telepes is jött

---

²⁶⁵ szökröny: keményfa ácsolt láda, a paraszti lakásbelső fontos darabja volt. Díszítménye régies, mértanias. Vésővel és körzővel a "cirkalommal" készítették a vonalakból, körökből és hatszirmú levélrozetttákból álló díszítményeket, és a primitív, geometrikus emberábrázolásokat.

Bogdányba. Az olaszok kőbányászok és kőfaragók voltak, s a bánya környékén telepedtek le. Ezek az olasz bányászok később vissztelepedtek Olaszországba. A Kossuth u. 9. alatti házban lakó Stágel Antalné 82 éves adatközlő tudta egyedül megmondani a faluban, hogy a kapujukat a nagyapja csinálta (1848.) és a konyha és pincelejáratot az apja (1870.) Mindketten másoknak is készítettek hasonló munkákat.²⁶⁶

Az irodalomban és az idős dunabogdányiak emlékezetében csupán három kőfaragó, idősebb. és ifjabb Fleckenstein Márton, valamint egy Mácsai nevű mester neve őrződött meg.²⁶⁷

16.16. Szőlő -és bor kultúra

Mint arról már szó esett a 6.5 fejezetben, Bogdányban a szőlőkultúra igen régi múltra tekint vissza. Az 1540-es évekből, - közel két évszázaddal a sváb betelepítés előtt-, a török összeírások már jelentős szőlőtermesztésről, illetve mustadóról adtak számot.²⁶⁸

	1546	1562	1580	1590
Must tized	1500 pint	5274 pint	2000 pint	400 pint

Ha hihetünk adatoknak, akkor az 1562. évi „csúcsévben” közel 80 ezer liter mustból készítettek bort a korabeli bogdányiak, sőt a bogdányi dinka (másnéven török dinka) nevű szőlőfajta éppen a településről kapta a nevét.

Később az 1723-tól betelepített szorgalmas és borkedvelő svábok is tovább gazdagították a híres bogdányi szőlőkultúrát.

A falun 1793-ban átutazó angol Robert Townson a helyi bort savanyúnak, illetve rossznak ítélte (talán a „rosszabbikból” mérték a messziről jött embernek – szerk.), mások viszont elismerőleg szóltak róla.²⁶⁹

„...jó bora elég van, s leginkább Mosonyban és Óváron szokták eladni.”(Vályi András, 1796.)

„Lakosai szorgalmas szőlőművesek s évenként mintegy 20.000 akó²⁷⁰ nagy becsű vörös és fejér bort termesztnek.” (Fényes Elek, 1843.)

²⁶⁶ I. Sándor Ildikó: A dunabogdányi kőbányászat és kőfaragás néprajzi vonatkozásai, Studia Comitatus 2. Szentendre, 1973. 254. o. 20. és 25. pontok

²⁶⁷ A dunabogdányi Csódi-hegy ásványai, Herman Ottó Múzeum, Miskolc 1999. 36.o.

²⁶⁸ Káldy-Nagy Gyula: A budai szandzsák összeírása alapján – Bánáti Bence szakdolgozata 62.o.

²⁶⁹ A dunabogdányi Csódi-hegy ásványai, Herman Ottó Múzeum, Miskolc 1999. 18.o.

„A tótfalusi szőlőheggyel szomszédos Csódi hegye, mely egészen magában áll, s teke formára magasan felnyúlik, közel 200 lábnyi magasságra szinte szőlőtőkékkel van beültetve, s igen nemes bort ad, de az a különös, hogy majd minden esztendőben elveri a jég, holott a többi hegyen sértetlenül maradnak.” (Fényes Elek, 1843.)

„Szőlőhegye roppant és sok vörös és fejeér bort terem, s ez igen becses minőségű, azért innen távoli vidékekre is vetetnek vesszőt.”(Fényes Elek, 1851.)

„...jó és gazdag szőlőjéről s vörös boráról nevezetes.” (Kenessey, 1867.)

„Van itt végre több kőbánya, különösen a kup alakulag a Duna parton emelkedő Csódi-hegyen, amely utczakövezeti trachitot is szolgáltat. Ez előtt a Csódi-hegy termette a határban a legnemesebb bort, mely lábátó, derekán felül szőlőtőkékkel volt beültetve, most is szőlő lepi ezt még; de részint mert ezt a jég legjobban járja, míg a többi hegyeket (Csepr(e)i és Svábhegy) sokkal inkább megkíméli, részint mert könnyen hozzáférhető tömör kő van benne, újabb időben itt sok szőlő kipusztult és kőbányává fordított.” (Galgóczy, 1876-1877)

Galgóczy Károly szerint a termesztett szőlőfajok közül különösen a nagy és leves szemű *bogdányi dinka* volt nevezetes, amely nem erős, de kellemes illatú, „kedves” asztali bort adott. A dunabogdányi szőlő, gyümölcs és bor az ország távolabbi vidékeire is eljutott, a fő felvevőpiac azonban Pest volt, ahová a Dunán hajóval szállították az árukat.

Az Öregszőlő-dűlő elnevezés is a régi szőlőkultúra emlékét őrzi, amely terület a fekvése miatt a leginkább alkalmas szőlőtermesztési területe a falunak, de a Szőlő utca is beszédes elnevezés. Az egyes bortermő vidékekre jellemző pincesor nem alakult ki a faluban, viszont szinte valamennyi régi ház alatt található pince. A boltíves pincéket jellemzően erdei kövekből építették, és a köveket pedig úgy illesztették össze, hogy a fuga többnyire csak egy kis vályog volt. Szintén figyelemre méltó, hogy a Szent Donát kálvária és Szent Donát utca névadója szintén számos borvidéken szőlővédőszent.

---

²⁷⁰ 1 budai akó 58,6 liter, 1 pesti és pozsonyi akó 53,72 liter

1880 körül azonban a nagy *filoxéra-járvány* elpusztította a szőlők nagy részét. A szőlőművelés szerepét, ami addig az emberek legfőbb megélhetési forrását jelentette, a már fent említett kőbányászat és a gyümölcsstermesztés vette át. A faluban jellemzően igen jó minőségű bogdányi fekete cseresznyét, kajszibarackot, málnát és epret termesztettek, és a finom gyümölcsöket kofahajókkal vitték a termést a pesti, a pozsonyi és a bécsi piacokra.²⁷¹

Az elmúlt közel másfél évszázadban a szőlőkultúra visszaszorulóban volt a faluban (de nem a borfogyasztás – szerk.). A Csódi-hegy hatalmas szőlőseinek helyén 1845-től sorra kőbányák nyíltak, 1880 körül filoxéria-járvány pusztította szőlőket, 1948-ban a földek nagy részét államosították és az 1980-as évektől pedig a szőlők és gyümölcsösök helyét hétvégi, később családiházak foglalták el. Ám mindezek ellenére a háztáji szőlészet és borkészítés továbbra is megmaradt. Úgy tűnik, hogy a szőlő és a bor szeretete kitörölhetetlenül „beleivódott” a faluba. Mutatja ezt, a település címerében megjelenik a szőlőtő. A mai napig is még több család foglalkozik –igaz jobbára már csak kedvtelésből- a szőlészettel és borkészítéssel, ezek közül érdemes kiemelni a Forgó éttermet működtető Jakab család pincészetét.

Szintén a napjainkig megmaradt borkultúrát jelzik az évenkénti borversenyeket, ahová saját készítésű borokkal lehet benevezni. A versenyzők között vannak, akik saját, és vannak, akik máshol vásárolt szőlőből készítik a boraikat. Egy időben sok bogdányi vásárolt a mátravidéki Abasárról szőlőt. A rendszerváltás környékén megszakadt szüreti felvonulások is pár év kihagyás után újjáéledtek. Sok régi elhanyagolt pincét is szépen helyrehoztak. Sőt a falu határában már látni lehet újra szépen gondozott családi szőlőültetvényeket is.

16.17. Zenekultúra

A fejezet nagyon hiányos, segítségre lenne szükség a részletesebb kidolgozáshoz!

Kezdetek???

Tűzoltó zenekar, Bányász zenekar?

Knáb Ferenc, Elter János és fiai, Elter-zenekar?

Rixer János és fiai, Ott család, Schwartz József Öcsi stb...?

Sváb zenekar, Bálók

---

²⁷¹ Településrendezési terv Alátámasztó munkarészek 104.o

Az ifjú zenészek folyamatos, lelkes munkájára és az elért sikerekre alapozva - leválva Szentendrétől – 1992. január 1-én megalakult az **önálló zeneiskola**. Ekkor zongora, fafúvós, rézfúvós, előkészítő és szolfézs oktatás folyt. Sok szülő is áldozatot hozott azzal, hogy tanulni vágyó gyermekének hangszer (klarinétot, fuvalát, furulyát) vett, hisz az iskola hangszerállománya még nem tudta az igényeket kielégíteni.²⁷²

1996-ban alakult az zeneiskola **Vonószeneke** Kreiszné Ott Mária vezetésével. Mindjárt ebben az évben vendégül látták a Winnendeni Zeneiskola vonószenekeát és közös koncertet adtak a Művelődési Házban. A zenekart kibővítették fúvósokkal és így létrejött a Gyermek **Szimfonikus zenekar**. 1997-ben Leutenbachba utaztak, ahol nagyszerű koncertet adtak. Velük tartott a Felnőtt Vonószeneke, mely zenetanárokból és egykor hegedűt tanult dunabogdányiakból állt. A gyerekek és a felnőttek együtt alkotják a Felnőtt Szimfonikuszenekart. Gyakran szerepelnek együtt a Dunabogdányi Cecília Kórusal.²⁷³

Az alig több mint 3000 fős település egyedülálló módon egy teljes szimfonikus zenekart képes kiállítani a faluban élő profi és amatőr zenészekből és énekesekből.

Pünkösdi fúvószenei fesztiválok.

A régi hagyományokra visszatekintő fúvószenekekarok mellett ma már vonós, billentyűs és modern, gitáros zenekarok is működnek a helyi művelődési házban

16.18. Amatőr színjátszás

Talán kevésbé közismert, de a zene mellett az amatőr színjátszásnak is komoly hagyományai vannak a faluban. Időről-időre, különböző generációk körében újra és újra létrejön egy amatőr színjátszó csapat.

1926-ban a helyi amatőr színjátszók előadták „A falurossza” című népszínművet.

1947. április 5-7-én nagyszabású passiójátékot rendezett a bogdányi ifjúság a katolikus templomtéren, amelynek olyan sikere volt, hogy a környékeliek is mind özönlöttek látására. Ennek bevételeiből javították meg a templom háborús sérüléseit.²⁷⁴

---

²⁷² <http://dbiskola.hu/az-iskola-tortenete#zeneiskola>

²⁷³ <http://dbiskola.hu/az-iskola-tortenete#zeneiskola>

²⁷⁴ Dunabogdányi római katolikus Historia Domus

1956 februárjában Varsányi Viola magyar tanár vezetésével az iskola színjátszó köre bemutatta Jókai Mór: A kőszívű ember fiai c. darabját, mellyel bejárták a Dunakanyar számos faluját is.

1998-ban mutatták be a Nepomuki Szent János életéről szóló, Isten pecsétje c. előadást a templomtéren. A darabot írta és rendezte, a helyi Borosjenői Magdolna, a zenét szerezte az író és szintén helyi Herr Gábor.²⁷⁵

2000. Augusztus 20-án bemutatásra került a Megkoronázott c. színdarab. Írta és rendezte a helyi Borosjenői Magdolna, zenéjét szerezte az író és Herr Tibor.²⁷⁶

16.19. A dunabogdányi németek jelene

Az 1723-tól több hullámban betelepített németek leszármazottai, vagy ahogy sokan a faluban mondják: a svábok, még ma is jelentős részét teszik ki a falu lakosságának, illetve igen jelentős szerepet játszanak a falu társadalmi és kulturális életében.

A dunabogdányi németek őseinek pontos származási helye jelenleg –pontos feljegyzések és szájhagyományok híján- ismeretlen, viszont a leginkább valószínű feltételezés az, hogy a többségük valahonnan a bajor és a frank területek határáról érkezettek. Ezt a feltételezést támasztja alá a helyi sváb dialektus is. A nagymarosi németek őseinek kibocsátó településeivel kapcsolatos kutatások eredményei reményt adhatnak arra, hogy ez a bogdányi németek esetében is kutatható lenne ez.

Az 1947-es kitelepítést megelőzően a falu lakosságának 70-80%-át tették ki a német nemzetiségű lakosok, de a kb. 8-900 főt érintő kitelepítést követően, ez az arány jelentősen lecsökkent. A 2001-es népszámlálás alkalmával a falu lakóinak mintegy 25%-a vallotta magát német nemzetiségűnek. A 25%-nál azonban valószínűleg valamivel több lehet a településen azon lakosok száma, akik legalább részben német származásúak.

---

²⁷⁵ Dunabogdányi római katolikus Historia Domus. Szereplők: Rudolf Melinda, Antal Márta, Zafner Attila, Kreisz Tamás, Pupova Miklós, ifj. Schilling Tamás, ifj. Rudolf János, Herrné Pollák Veronika, Flóris Béla, Széles Ákos, Gräff Nikolett, Schubert Mariann, Feldhoffer Antal atya, Schilling Tamás, Gräff László, ifj. Kiss László.

²⁷⁶ Dunabogdányi római katolikus Historia Domus. Szereplők: Liebhardt András, Kreisz Tamás, Szilas Roland, Schilling Tamás, Kiss László, Krulik Eszter, Kreisz Ildikó, Széles Ákos, Vogel Milán, Melcher András

A helyi sváb dialektust, amit a legidősebb generáció anyanyelvként beszél, a „köztes” generáció már csak némán ért, a legfiatalabbak pedig ma már csak utolsó tanúként hallgatják. Viszont az óvodai és iskolai német nemzetiségi nyelvoktatásnak köszönhetően az országos átlagnál jóval többen értik-beszélik valamilyen szinten az irodalmi német nyelvet, a „hochdeutschot”.

A településen aktív német kisebbségi önkormányzat működik, valamint aktív a testvérvárosi viszony a németországi Leutenbach településsel is.

A katolikus templomban minden hónap első vasárnapján németnyelvű szentmisét tartanak.²⁷⁷

A német kisebbségi önkormányzat számos hagyományos, vagy éppen újabb programokat szervez. (pl. nemzetiségi nap, pünkösdi fűvőszenei fesztivál, gulyásfőző verseny, borverseny, Márton-napi felvonulás, sváb-bál stb...) A településen szépen virágoznak a sváb hagyományok és jelentős mértékben alakítják a faluról alkotott képet, mintegy egyedi ízt adva Bogdánynak. E hagyományok közül is talán a legkiemelkedőbb és „legharsányabb” a mélyen gyökerező fűvőszenei hagyomány.

A hagyományok fennmaradását a Dunabogdányi Németekért Közhasznú Alapítvány is segíti. Dunabogdány német nemzetiségi neve „Bogdan”, amely név teljesen azonos a település először 1287-ben említett Árpád-kori nevével.

16.20. Sport

Segítségre lenne szükség! Főleg a fociról, de más is érdekes lehet.

16.21. A többi művészeti terület

A falu két helybéli festőművésszel - Hock Ferenc²⁷⁸, és Kristóf János²⁷⁹ is büszkélkedhet.

---

²⁷⁷ Az énekek és a felolvasások német nyelven történnek, a prédikáció pedig magyarul.

²⁷⁸ http://artportal.hu/lexikon/muveszek/hock_ferenc

²⁷⁹ http://artportal.hu/lexikon/muveszek/kristof_janos

17. Források, forráskiadványok, szakirodalom

Források:

Domus Historia – (megtalálható a helyi katolikus plébánián)

Dunabogdányi és Visegrádi Református Anya -és Fiókegyházak Története (megtalálható a helyi református lelkészi hivatalban. Készítették: Pályi János lelkész és Iklódy József kántor, tanító 1962-63 telén.)

Horányi György elhunyt helyi könyvtáros jegyzetei (megtalálható az unokájánál Hock Ferencnél)

Pest Megyei Levéltár (PML)

Forrás kiadványok

Bakács István: Iratok Pest megye történetéhez 1002-1437. Pest megyei levéltár 1982

Bártfai Szabó László Pest megye történetének okleveles emlékei 1002-1599. (Gyöngyös 1938.)

Bél Mátyás Pest megyéről. Szerk. Ikvai Nándor. Szentendre, 1977.

Dunabogdányi Általános Iskola, Jubileumi évkönyv 2004.

Horányi György Bogdányi Híradókban megjelent helytörténeti munkái

Káldy-Nagy Gyula: A budai szandzsák 1559. évi összeírása, Pest Megyei levéltár, 1977.

Pilisi járás, Bogdány possessio. In Pest-Pilis-Solt vármegye 1728. évi regnicolaris összeírása. Borosy: 1997.

Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár

Településrendezési terv Alátámasztó munkarészek

Szakirodalom

A dunabogdányi Csódi-hegy ásványai, Hermann Ottó Múzeum, Miskolc, 1999.

Bánáti Bence: A Dunakanyar benépesítése a törökkor után c. szakdolgozat 2008.

Bertényi Iván – Gyapai Gábor: Magyarország rövid története

Fellegi Mihály – Wiesner Viktória: Nagymaros – A német bevándorlás c. könyv 2008.

I.Sándor Ildikó: A dunabogdányi kőbányászat és kőfaragás néprajzi vonatkozásai Studia Comitatus, Szentendre, 1973.

Iván László: A visegrádi vár története a kezdetektől 1685-ig, Visegrád 2004.

L. Gál Éva: Az óbudai uradalom Akadémiai kiadó 1988.

DUNABOGDÁNY KÖZSÉG TÖRTÉNETE

L. Gál Éva: Tahitótfalu története, Tahitótfalu 2004.

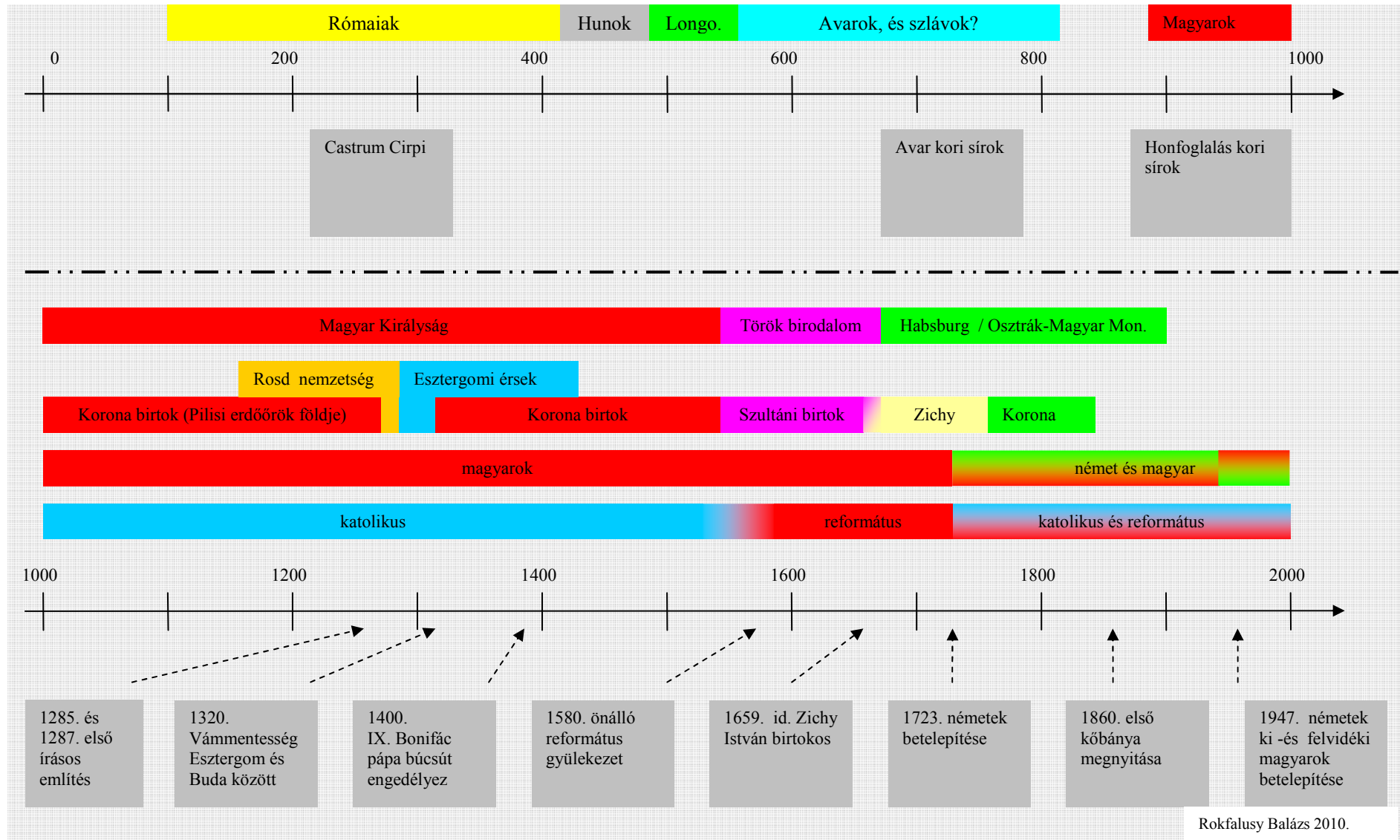
Magyar Kódex 3. rész

Pest Megye monográfiája 2007. I/1 és I/2. kötetek

Pest megye múltjából, Pest megye tanácsa 1965. Bp.

Pest Megye Régészeti Topográfiája 7. kötet (Akadémiai kiadó, Bp., 1986)

18. Rövid időrendi áttekintő ábra

19. Választási eredmények²⁸⁰

19.1. Országgyűlési választások

1990.

Dunabogdány	Egyéni 1		Egyéni 2		Listás	
	N	%	N	%	N	%
Választó jogosult	1 995		2 006		2 004	
Résztvett	1 430	71.67	1 033	51.49	1 439	71.80
Úrna	1 429	99.93	1 033	100.0	1 438	99.93
Hiányzik	1	0.07		0.00	1	0.07
Érvényes	1 409	98.60	998	96.61	1 391	96.73
Érvénytelen	20	1.40	35	3.39	47	3.27
Agrárszövetség					23	1.65
Fiatalkorúak Szövetsége	122	8.66			119	8.55
Független Kisgazdapárt			459	45.99	246	17.69
Hazafias Választási Koalíció					5	0.36
Kereszténydemokrata Néppárt	404	28.67			388	27.89
Vállalkozók Pártja					20	1.44
Magyar Demokrata Fórum	202	14.34	539	54.01	232	16.68
Magyarországi Szociáldemokrata Párt					15	1.08
Magyar Szocialista Párt	80	5.68			61	4.39
Szabad Demokraták Szövetsége	291	20.65			275	19.77
független						
Magyar Néppárt-Nemzeti Parasztpárt					7	0.50

Az választási eredményeken jól kivehető a 13.1 fejezetben már említett vonása a településnek, miszerint az országos átlagnál nagyobb a konzervatív-jobboldali-keresztény-nemzeti alapokon nyugó pártok (KDNP, FKGP, MDF majd a későbbiekben a FIDESZ) támogatottsága, mint a szocialista-baloldali-liberális pártoké. (MSZP, SZDSZ). Viszont az is

²⁸⁰ www.vokscentrum.hu

DUNABOGDÁNY KÖZSÉG TÖRTÉNETE

jól látszik a korabeli SZDSZ eredményét tekintve, hogy a liberális eszmék iránt is fogékonyak voltak a bogdányiak. Az MSZP még a parlamentből is kiesett volna, ha ez a bogdányiakon múlt volna.

1994.

Dunabogdány	Egyéni 1		Egyéni 2		Listás	
	N	%	N	%	N	%
Választó jogosult	2 083		2 083		2 083	
Résztvett	1 476	70.85	1 124	53.96	1 476	70.85
Úrna	1 475	99.93	1 124	100.0	1 475	99.93
Hiányzik	1	0.07		0.00	1	0.07
Érvényes	1 450	98.30	1 120	99.64	1 451	98.37
Érvénytelen	25	1.70	4	0.36	24	1.63
Agrárszövetség					11	0.76
Egyesült Kisgazdapárt	61	4.21			22	1.52
Fiatalkorúak Szövetsége	78	5.38			80	5.51
Független Kisgazdapárt	114	7.86			125	8.61
Kereszténydemokrata Néppárt	376	25.93			342	23.57
Köztársaság Párt					42	2.89
Vállalkozók Pártja					20	1.38
Magyar Demokrata Fórum	185	12.76	527	47.05	185	12.75
Magyarországi Szociáldemokrata Párt					24	1.65
Magyar Szocialista Párt	277	19.10	314	28.04	292	20.12
Szabad Demokraták Szövetsége	274	18.90	279	24.91	240	16.54
Magyar Igazság és Élet Pártja	36	2.48			46	3.17
független						
Munkáspárt	21	1.45			22	1.52

1994-ben továbbra is a KDNP, MDF és az FKGP a meghatározóak, valamint az SZDSZ is megtartotta a pozícióit. Az országos választást megnyert MSZP a szavatok mindössze 20%-át kapta a faluban.

DUNABOGDÁNY KÖZSÉG TÖRTÉNETE

1998.

Dunabogdány	Egyéni 1		Egyéni 2		Listás	
	N	%	N	%	N	%
Választó jogosult	2 192		2 203		2 192	
Résztvett	1 362	62.13	1 410	64.00	1 362	62.13
Úrna	1 362	100.0	1 409	99.92	1 362	100.0
Hiányzik		0.00	1	0.08		0.00
Érvényes	1 332	97.79	1 400	99.36	1 355	99.48
Érvénytelen	30	2.21	9	0.64	7	0.52
Fiatal Demokraták Szövetsége	592	44.44	980	70.00		
Független Kisgazdapárt	168	12.61			159	11.73
Kereszténydemokrata Néppárt					90	6.64
Magyar Demokrata Fórum	71	5.33			38	2.80
Magyar Szocialista Párt	270	20.27	420	30.00	290	21.40
Szabad Demokraták Szövetsége	55	4.13			71	5.24
Magyar Igazság és Élet Pártja	96	7.21			95	7.01
Fidesz+MDF					573	42.29
Magyar Demokrata Néppárt	53	3.98			22	1.62
Munkáspárt	20	1.50			17	1.25
Társadalmi Koalíció az Emberközpontú Politikáért	7	0.53				

1998-ban már a FIDESZ+MDF pártszövetség volt az abszolút nyertes a településen. A kisgazdáknak még mindig jelentős támogatottsága volt, viszont a KDNP és SZDSZ is jelentősen visszaesett. Az MSZP továbbra sem nagyon bírt elmozdulni a 20%-os határról

DUNABOGDÁNY KÖZSÉG TÖRTÉNETE

2002.

Dunabogdány	Egyéni 1		Egyéni 2		Listás	
	N	%	N	%	N	%
Választó jogosult	2 336		2 333		2 336	
Résztvett	1 765	75.55	1 833	78.56	1 765	75.55
Úrna	1 763	99.88	1 832	99.94	1 765	100.0
Hiányzik	2	0.12	1	0.06		0.00
Érvényes	1 752	99.37	1 826	99.67	1 744	98.81
Érvénytelen	11	0.63	6	0.33	21	1.19
FIDESZ-MPP + MDF	704	40.18	1 304	71.41	992	56.88
Független Kisgazdapárt	9	0.51			6	0.34
Magyar Szocialista Párt	260	14.84	522	28.59	362	20.76
Szabad Demokraták Szövetsége	68	3.88			84	4.82
Magyar Igazság és Élet Pártja	76	4.34			67	3.84
Összefogás Magyarországért Centrum	635	36.24			216	12.39
Munkáspárt					13	0.75
Új Baloldal Párt					4	0.23

2002-ben abszolút győztes lett a FIDESZ+MDF. A választásokat megnyert szocialisták továbbra is alig tudták átlépni a 20%-os átlomhatárukat a településen. Az országosan szintén kormánypárttá vált SZDSZ az 5%-os választási küszöbnél kevesebb szavazatot kapott. Külön érdekes a Centrum párt nagyarányú szavazat szerzése. Ennek oka, hogy a község népszerű polgármestere, Schusztér József indult a Centrum párt színeiben. Azonban még így is abszolút győztes lett a FIDESZ+MDF jobboldali összefogás.

DUNABOGDÁNY KÖZSÉG TÖRTÉNETE

2006. Első forduló listás

	Lista neve	Kapott szavazat	%
1.	Centrum	16	0,87
2.	FIDESZ-KDNP	1130	61,25
3.	MDF	127	6,88
4.	SZDSZ	101	5,47
5.	MAGYAR SZOCIALISTA PÁRT	448	24,28
6.	MIÉP JOBBIK	23	1,25
	Összesen	1845	100

2006-ban is a már hagyományosnak mondható jobboldali győzelem született.

2010.

	Lista neve	Kapott szavazat	%
1	LEHET MÁS A POLITIKA	112	6,09%
2	FIDESZ-KDNP	1290	70,11%
3	MAGYAR SZOCIALISTA PÁRT	188	10,22%
4	MAGYAR DEMOKRATA FÓRUM	44	2,39%
5	CIVIL MOZGALOM	34	1,85%
6	JOBBIK	172	9,35%
	ÖSSZESEN	1840	100,00%

A FIDESZ elsőprő győzelmet aratott újra, az országos átlagot is jóval meghaladó 70%-os eredménnyel.

19.2. Népszavazások

DUNABOGDÁNY KÖZSÉG TÖRTÉNETE

1989. november 26. Népszavazás

Sorszám	Kérdés	Érvényes szavazat	Érvénytelen szavazat	Igen szavazat	Nem szavazat
1	CSAK AZ ORSZÁGGYŰLÉSI VÁLASZTÁSOK UTÁN KERÜLJÖN-E SOR A KÖZTÁRSASÁGI ELNÖK MEGVÁLASZTÁSÁRA ?	1 298	35	754	544
2	KIVONULJANAK-E A PÁRTSZERVEK A MUNKAHELYEKRŐL ?	1 276	57	1 250	26
3	ELSZÁMOLJON-E AZ MSZMP A TULAJDONÁBAN, VAGY A KEZELÉSÉBEN LEVŐ VAGYONRÓL ?	1 290	43	1 261	29
4	FELOSZLASSÁK-E A MUNKÁSÖRSÉGET ?	1 285	48	1 256	29

A népszavazás adatai alapján azt lehet mondani, hogy a rendszerváltáskor még 30 ember sem támogatta szavazatával az előző szocialista rendszert, ami azért figyelemre méltó.

1990. július 29. Népszavazás

Sorszám	Kérdés	Érvényes szavazat	Érvénytelen szavazat	Igen szavazat	Nem szavazat
1	KIVÁNJA-E ÖN, HOGY A KÖZTÁRSASÁGI ELNÖKÖT KÖZVETLENÜL VÁLASSZÁK MEG?	246	1	202	44

Ez a népszavazás nem mozgatta meg igazán a bogdányiakat.

1997. november 16. Népszavazás

Sorszám	Kérdés	Érvényes szavazat	Érvénytelen szavazat	Igen szavazat	Nem szavazat
1	EGYETÉRT-E AZZAL, HOGY A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG A NATO-HOZ CSATLAKOZVA BIZTOSÍTSA AZ ORSZÁG VÉDETTSÉGÉT ?	1 152	13	1 021	131

DUNABOGDÁNY KÖZSÉG TÖRTÉNETE

Az eredmény a falu euroatlanti elkötelezettségét mutatja (88%).

2003. április 12.

Sorszám	Kérdés	Érvényes szavazat	Érvénytelen szavazat	Igen szavazat	Nem szavazat
1	Egyetért-e azzal, hogy a Magyar Köztársaság az Európai Unió tagjává váljon?	1 298	3	1 057	241

Az eredmény a falu európai elkötelezettségét mutatja (81%).

2004.december 5

Sorszám	Kérdés	Érvényes szavazat	Érvénytelen szavazat	Igen szavazat	Nem szavazat
1	Egyetért-e Ön azzal, hogy az egészségügyi közszolgáltató intézmények, kórházak maradjanak állami, önkormányzati tulajdonban, ezért az Országgyűlés semmisítse meg az ezzel ellentétes törvényt?	1 154	25	872	282
2	Akarja-e, hogy az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy kedvezményes honosítással - kérelmére - magyar állampolgárságot kapjon az a magát magyar nemzetiségűnek valló, nem Magyarországon lakó, nem magyar állampolgár, aki magyar nemzetiségét a 2001. évi LXII. tv. 19. § szerinti "Magyar igazolvánnyal" vagy a megalkotandó törvényben meghatározott egyéb módon igazolja?	1 150	29	747	403

A 1. eredmény kórházak állami és önkormányzati tulajdonban tartását, azaz a FIDESZ álláspontját mutatja. (75%)

A 2. eredmény a külföldi magyarok kettősállampolgárságának támogatását mutatja (65%)

Figyelemre méltó, hogy a a dunabogdányi részvétel több, mint 10%-kal, az "Igen"-ek aránya pedig több, mint 13%-kal haladta meg az országos átlagot. Bogdány esetében még érvényes is lett volna az egyébként érvénytelen népszavazás.

DUNABOGDÁNY KÖZSÉG TÖRTÉNETE

2008. március 9.

Sorszám	Kérdés	Szavazó- lapok száma	Eltérés a megjelentek számától	Érvényes szavazat	Érvénytelen szavazat	Igen szavazat	Nem szavazat
1	"Egyetért-e Ön azzal, hogy a fekvőbeteg- gyógyintézeti ellátásért a jelen kérdésben megtartott népszavazást követő év január 1-jétől ne kelljen kórházi napidíjat fizetni?"	1 501	0	1 490	11	1 329	161
2	"Egyetért-e Ön azzal, hogy a háziiorvosi ellátásért, fogászati ellátásért és a járóbeteg- szakellátásért a jelen kérdésben megtartott népszavazást követő év január 1-jétől ne kelljen vizitdíjat fizetni?"	1 501	0	1 490	11	1 311	179
3	"Egyetért-e Ön azzal, hogy az államilag támogatott felsőfokú tanulmányokat folytató hallgatóknak ne kelljen képzési hozzájárulást fizetniük?"	1 501	0	1 490	11	1 298	192

DUNABOGDÁNY KÖZSÉG TÖRTÉNETE

A FIDESZ népszavazási kérdéseire átlagban 87%-os támogatással válaszolt a település szavazótábora.

19.3. Önkormányzati választások

1990.

Horváth Imre – korábbi tanácselnök. Választási adatokat nem találtam.

1994. Polgármester

Sorszám	Jelölt neve	Jelölő szervezet(ek)	Kapott érvényes szavazat	%	Mandátum
1	Horváth Imre	Független	468	41.42	
2	Schusztér József	Független	513	45.40	Igen
3	Vogel József	Független	149	13.19	

Képviselő

Sorszám	Jelölt neve	Jelölő szervezet(ek)	Kapott érvényes szavazat	%	Mandátum
1	Bolda Antal	Független	201	2.90	
2	Bonifert Ferenc	Független kisgazdapárt	623	8.99	Igen
3	Gelniczky György	Független	510	7.36	Igen
4	Gutbród István	Független német kisebbségi	498	7.19	Igen
5	Heim Ferenc	Független német kisebbségi	717	10.35	Igen
6	Herr János	Független	384	5.54	
7	Hock László	Kereszténydemokrata néppárt	604	8.72	Igen
8	Horváth Endre	Független	180	2.60	
9	Knáb Gyula	Független német kisebbségi	409	5.90	
10	Knáb Mihály	Független német kisebbségi	697	10.06	Igen
11	Schilling Péter	Független kisgazdapárt	433	6.25	
12	Spáth Vilmos	Független német kisebbségi	527	7.61	Igen

DUNABOGDÁNY KÖZSÉG TÖRTÉNETE

13	Tóth Zoltánné	Független	541	7.81	Igen
14	Zeller Tibor	Független német kisebbségi	605	8.73	Igen

1998.

Polgármester

Sorszám	Jelölt neve	Jelölő szervezet(ek)	Kapott érvényes szavazat	%	Mandátum
1	Pályi Gyula	Fidesz - Magyar Polgári Párt	169	13.61	
2	Dr. Schilling Bernát	Független	166	13.37	
3	Schuszter József	Független	907	73.03	Igen

Képviselő

Sorszám	Jelölt neve	Jelölő szervezet(ek)	Kapott érvényes szavazat	%	Mandátum
1	Bonifert Ferenc	Független német kisebbségi	795	9.74	Igen
2	Gelniczky György	Független	777	9.52	Igen
3	Gutbrod István	Független német kisebbségi	812	9.95	Igen
4	Heim Ferenc	Független német kisebbségi	871	10.67	Igen
5	Hock László	Független német kisebbségi	851	10.43	Igen
6	Knáb Mihály	Független német kisebbségi	895	10.97	Igen
7	Pályi Gyula	Fidesz - Magyar Polgári Párt	746	9.14	
8	Spáth Vilmos	Független német kisebbségi	804	9.85	Igen
9	Tóth Zoltánné	Független	787	9.64	Igen
10	Zeller Tibor	Független német kisebbségi	823	10.08	Igen

DUNABOGDÁNY KÖZSÉG TÖRTÉNETE

2002.

Polgármester

Sorszám	Jelölt neve	Jelölő szervezet(ek)	Kapott érvényes szavazat	%	Mandátum
1	Knáb Mihály	Független	227	18.15	
2	Schusztér József	Független	1 024	81.85	Igen

Képviselő

Sorszám	Jelölt neve	Jelölő szervezet(ek)	Kapott érvényes szavazat	%	Mandátum
1	Bonifert Bernát	Független német kisebbségi	413	4.75	
2	Bonifert Ferenc	Független német kisebbségi	600	6.90	Igen
3	Borda István	Független	524	6.02	
4	Burger Ildikó	Független	324	3.72	
5	Heim Ferenc	Független német kisebbségi	881	10.13	Igen
6	Herr Attila	Független német kisebbségi	325	3.74	
7	Herr Tamás	Független német kisebbségi	495	5.69	
8	Hock László	Független német kisebbségi	667	7.67	Igen
9	Knáb Mihály	Független német kisebbségi	682	7.84	Igen
10	Magyari Sándor	Független	284	3.27	
11	Pályi Gyula	FIDESZ-MAGYAR POLGÁRI PÁRT	590	6.78	Igen
12	Schneider Ferencné	Független német kisebbségi	620	7.13	Igen

DUNABOGDÁNY KÖZSÉG TÖRTÉNETE

13	Schwartz József	Független német kisebbségi	519	5.97	
14	Spanisberger János	Független német kisebbségi	579	6.66	Igen
15	Spáth Vilmos	Független német kisebbségi	557	6.40	Igen
16	Tóth Zoltánné Herr Ágnes	Független német kisebbségi	638	7.34	Igen

2006.

Polgármester

Sorszám	Jelölt neve	Jelölő szervezet(ek)	Kapott érvényes szavazat	%	Mandátum
1	Pályi Gyula	FIDESZ-KDNP	478	36.41	
2	Schusztér József	Független	835	63.59	Igen

Képviselő

Sorszám	Jelölt neve	Jelölő szervezet(ek)	Kapott érvényes szavazat	%	Mandátum
1	Bonifert Ferenc	Független	732	8.26	Igen
2	Borda István	Független	697	7.86	Igen
3	Heim Ferenc	Független	858	9.68	Igen
4	Herr Tamás	Független	717	8.09	Igen
5	Hock László	Független	775	8.74	Igen
6	Hoffmann István	Független	512	5.77	
7	Horváth Imréné	Független	632	7.13	Igen
8	Dr. Patócs László	Független	631	7.12	Igen
9	Pályi Gyula	FIDESZ-KDNP	757	8.54	Igen
10	Schneider Ferencné	Független	631	7.12	Igen
11	Schwartz József (Öcsi)	Független	676	7.62	Igen
12	Spáthné Faragó Éva	Független	498	5.62	
13	Tóth Zoltánné Herr Ágnes	Független	750	8.46	Igen

DUNABOGDÁNY KÖZSÉG TÖRTÉNETE

2010.

Polgármester

Sorszám	Jelölt neve	Jelölő szervezet(ek)	Kapott érvényes szavazat	%	Mandátum
1	Bánáti Bence	Független	512	33,88	
2	Borda István	Független	112	7,41	
3	Nemesné Váray Marianna	Független	48	3,18	
4	Pályi Gyula János	FIDESZ	590	39,05	igen
5	Tóth Zoltánné Herr Ágnes	Független	249	16,48	

Képviselő

Sorszám	Jelölt neve	Jelölő szervezet(ek)	Kapott érvényes szavazat	%	Mandátum
1	Albert Farkas	Független	190	2,38	
2	Alvincz Tamás	JOBBIK	150	1,88	
3	Borda István	Független	368	4,62	
4	Burger Ildikó	FIDESZ	506	6,35	
5	Fehérvári Anna	FIDESZ	560	7,03	igen
6	Fekete Péter	FIDESZ	717	9,00	igen
7	Gräff Albertné	Független	623	7,82	igen
8	Heim Ferenc	Független	618	7,76	igen
9	Herr Tamás	Független	492	6,17	
10	Héder Tamás	Független	402	5,05	
11	Hoffmann István János	Független	426	5,35	
12	Liebhardt András	Független	876	10,99	igen
13	Lőrinc Miklós	Független	199	2,50	
14	Riger Ferenc	Független	57	0,72	
15	Schilling Péter	JOBBIK	103	1,29	
16	Schuszter Gergely	Független	900	11,30	igen

17	Spanisberger János	Független	514	6,45	
18	ifj Szabó Kálmán	Független	267	3,35	

20. Díszpolgárok (nem teljes még)

Dunabogdány díszpolgárai

Antos Károlyné

Baltringer András

Bergmann Ferenc

Gutbrod Andrásné

Hock Ferenc

Horváth Imréné

Iklódy József

Kristóf János

Ott Rezső

Pelczer Rudolfné

Schneider Ferenc

Schwartz József

Vogel József

Vogel Szigfrid

Vörösné Baracsi Erzsébet

Testvértelepülésünk, Leutenbach város részéről

Hartmut Lämmle

Ilse Harle

Jürgen Kiesel

Regina Lorey

Tiszteletbeli polgárok

Dr. Aufricht József

Kammerer Zoltán

Tóth György

Zeller István